

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**



**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
МВС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

**Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 25 квітня 2019 року)**



**Київ
2019**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
МВС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 25 квітня 2019 року)

Київ
2019

Редакційна колегія:

Черней В. В., доктор юридичних наук, професор, ректор Національної академії внутрішніх справ;

Гусарєв С. Д., доктор юридичних наук, професор, перший проректор Національної академії внутрішніх справ;

Костицький М. В., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, член-кореспондент НАПН України, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ;

Чернявський С. С., доктор юридичних наук, професор, проректор Національної академії внутрішніх справ;

Кудерміна О. І., доктор психологічних наук, доцент, завідувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ;

Мотлях О. І., доктор юридичних наук, професор, завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ;

Галустян О. А., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ;

Жук Н. А., завідувач відділення психологічного забезпечення Національної академії внутрішніх справ;

Корольчук В. В., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділення організації наукової діяльності перемінного складу відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 18 березня 2019 року (протокол № 7)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності закладів вищої освіти МВС України та Національної поліції України [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 25 квіт. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, М. В. Костицький та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 152 с.

A38

УДК 378.34:159.9

© Національна академія внутрішніх справ, 2019

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

<i>Черней В. В.</i>	8
---------------------------	---

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Богучарова О. І., Бурлаченко О. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ТА СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕМІЩЕНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ.....	10
<i>Клочко А. М.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	14
<i>Колесніченко О. С., Приходько І. І.</i> ПРОФІЛАКТИКА БОЙОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....	16
<i>Ларіонов С. О.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ПСИХОЛОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....	19
<i>Рютін В. В.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ-МАГІСТРІВ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНОГО РІВНЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ І З'ЄДНАННЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ».....	23
<i>Чижевський С. О.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	26
<i>Азаренков О. Г.</i> БУДУВАННЯ КОРОТКОЧАСНИХ ЦІЛЕЙ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ МОТИВУВАННЯ КУРСАНТА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....	29

Вишневський С. В. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КІМНАТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВАНТАЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ВІДДІЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДДІЛУ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....	30
Корень І. І. ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВІДБІР КАНДИДАТІВ НА СЛУЖБУ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА НА НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ	34
Новікова Н. А. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ КУРСАНТІВ ПІД ЧАС ТАБІРНИХ ЗБОРІВ	36
Чайка П. Т. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ КУРСАНТІВ ПЕРШИХ КУРСІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ	39
Жук Н. А. РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	42
Коваль І. С. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.....	44
Андрюсюк В. Г. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ	46
Анатольєва О. І. РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ: ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	49
Байда М. С. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	52
Бевзюк І. М. ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ СПЕЦІАЛІСТІВ-ПСИХОЛОГІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ.....	55

Боснюк В. Ф. ДИСТАНЦІЙНЕ КОМП'ЮТЕРНЕ ТЕСТУВАННЯ ЯК СУЧАСНА ФОРМА ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ	57
Волошина О. В., Іванова А. С. КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЛІДЧОГО	58
Валєєв Р. Г. МЕТОД ДІЛОВОЇ ГРИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ТАКТИКИ ОПИТУВАННЯ В УМОВАХ НЕДРУЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ	61
Доценко В. В. РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ В ПРАВООХОРОНЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ	65
Козут О. О. МОТИВАЦІЯ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ МАЙБУТНІМИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ	68
Корольчук В. В., Хоркава Д. В. ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ	71
Кошинець В. В. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У ПІДГОТОВЦІ ТА РОБОТІ ПРОКУРОРА	74
Марков М. М. ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА	76
Охріменко І. М., Ланіна Л. С. ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НОВОСТВОРЕНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	79
Падалка А. М. ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ	82
Процик Л. С., Сидоренко О. Ю. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ	84

Рівчаченко О. А. ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ ПРАЦІВНИКАМИ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ.....	87
Юрченко-Шеховцова Т. І. ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	90
Діденко І. О. ПРОФІЛАКТИКА СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ В ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ «КОРД».....	92
Зімборовська М. С. УПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТУ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ТА УЧАСНИКІВ АТО/ООС	94
Штанько Н. А. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ.....	98
Дідковська-Бідюк М. В. ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ	101
Кардінал І. М. ЦІВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ВПЛИВУ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ (БОЙОВИХ) ФАКТОРІВ	104
Романенко Є. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ, ЯКА МАЄ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ПОТЕРПІЛОЇ	107
Твердун К. А. ЗНАЧЕННЯ Й ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	109
Євтушенко В. І. ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	112
Лукашенко М. Ю. АСПЕКТИ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СПІВРОБІТНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	116

Суденко Ю. А. БУЛІНГ ЯК НЕГАТИВНЕ ЯВИЩЕ СЬОГОДЕННЯ: НАСЛІДКИ Й ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	117
Юрченко В. В. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА	120
Березівська І. І. СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ЯК ПІДҐРУНТЯ ГОТОВНОСТІ ДО СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	123
Бортнійчук В. О. ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	126
Голинський Є. І. ПРАВОВИЙ ІНФАНТИЛІЗМ ЯК РІЗНОВИД ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ІНДИВІДА	129
Йогансен К. Д. ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ПІДЛІТКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ.....	131
Ліпінська К. І. ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ	133
Рукоманова Д. О. ПСИХОЛОГІЯ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОГО	137
Стефанова Г. Г. ПРОЄКТИВНІ МЕТОДИКИ В СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ НЕПОВНОЛІТНІХ	140
Тихомирова К. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ	144
Мураненко К. Ю. ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ	147
Соболта Ю. О. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ НА БАЗІ МРЦ У СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ	148

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Черній Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги!

Від імені ректорату і вченої ради Національної академії внутрішніх справ вітаю всіх гостей та учасників міжвідомчого науково-практичного круглого столу «Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності закладів вищої освіти МВС України та Національної поліції України».

У заході беруть участь представники Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, фахівці-психологи закладів вищої освіти й наукових установ правоохоронного спрямування. Авторитетне представництво та широка географія закладів, установ й організацій стали можливими завдяки активним творчим зв'язкам колективів кафедри юридичної психології і наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання НАВС, а також сприянню відділу психологічного забезпечення Департаменту персоналу, організації освітньої та наукової діяльності МВС України.

Запропонована для обговорення тематика є надзвичайно актуальною, а тому становить неабиякий інтерес для наукової спільноти, зокрема юристів і практичних психологів. Ідеться про комплекс взаємопов'язаних проблем соціально-правового й медико-психологічного забезпечення правоохоронців і військових. Тривають пілотні проекти за напрямками соціальної, професійної адаптації та психологічної реабілітації військових, працівників МВС і поліцейських, які повернулися чи мають повернутися із зони бойових дій, членів їхніх сімей, а також тих, хто готується до несення служби в умовах підвищеного ризику.

У межах реалізації Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року, відповідно до європейських стандартів і міжнародної практики, пріоритетним є розширення системи підготовки практичних психологів на замовлення МВС, Національної поліції та Національної гвардії (зокрема за такими специфічними напрямками, як психодіагностика, психоаналітика, психопрофілактика, психореабілітація, ювенальна, кримінально-процесуальна й оперативно-розшукова психологія, поліграфні дослідження, переговорна діяльність тощо).

Для реалізації зазначеного спектра завдань Національна академія внутрішніх справ має достатній потенціал, а також багаторічний досвід цільової підготовки. Теоретичні та прикладні розробки профільних кафедр і лабораторій активно використовуються в законотворчій роботі, упроваджуються в правоохоронну діяльність та освітній процес. В академії виходить друком фаховий журнал «Юридична психологія», функціонує докторська спеціалізована вчена рада з юридичних і психологічних наук.

Водночас запити сьогодення актуалізують необхідність оптимізації діяльності в напрямі взаємодії з іншими центральними органами влади, службами спеціальної компетенції та громадськими інституціями.

За підтримки Міністерства внутрішніх справ і Національної поліції, а також завдяки участі інших зацікавлених відомств та волонтерському руху ми спроможні реально забезпечити ефективну координацію цієї роботи.

З огляду на зазначене, до наукових заходів мають активно долучатися урядовці, вчені, досвідчені практики та громадські активісти. Засвідчуємо готовність до обговорення варіантів розширення формату подальшої співпраці.

Бажаємо учасникам круглого столу плідної роботи й наукових звершень.

Богучарова Олена Іванівна,

професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та професійної психології Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, доктор психологічних наук, доцент;

Бурлаченко Олександра Степанівна,

завідувач відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ТА СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕМІЩЕНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Реформування діяльності правоохоронних органів України здебільшого пов'язане з перебудовою профільної системи закладів вищої освіти (ЗВО) МВС зі специфічними умовами навчання, які саме сьогодні вповноважені від імені держави кардинально змінити парадигму профільної підготовки майбутніх поліцейських. Найбільш важливою особливістю цієї парадигми мають стати принципи випереджальної освіти відповідно до запитів забезпечення суспільного порядку загалом, її фундаменталізація, практична зорієнтованість, когнітивно-компетентнісний підхід та психологічне й психогігієнічне забезпечення гуманістично орієнтованої професійної підготовки курсантів і слухачів зокрема [2]. Виконання головного обов'язку держави – забезпечення прав і свобод людини – неможливе без існування надійної правоохоронної системи, а тому проблему якісної профільної підготовки поліцейських завжди включено до порядку денного обговорення реформування професійної освіти кадрів правоохоронної системи. Сьогодні вона набуває особливої гостроти, оскільки українські правоохоронні інститути діють недостатньо ефективно щодо внутрішніх загроз національній безпеці. Отже, наші поліцейські мають адекватно застосовувати свої владні повноваження для підвищення в суспільстві престижу служби в органах Національної поліції й діяти у такий спосіб, щоб продемонструвати високий рівень майстерності, забезпечуючи законність, громадський порядок та спокій громадян.

Метою цього повідомлення є обґрунтування доцільності розробки нових підходів до профільної підготовки майбутніх поліцейських, зокрема стосовно забезпечення психологічної складової процесу діяльності переміщених ЗВО зі специфічними умовами навчання [1].

Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання вирішують багатовекторні освітні завдання, оскільки мають різний

контекст функціонування: соціальний, організаційно-технологічний, практичний, методичний, матеріально-технічне забезпечення навчального процесу. Безумовно, труднощі, з якими стикаються переміщені ЗВО, дещо іншого ґатунку порівняно з традиційними вищими профільними закладами, але, звісно, вони не чужі системі ЗВО МВС.

Одним із перших завдань якісної профільної підготовки поліцейських є розвиток та збереження в українському освітянському просторі потужних університетських й академічних інституцій «переміщених» ЗВО та забезпечення побудови багатовекторної і багатозадачної психологічної системи супроводження освітянської й службової діяльності переміщених ЗВО. Зауважимо, що психологічна складова – одна з тих неодмінних компонентів освітянського процесу, яка дає змогу подбати про уніфікацію процедур підготовки персоналу поліції згідно з національними вимогами й стандартами, зокрема з урахуванням досвіду європейських і американських протоколів (кількаденні процедури професійного відбору кандидатів, під час яких вивчають психологічну готовність до роботи в поліції, батарейний кількадеенний підхід до тестування тощо). Недарма держава в такий важкий час знаходить ресурси для підтримки переміщених ЗВО. Звісно, сама діяльність ЗВО повинна бути спрямована на відновлення плинності життя після драматичних подій на Сході України та вирішення нагальних питань, які постали після зміни місця дислокації та роботи в зоні, близькій до місця проведення ООС. Правовому регулюванню діяльності переміщених ЗВО сприяло прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності вищих навчальних закладів, наукових установ, переміщених з тимчасово окупованої території та з населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження» № 1731-VIII від 03.11.2016.

Задля того, щоб задовільнити досить жорсткі вимоги відбору й підготовки до проходження служби майбутні курсанти, по-перше, мають бути обстежені психологом, а інструментами такого обстеження ми пропонуємо співбесіди, суб'єктивні опитувальники і об'єктивні тести, ділові та рольові ігри, поліграфні опитування, тренінги. По-друге, зважаючи на складні умови роботи поліцейських, які нерідко призводять до порушень психічної діяльності, важливим напрямом мусить стати проведення психопрофілактичної роботи з курсантами і слухачами, спрямованої на забезпечення їх психологічного здоров'я, розвитку саморегуляції, стресостійкості, конфліктогенної компетентності, здатності протидіяти стресам, конфліктам тощо. Як відомо, процес регуляції психофізіологічних станів людини здійснюється за різними напрямками, зокрема на основі знань, накопичених у психофізіології, психології та фізіології праці, педагогіці, валеології, медицині, гігієні, екології, ергономіці й інших науках. На нашу думку, треба побудувати психопросвітницьку роботу з

практичних питань щодо саморегуляції та компетентності (опитування, тренінги), запроваджувати систему психогігієнічного моніторингу для підвищення ефективності функціонування майбутнього поліцейського персоналу. Технологія моніторингу зі зворотним зв'язком дає змогу враховувати у слухачів магістратури і курсантів цикли їх працездатності – поведінковий, фізіологічний, психологічний; передбачати ефективність діяльності, зменшувати стомлюваність. Привчає до усвідомлюваного підходу з підтримки свого фізичного й психічного здоров'я та психологічного благополуччя, прищеплює навички самодисципліни. Зважаючи на підготовку правоохоронців до діяльності в умовах особливого стану, який уведено на контрольованих територіях Луганської й Донецької області, вважаємо за доцільне збільшити увагу до формування такої професійно важливої якості, як психологічна пружність (здатність до відновлювання) за рахунок внутрішніх й зовнішніх ресурсів (А. Антоновскі) [3] завдяки навчанню основним правилам поведінки в екстремальних ситуаціях, прийомам психорегуляції після екстремальної ситуації.

По-третє, оскільки існує потреба в прищепленні курсантам умінь та навичок діяти тактично й розсудливо, виявляти ініціативу за різних непередбачених обставин, володіти прийомами бою, зброєю, а також формувати комунікативну й конфліктогенну компетентності, – адже на поліцейського покладається значно більша відповідальність, ніж на посадових осіб інших спеціальностей, пропонуємо використовувати технології як психофізіологічного, так і соціально-психологічного тренінгу, а також можливості розробки відповідних мультимедійних курсів: «Ефективне лідерство», «Навички спілкування», «Втручання в конфлікти», «Насильство в сім'ї», «Попередження стресу, посттравматичного синдрому та психологічного благополуччя», «Екстремальні ситуації», «Застосування вогнепальної зброї» тощо. У межах організованої спеціальної підготовки запропоновані психофізіологічні тренінги мають доповнюватися розробками методів аутотренінгу та навчання слухачів прийомам психофізіологічної саморегуляції (ЗОЖ, раціональне харчування, фізичні вправи, біг).

По-четверте, зауважимо, що навчання відбувається за різними рівнями підготовки: вища освіта (Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка) та первинна професійна підготовка (Луганський центр первинної професійної підготовки «Академія поліції» ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка). Психологічна підготовленість до професійної діяльності слухачів Академії поліції базується на формуванні й розвитку комунікативної якостей, навичок саморегуляції, критичного мислення, розвитку когнітивної сфери, що формує готовність слухачів до виконання службових обов'язків.

По-п'яте, для підвищення ступеня автономності курсантів, слухачів і студентів спеціалізації «Правоохоронна діяльність» і «Право», прийняття ними відповідальності за результати організації власної пізнавальної діяльності додатково до цих видів у ЛДУВС імені

Е.О. Дідоренка запроваджено систему заходів дистанційної форми за денною й заочною формами навчання, яка створює широкі можливості для набуття знань та орієнтування в інформаційному просторі. Як стверджують сучасні дослідники, існує закономірний взаємозв'язок між рівнем здатності до навчання, академічної успішності, орієнтування в інформаційному просторі та рівнем розвитку когнітивних процесів людини. З огляду на досвід дистанційних навчальних курсів (Prometheus, Coursera, Microsoft Virtual Academy, Універсаріум, Hexlet та ін.) викладацько-педагогічний склад побудував навчально-методичні комплекси, розробив рекомендації щодо організації комунікативного процесу в чатах, на «дошках». Головним під час дистанційної форми навчання є організація спеціальних соціально-психологічних медіа- і комунікативних тренінгів як для викладацько-педагогічного складу, так курсантів, слухачів і студентів, що пов'язане з специфікою психологічного супроводження в «переміщеній» інституції. Університет ураховує обставини, в яких працює нова поліція нашого регіону. Особливої практичної значущості тут набуває підготовка так званих поліцейських менеджерів зі слухачів магістратури. Зокрема, формування у слухачів поліцейської медіакомпетентності як запоруки самозахисту від інтернет-маніпулювання, протистояння інформаційному насильству в умовах гібридної інформаційної війни з північним сусідом. З огляду на політику держави спрямовану на відновлення цілісності України та деокупацію Донбасу передбачити формування психологічної готовності у поліцейських щодо роботи із забезпечення порядку в регіоні, специфіки супроводження реінтеграції, налагодження ефективної комунікації із населенням окупованих територій.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо про потребу вираженого підходу до науково обґрунтованої зміни парадигми освітньої діяльності всіх ЗВО МВС, зокрема переміщених, запровадження освітніх стандартів професійно-психологічної підготовки та психологічного супроводження діяльності майбутніх працівників правоохоронних органів одночасно зі зміною системи відбору курсантів, а також інноваційних підходів до оцінювання їх фахового та посадового визначення.

Список використаних джерел

1. Закон України Про затвердження Положення про дистанційне навчання МОН України; Наказ, Положення від 25.04.2013 № 466.
2. Сподін Л. А. Нова освітня парадигма у філософському дискурсі / Л.А. Сподін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SocGum/Gileya/201266/Gileya66/F46doc.pdf>.
3. Antonovsky A. Unraveling the mystery of health – how people manage stress and stay well / A. Antonovsky. – San Francisco, Jossey – Bass Publisher, 1988. – 276 p.

Клочко Анатолій Миколайович,
проректор Харківського національного
університету внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, доцент

СУЧАСНИЙ СТАН ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Проблема психологічного забезпечення діяльності закладів вищої освіти (далі – ЗВО) зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Національної поліції України, є нагальною, враховуючи, яку значимість для суспільства має висококваліфікований фахівець правоохоронної галузі здатний після отримання освіти забезпечити законність і правопорядок у складних умовах політично-економічних змін у державі.

У п. 51 Положення про Національну поліцію зазначено, що Національна поліція відповідно до покладених на неї завдань організовує систему психологічного забезпечення поліцейських та працівників Національної поліції і забезпечує її функціонування. Наразі психологічне забезпечення поліцейських охоплює чотири напрями:

- 1) професійна орієнтація та відбір на службу;
- 2) психологічна профілактика і супроводження проходження служби;
- 3) психологічне супроводження оперативно-службової діяльності;
- 4) психологічне забезпечення курсантів (слухачів) та працівників закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Кожен, із зазначених напрямів діяльності має свої виклики, які неодноразово були висвітлені на конференціях, у наукових публікаціях тощо. Наприклад, у процесі відбору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до ЗВО зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Національної поліції, відсутня процедура відбору кандидатів на підставі їх особистих якостей. Таким чином на навчання до ЗВО зі специфічними умовами навчання можуть бути зараховані особи з неадекватною мотивацією до професійної діяльності правоохоронця, що буде мати негативні наслідки для подальшої служби в поліції [2; 3].

Наказом Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС) від 26.01.2016 № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції» передбачено декілька видів службової підготовки: функціональна, загальнопрофільна, тактична, вогнева, фізична. На жаль, у зазначеному Положенні не передбачено професійно-психологічну підготовку, яка мала б на меті розвиток загальних і спеціальних здібностей, формування психологічної готовності до професійної діяльності тощо [1].

Прикро визнавати, але сучасний стан психологічного забезпечення діяльності ЗВО МВС України та Національної поліції України характеризується наявністю проблем, пов'язаних, насамперед, з прогалинами в нормативно-правовій базі діяльності служби

психологічного забезпечення. Так, діяльність служби психологічного забезпечення регламентується наказом МВС «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативної-службової діяльності органів внутрішніх справ України» від 28.07.2004 № 842, який не дає можливості виконати завдання Стратегії розвитку системи МВС України до 2020 року. Для порівняння, психологи Національної гвардії України керуються наказом МВС від 08.12.2016 № 1285 «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України», а психологи Державної служби України з надзвичайних ситуацій – наказом МВС від 31.08.2017 № 747 «Про затвердження Порядку психологічного забезпечення в Державній службі України з надзвичайних ситуацій».

З урахуванням реформи МВС і суспільно-економічних змін, які відбулися в державі, пропонуємо розширити і доповнити напрями психологічного забезпечення поліцейських:

- участю практичних психологів у відборі кандидатів на навчання до ЗВО зі специфічними умовами навчання;
- розробкою і впровадженням заходів сприяння адаптації молодих працівників поліції до умов несення служби;
- психодіагностикою особистості поліцейського при закріпленні табельної вогнепальної зброї;
- наданням кризової психологічної допомоги поліцейським які перебували в екстремальних умовах несення служби;
- організацією та проведенням професійно-психологічної підготовки поліцейських з урахуванням специфіки та умов несення служби;
- організацією і наданням практичної допомоги поліцейським у вирішенні їх психологічних проблем;
- профілактичною роботою для збереження психічного здоров'я та запобігання небажаним явищам у поведінці та спілкуванні поліцейських;
- створенням психологічних портретів розшукуваних злочинців;
- участю практичних психологів у розшукових діях (огляд місця події, опитування дитини, розробка тактики допиту тощо);
- участю практичних психологів у судово-психологічних експертизах.

Служба психологічного забезпечення має також забезпечувати процес здобуття освіти і несення служби у ЗВО зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, з метою забезпечення організаційних, методичних, просвітницьких, психопрофілактичних, практичних, психологічних заходів, спрямованих на попередження впливу ризиконебезпечних чинників професійної діяльності, збереження фізичного та психологічного здоров'я, підвищення психологічної стійкості, надійності та готовності курсантів (слухачів), працівників поліції до виконання ними завдань щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Список використаних джерел

1. Барко В.І., Остапович В.П., Барко В.В. Професійна психологічна підготовка поліцейських Національної поліції України // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. № 2, Том 1, Серія Психологічні науки. С. 176–181.

2. Сокурєнко В.В. Перспективні напрями оптимізації процесу відбору кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, що готують поліцейських // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. [за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 24 трав. 2018 р.] / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. Харків : ХНУВС, 2018. С. 44–47. URL: http://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2018/pdf/9.pdf.

3. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року // Міністерство внутрішніх справ України : офіц. сайт. URL: http://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm.

4. Про затвердження Порядку добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України, та вищого військового навчального закладу Національної гвардії України. Наказ МВС України від 15.04.2016 № 315 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0668-16/conv>.

Колесніченко Олександр Сергійович,

начальник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник;

Приходько Ігор Іванович,

начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, доктор психологічних наук, професор

ПРОФІЛАКТИКА БОЙОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Надзвичайно великі людські втрати під час бойових дій у 2014–2015 рр. на сході країни, які стали наслідком переважаючих сил супротивника, непрофесіоналізму військового керівництва, його нездатністю до самостійного прийняття рішень і відповідальності за них, змусили військовослужбовців прийняти і змиритися з думкою про невідворотність смерті, поранення чи травмування.

Вищевикладене показало необхідність перегляду вимог до психологічного забезпечення службово-бойової діяльності (СБД) військовослужбовців України (НГУ) з метою побудови програми профілактики психологічної травматизації військовослужбовців НГУ.

Психологічне забезпечення службово-бойової діяльності НГУ, в свою чергу це система психодіагностичних, психоформуючих, психопрофілактичних і психокорекційних заходів, спрямованих на вивчення та розвиток у персоналу професійно важливих психологічних якостей, підтримання й відновлення позитивних психічних станів, необхідних для успішного виконання покладених завдань у звичайних та екстремальних умовах, збереження високого рівня психологічної безпеки, запобігання виникненню психологічної травматизації особистості [1].

У загальному вигляді система психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремального профілю наведена на рис. 1.

Така система психологічного забезпечення передбачає нормативно-правові документи, які регламентують діяльність, і визначає її відповідність сучасним вимогам до кандидатів для здійснення вибраної службово-бойової діяльності.

Одним з елементів системи психологічного забезпечення є професійна орієнтація [2], головне завдання якої полягає в обґрунтуванні правильності усвідомленого відбору професії, її соціальної необхідності та значущості, визначенні вимог до певного рівня розвитку професійно важливих психологічних якостей кандидата, необхідних для подальшої успішної діяльності персоналу екстремальних професій.

Найважливішим етапом психологічного забезпечення службово-бойової діяльності військовослужбовців НГУ є професійний психологічний відбір кандидатів для її здійснення, який є безперервним керованим процесом, що включає комплекс психодіагностичних заходів щодо виявлення рівня розвитку сукупності професійно важливих психологічних якостей особистості та визначення ступеня професійної придатності кандидатів для здійснення екстремального виду діяльності, а також прогнозування подальшої ефективної професійної діяльності за вибраною спеціальністю [3].

Реалізацію психологічного забезпечення становить психологічний супровід службово-бойової діяльності, який є системою психологічних заходів, спрямованих на формування психологічної готовності та психологічної стійкості особистості до впливу стресових факторів, психологічної надійності під час виконання завдань в екстремальних умовах, запобігання виникнення негативних психічних реакцій станів, надання необхідної екстреної психологічної допомоги, збереження й відновлення високого рівня психологічної безпеки особистості фахівців екстремального профілю.

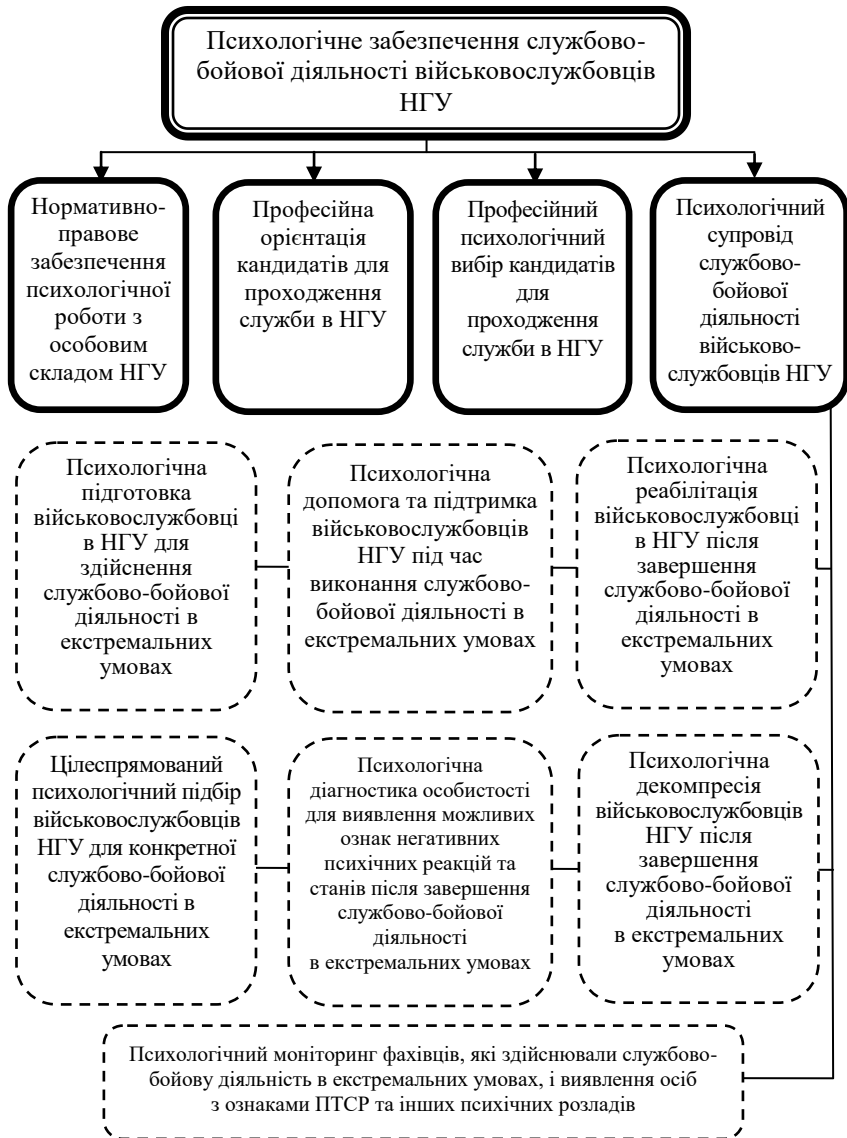


Рис. 1. Система психологічного забезпечення службово-бойової діяльності військовослужбовців НГУ

Психологічний супровід службово-бойової діяльності військовослужбовців НГУ профілю складається з таких елементів: психологічна підготовка фахівців для здійснення професійної діяльності у звичайних та екстремальних умовах; цілеспрямований психологічний підбір фахівців для конкретної професійної діяльності в екстремальних умовах; психологічна допомога та підтримка фахівців під час виконання службово-бойової діяльності в екстремальних умовах; психологічна діагностика особистості для виявлення можливих ознак негативних психічних реакцій і станів після завершення службово-бойової діяльності в екстремальних умовах; психологічна допомога та психологічна реабілітація фахівців, які цього потребують, після завершення службово-бойової діяльності в екстремальних умовах; психологічна експертиза осіб, які цього потребують, для подальшого здійснення службово-бойової діяльності в екстремальних умовах; психологічний моніторинг фахівців, які здійснювали службово-бойову діяльність в екстремальних умовах, і виявлення осіб з ознаками ПТСР та інших психічних розладів.

Список використаних джерел

1. Приходько І. І. Професійний психологічний відбір майбутніх офіцерів внутрішніх військ МВС України : монографія. Х. : Акад. ВВ МВС України, 2008. 190 с.

2. Приходько І. І., Колесніченко О. С., Тімченко О. В. та ін. Психологія екстремальної діяльності : навч. посіб. Х. : НА НГУ, 2016. 571 с.

3. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / [Сторова С. В., Ігнатівич О. М., Кобченко В. В. та ін.] ; за ред. О. М. Ігнатівич. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

Ларіонов Станіслав Олександрович,

начальник кафедри психології та педагогіки
Національної академії Національної гвардії
України, кандидат психологічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ПСИХОЛОГІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Натепер в Національній гвардії України проходять службу біля 40 тисяч військовослужбовців, їм надають послуги біля 180 психологів, майже всі з них мають вищу психологічну освіту. Підготовка психологів в Національній академії Національної гвардії розпочалась в 2017 році, перший випуск відбудеться у червні поточного року. Всі випускники будуть працевлаштовані на посади, які відповідають здобутій освіті.

Необхідність підготовки бакалаврів за спеціальністю 053 Психологія в Національній академії Національної гвардії України зумовлена специфічністю вимог, що висуваються до рівня професійної компетентності випускників, їх підготовленості не тільки у галузі психології, а і за військово-спеціальними дисциплінами, сформованості навичок командира, світогляду офіцера-патріота.

Тези доповіді присвячено проблемі підготовки психологів в НА НГУ, зокрема хочеться зупинитись на тих її аспектах, що ймовірно будуть корисні колегам з інших відомчих закладів вищої освіти.

Першим аспектом є максимально практична спрямованість підготовки:

– два рази на рік здійснюються кількатижневі виїзди до Навчального центру НА НГУ в с. Велика Писарівка, під Харковом, де курсанти проживають у природніх умовах, навчаються в класах і «в полі», у будь яку пору року. Там же відбуваються 3–5 денні польові виходи, під час яких здійснюються тактичні навчання за спеціальностями. Практичні заняття з низки психологічних дисциплін (наприклад, соціально-психологічного тренінгу, тактичної медицини) проводяться просто неба.

Серед цікавих для психолога об'єктів там – смуга перешкод, яка використовується в тому числі як психологічна. Наразі заплановано побудову містечка командування. Для того, щоб мати можливість навчати і навчатись основам тімблдітінгу, курсанти-випускники проходять курси рятувальників-верхолазів для отримання допусків до висотних робіт.

– поєднання в Академії психології екстремальної діяльності з тактичною медициною. Ця дисципліна викладається курсантам усіх факультетів в обсязі 3–5 кредитів. Певна кількість годин розрахована під польові заняття, що дозволяє прищепити курсантам навички прямо «на марші», розігруючи ситуаційні завдання, поєднати медичну підготовку курсантів із основами ургентної психологічної допомоги. Планується також створити в Академії клас тактичної медицини, щоб мати змогу сертифікувати курсантів з цього напрямку підготовки.

– крім навчального центру, діюче містечко командування є в одній з військових частин міста Харкова, де проводиться практична підготовка курсантів-психологів з низки навчальних дисциплін. Спеціалістами цієї частини разом з працівниками ГУ НГУ та Академії був спроектований і побудований мобільний пункт психологічної допомоги на базі автобусу. Він використовується переважно в зоні проведення ООС як база для мобільних груп психологічної допомоги, але також залучається для проведення навчання курсантів-психологів.

Другим аспектом є дуже тісний зв'язок між Академією і замовником освітніх послуг, який проявляється в:

– узгодженні навчальних планів курсантів-психологів з відділом психологічного забезпечення ГУ НГУ;

– щомісячному проведенні бінарних занять для курсантів-психологів офіцерами відділу психологічного забезпечення і викладачами кафедри психології та педагогіки;

– щомісячному проведенні офіцерами відділу психологічного забезпечення занять з актуальних проблем психологічного забезпечення в системі професійної підготовки для викладачів Академії;

– залученні викладачів кафедри психології та педагогіки до проведення службових заходів разом з офіцерами відділу психологічного забезпечення;

– ретельному вивченні керівництвом відділу психологічного забезпечення майбутніх випускників, їх участі в випускному кваліфікаційному іспиті курсантів, та попередньому розподілі на посади стажування і подальшої служби.

Крім того, на базі Академії регулярно проводяться кількадевні навчально-методичні збори керівників психологічних служб НГУ. Програми таких навчально-методичних зборів дуже насичені, нараховують близько 30 різнопланових занять, які проводяться переважно не науково-педагогічним складом Академії, а найбільш досвідченими психологами-практиками.

Окремо слід зупинитись на щорічному конкурсі «кращого за професією», який проводиться у два тури. Перший – у кожному з п'яти регіонів України, другий – у Києві. Кращі психологи заохочуються матеріально, а також мають змогу навчатись за програмами співробітництва НГУ з закордонними партнерами. Одним з найбільш цікавих етапів конкурсу є презентація психологами своїх досягнень за рік, причому комісію цікавить не кількість проведених службових заходів, а розширення професійного досвіду, пройдені навчальні курси, участь психологів у науково-практичних конференціях тощо. Так відбувається обмін досвідом, знайомство з новачками, формування певного спільного професійного рівня та виявлення прогалин і професійно-складних моментів.

Третім аспектом підготовки психологів є необхідність урахувати тенденцію до тотальної стандартизації психологічних інтервенцій у НГУ. Так, на даний час у психологів майже не залишилось вибору щодо використання інструментів у галузях:

– професійно-психологічного відбору, наказами і методичними рекомендаціями вказаний конкретний психодіагностичний інструментарій і критерії придатності (готовності) для кожного виду випадків відбору;

– професійно-психологічної підготовки особового складу, де існує спільний для НГУ список тем лекцій, практичних і тренінгових занять, ведеться розробка уніфікованих планів-конспектів і методичних матеріалів для їх проведення.

Спостерігається рух у напрямку стандартизації психологічної практики, наприклад, затвержені протоколи надання першої психологічної допомоги. Такий дрейф має місце навіть на рівні Кабінету Міністрів України, постановою якого затверджена вимога до стандартизації і сертифікації психологічної служби.

Ми знаємо, що у країнах з розвиненою структурою надання соціальних послуг професійна діяльність здійснюється в основному сертифікованими (ліцензованими) психологами. Наприклад, у США цей тягар лежить на професійних асоціаціях, в яких діють комітети з етики і сертифікації. В Канаді цим опікується Коледж психологів. В країнах Європи зазначене питання вирішується по-різному, наприклад, у Литві держава підтримує реєстр психологів.

Результат один – професійна спільнота або держава утворює фільтр для входження недосвідчених або малокомпетентних психологів, причому тільки тих, хто хоче надавати психологічну допомогу. Діагностика, коучинг, тренерство і тому подібне, як правило не забороняється.

Умови сертифікації (ліцензування) психологів зводяться в основному до наступного:

1. Мати диплом закладу вищої освіти, який визнається.
2. Продовжувати вчитись після одержання освіти, і мати можливість підтвердити наявність якісної післядипломної освіти.
3. Бути частиною професійного середовища (брати участь у супервізійній роботі, або бути викладачем для практиків).
4. Одержати визнання свого професійного рівня шляхом здачі екзамену.

Основні питання в цьому контексті потребують обговорення, а саме:

– який персональний склад комісії в Україні буде настільки авторитетним, щоб виданий нею сертифікат мав достатню «вагу» у професійному середовищі?

– чи доцільно психологам МВС, МО, СБУ, Прокуратури, ДСНС та ін. рухатись одним шляхом з цивільними спеціалістами щодо входження у професійне середовище, або назріла необхідність створити асоціацію психологів силових структур?

Вирішення цих питань дозволить, на наш погляд, окреслити напрямки удосконалення психологічної освіти не тільки в НГУ, а і в інших правоохоронних і силових відомствах.

Рютін Віталій Васильович,

начальник кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення оперативного тактичного факультету Національної академії Національної гвардії України, кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ-МАГІСТРІВ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧНОГО РІВНЯ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЮ «ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА У ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ І З'ЄДНАННЯХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ»

Відновлення та збереження територіальної цілісності України є нагальною потребою сьогодення. Реалізація конституційних положень щодо оборони держави залежить від якості всебічного забезпечення військовослужбовців, зокрема психологічного.

Створення психологічної служби Національної гвардії України, надання їй можливості реалізації практичних компонентів психологічної підготовки військовослужбовців НГУ суттєво впливає на якість підготовки воїнів, наповнює роботу з особовим складом практичним змістом. Разом з цим, постає потреба кадрового забезпечення психологічної служби, зокрема офіцерами оперативного тактичного рівня. Підготовка офіцерів оперативного тактичного рівня для психологічної служби НГУ може здійснюватись Національною академією Національної гвардії України:

– галузь знань 25: «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»;

– спеціальність 251: «Державна безпека»;

– спеціалізація: «Психологічна робота у військових частинах та з'єднаннях Національної гвардії України».

Підготовка військового фахівця здійснюватиметься шляхом формування інтелектуальних підстав для майбутньої діяльності офіцера військового управління оперативного тактичного рівня, підготовки випускника до виконання функціональних обов'язків на посадах призначення, створення потенціальної бази для багатоваріантного вибору шляху подальшого військово-професійного становлення та кваліфікаційного удосконалення з урахуванням конкретних потреб Національної гвардії України.

Посади призначення за спеціалізацією:

а) первинні:

– начальник відділення психологічного забезпечення територіального управління (частини);

– старший офіцер (з питань професійно-психологічної підготовки) служби психологічного супроводження службово-бойової діяльності відділу психологічного забезпечення Головного управління Національної гвардії України;

– старший офіцер (з психопрофілактичної роботи та психологічної реабілітації) служби психологічного супроводження службово-бойової діяльності відділу психологічного забезпечення Головного управління Національної гвардії України;

– старший науковий співробітник науково-дослідної установи;

– викладач кафедри вищого військового навчального закладу;

б) у подальшому з додатковою підготовкою:

– начальник служби психологічного забезпечення Головного управління Національної гвардії України;

– начальник служби соціально-психологічного моніторингу та аналізу відділу психологічного забезпечення Головного управління Національної гвардії України;

– начальник служби психологічного супроводження службово-бойової діяльності відділу психологічного забезпечення Головного управління Національної гвардії України;

– начальник відділу психологічного забезпечення Головного управління Національної гвардії України;

– начальник науково-дослідної лабораторії науково-дослідної установи;

– начальник (старший викладач) кафедри вищого військового навчального закладу.

Мета спеціалізації фахівця полягає у:

– отриманні офіцерами знань і умінь, необхідних для ефективної практичної діяльності в органах управління при організації психологічного забезпечення службово-бойової діяльності з'єднань і військових частин у мирний і воєнний час;

– формуванні практичних навичок з організації та виконання завдань психологічного забезпечення в мирний і воєнний час;

– формуванні і розвитку соціально-професійної компетентності, що дозволяє поєднувати академічні, професійні, соціально-особистісні компетентності для вирішення завдань у сфері професійної та соціальної діяльності.

Об'єктами у професійній діяльності офіцера-випускника Академії на оперативно-тактичному рівні є:

– психологічне забезпечення службово-бойової діяльності особового складу військових частин і з'єднань Національної гвардії України.

Видами професійної діяльності випускника є: організаційно-управлінська діяльність, науково-дослідна діяльність, психолого-педагогічна діяльність, службова діяльність, командна діяльність, військово-технічна діяльність, адміністративно-господарська діяльність, правоохоронна діяльність, комунікативна діяльність

Очікувані результати навчання: Під час навчання слухачі отримують вищу військову освіту, засвоюють теорію і практику оперативного мистецтва та тактики Національної гвардії України й орієнтуються у проблематиці державного управління і взаємодії з військовими формуваннями та правоохоронними органами України у

сфері державної безпеки. Для цього слухачі вивчають навчальні дисципліни, пов'язані з проблематикою національної безпеки, державного і військового управління, оперативного мистецтва і тактики, територіальної оборони, будівництва Національної гвардії України, військових аспектів національного законодавства.

При засвоєнні освітньо-професійної програми підготовки за другим (магістерським) рівнем вищої освіти за спеціальністю 251 «Державна безпека» досягається оперативно-тактичний рівень військової освіти.

Основною метою військової освіти є забезпечення потреб формувань Національної гвардії України в офіцерських кадрах, а також в науково-педагогічних і наукових працівниках вищої кваліфікації.

Треба зауважити, що у листі МОН № 1/9-377 від 05.06.2018 доводиться, що згідно Закону України «Про вищу освіту» «спеціалізація – складова спеціальності, що визначається закладом вищої освіти та передбачає профільну спеціалізовану освітню програму підготовки здобувачів вищої освіти та післядипломної освіти (п. 20 ч. 1 ст. 1).

Заклад вищої освіти у межах ліцензованої спеціальності може запроваджувати спеціалізацію, перелік яких визначається закладом вищої освіти (частина 5 статті 10)» [1; 2].

У листі МОН вказано, що «назви освітніх програм повинні мати ознаки (ключові слова) назви відповідних спеціальностей, припускаючи повний збіг або використання парафраза, або за змістом відповідати цим назвам...» [2].

Таким чином, для виконання вищевказаних вимог, спеціалізацію доцільно було б назвати – «Психологічна робота у формуваннях забезпечення державної безпеки». Використання «формування забезпечення державної безпеки» взято з Закону України «Про національну безпеку України» де у пункті 5 Статті 18 вказано що «Національна гвардія України є військовим формуванням з правоохоронними функціями, призначеним для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також взаємодії з іншими органами із забезпечення державної безпеки...» [3].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Листі МОН від 05.06.2018 № 1/9-377 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/npa/list-mon-ukraini-vid-05062018-19-377>.

3. Закон України «Про національну безпеку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

Чижевський Сергій Олександрович,
начальник відділу психологічного
забезпечення Головного управління
Національної гвардії України

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Комплексний вплив суспільно-політичних, матеріально-побутових та бойових стрес-факторів на особовий склад Національної гвардії України (далі – НГУ), їх інтенсивність та тривалість, призводять до виникнення у військовослужбовців ознак дезадаптації, гострих стресових реакцій та в подальшому ведуть до загрози з посттравматичного стресового розладу.

Відповідно до статей 58, 59 Статуту внутрішньої служби Збройних сил України командири (начальники) усіх рівнів відповідають за психологічний стан підлеглих та зобов'язані проводити роботу щодо запобігання надзвичайним подіям, у т. ч. суїцидам, своєчасно виявляти та усувати їх причини, бути уважними до підлеглих, вникати в проблеми їх побуту [3].

Збереження життя і здоров'я особового складу, ефективність виконання службово-бойових завдань багато в чому залежить від спроможності командирів (начальників), сержантів провести комплекс заходів з контролю бойового (службового) стресу, правильно та своєчасно розпізнати ознаки розладу поведінки, організувати та надати першу психологічну допомогу протягом перших 24 годин, після впливу психотравмуючої події, а надалі – протягом 24–72 годин побудувати належну комунікацію із фахівцями психічного здоров'я (для проведення дебрифінгу та надання психологічної допомоги) [2].

Аналіз загального стану суїцидальної активності населення держави та безпосередньо в НГУ свідчить, що самогубства стали однією із найгостріших проблем сучасного суспільства. Світовий досвід аналізу наслідків бойового стресу для комбатантів свідчить про значне зростання їх ризикуваних та залежних форм поведінки, учинення ними важких кримінальних правопорушень, збільшення випадків домашнього насильства в родинях, а також кількості розлучень [1].

Зважаючи на зазначене, в НГУ оновлено систему психологічного забезпечення з дотриманням безперервного циклу психологічної опіки військовослужбовців та членів їх сімей, від призову на військову службу до подальшої передачі психологічного профілю (у т.ч. з описом невидимих поранень), після звільнення з військової служби – до Міністерства у справах ветеранів [4].

Протягом 2014–2019 рр., психологічною службою НГУ у взаємодії із науково-дослідним центром Національної академії НГУ – проведено понад 50 міжнародних навчальних проектів для психологів.

Одними із останніх, чергові навчання поліграфологів з експертами правоохоронних структур США та СБУ, а також Об'єднаної агенції з відновлення персоналу Міністерства оборони США у рамках реінтеграції громадян звільнених з умов ізоляції НЗФ країни-агресора, 30 медичної бригади Збройних сил США щодо контролю бойового (оперативного) стресу. Також, у листопаді 2018 року, переможці конкурсу на кращого психолога НГУ у 2018 році – прийняли участь в навчальному семінарі Національної академії оборони Латвії, де презентували набутий досвід з питань психологічного забезпечення.

Проаналізувавши навчальний матеріал та нормативно-правові акти країн партнерів, здобутки вітчизняних експертів, командуванням НГУ у 2016–2017 рр. переглянутий формат психологічної служби та проведено ряд заходів з її реформування. Ключова позиція – вихід із ідеологічного блоку, структур по роботі з особовим складом, наближення до медичного забезпечення у рамках – збереження психічного здоров'я.

Серед основних принципів визначено: професійна незалежність психологів; створення управлінської вертикалі – окремі структурні підрозділи в органах військового управління; конкурсний відбір кандидатів, до яких визначено чіткі кваліфікаційні вимоги (першою – наявність психологічної освіти); постійне вдосконалення фахової компетенції психологів; вдосконалення нормативно-правової бази, матеріально-технічного забезпечення; поетапна імплементація стандартів, протоколів країн-партнерів.

На сьогодні, перед НГУ постає завдання щодо впровадження в службово-бойову діяльність [5]:

- в системі професійного відбору кандидатів на військову службу (навчання) – оновлення професіограм, впровадження автоматизованого робочого місця психолога, сучасного інструментарію, у т.ч. поліграфів;

- створення зворотного зв'язку між командирами (начальниками) та особовим складом, формування в посадових осіб ефективного стилю керівництва та створення сприятливих умов для виконання службово-бойових завдань;

- застосування у системі професійно-психологічної підготовки особового складу приладів біологічного зворотного зв'язку (біофідбеків), імітаційних засобів з враження стрілецькою зброєю «Стрессвест», тренінгових містечок командного згуртування за програмою «тімбілдинг» із підготовленими тренерами (допуском до робіт на висоті);

- проведення комплексу заходів з контролю бойового (службового) стресу, використання сержантського корпусу за принципом «рівний-рівному»;

- впровадження сучасних протоколів з надання психологічної допомоги, психологічної реабілітації особового складу після виконання службово-бойових завдань в екстремальних (бойових) умовах, у т.ч. за програмою «декомпресія»;

– проведення професійної психологічної підтримки психологів (супервізії).

На виконання вимог наказу МВС від 21.01.2019 № 32 «Про створення робочої групи та затвердження її складу», з метою розроблення проекту нормативно-правового акту МВС «Про затвердження Порядку взаємодії МВС, НГУ та ЦОВВ, діяльність яких спрямовується через МВС, у сфері психологічного забезпечення», підготовлено наступні пропозиції:

– привести до єдиного змісту загальноприйняту термінологію у системі психологічного забезпечення психологічних служб ЦОВВ МВС;

– визначити чіткий механізм взаємодії психологічних служб ЦОВВ МВС за основними напрямками психологічного забезпечення: організація психологічного забезпечення (опрацювання нормативно-правових документів, професійна та методична підготовка психологів); професійно-психологічний відбір; професійно-психологічна підготовка; психологічний супровід виконання СБЗ; соціально-психологічні дослідження та науково-методичне забезпечення практичної діяльності психологів; психопрофілактична робота та психологічна реабілітація; супервізія психологів;

– провести практичні тренування, навчання з питань взаємодії психологічних служб ЦОВВ МВС при спільному виконання СБЗ;

– визначити порядок спільного використання матеріально-технічної бази психологічних служб ЦОВВ МВС з питань професійно-психологічної підготовки, психопрофілактики, психологічної реабілітації та супервізії;

– спільно опрацювати єдину інформаційну систему психологічних служб ЦОВВ МВС – автоматизоване робоче місце психолога, базу керівних та науково-методичних розробок з психологічного забезпечення;

– створити асоціацію психологів МВС з метою проведення навчальних проектів у т.ч. міжнародних, супервізії та інтервізії психологів, міжвідомчих конкурсів психологів та їх сертифікації (ліцензування);

– створити науково-методичну раду з метою впорядкування діяльності наукових установ, ЗВО МВС та практичних психологів з питань підготовки психологів, проведення науково-дослідних робіт, досліджень, експертиз, тощо.

Список використаних джерел

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Suicide Prevention Strategy and Action Plan 2017/18 – 2020/21.

2. Доктрина боротьби з бойовим (оперативним) стресом, Бойові Статuti СВ США 4-02.51 (липень 2006 р.), 6-22.5 (березень 2009 р.).

3. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних сил України», 1999 року.

4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.12.2016 № 1285 «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України».

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.02.2017 № 100-р «Про схвалення Концепції розвитку Національної гвардії України на період до 2020 року».

Азаренков Олександр Геннадійович,
завідувач відділення психологічного
забезпечення Донецького юридичного
інституту МВС України

БУДУВАННЯ КОРОТКОЧАСНИХ ЦІЛЕЙ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ МОТИВУВАННЯ КУРСАНТА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Абітурієнтами, які приймають рішення навчатися в вузі зі специфічними умовами освіти, рухають різні зовнішні і внутрішні, усвідомлювані і не усвідомлювані мотиви. Більшість зовнішніх мотивів, таких як: романтичні уявлення, поради від близьких і знайомих, бажання скоріше покинути батьківській дім і інші, вже на перших місяцях навчання втрачають свою спонукальну силу. Однак, і внутрішні, стійкі мотиви, спрямовані на професійну діяльність не завжди «трансформуються» в мотиви до навчальної діяльності.

Мотив «запускає» людську діяльність, визначаючи, що саме потрібно суб'єкту в даний момент, і передає йому конкретну спрямованість через формування або прийняття мети, яка і визначає напрямок дій, що сприяє реалізації мотиву. «Ціль – це уявлений заздалегідь результат, до якого прагне моя дія» (Леонтьєв О.М., 2000, с. 434).

Наприклад, базове спонукання – бути корисним для суспільства, виступило умовою для формування цілі – стати поліцейським, подальше планування досягнення якої сформувало новий мотив – навчатися в вузі із специфічними умовами навчання. Однак, сама навчальна діяльність безпосередньо цю мету не задовольняє, а є автономним видом діяльності, внутрішні процеси якої залишаються поза зоною мотивації особистості. У підсумку, особистість, яка має стійку ціль стати поліцейським, вбудовує в структуру своєї мотивації навчальну діяльність, але не її успішність у кожному окремо взятому предметі навчання. Інтерес до навчання у курсанта ситуативно виникає лише до тих спеціальних дисциплін, які у нього безпосередньо асоціюються з майбутньою професійною діяльністю. У такому варіанті більша частина навчальної діяльності курсанта мотивована зовнішнім негативним мотивом до уникнення невдач, що в такому випадку вимагає значної додаткової уваги з боку педагогічного та виховного персоналу вишу і де якою мірою знижує якість освітнього процесу в цілому.

Безумовно, налагоджена система мотивації в вишах зі специфічними умовами навчання, значною мірою контролює ці

процеси, однак, така мотивація є зовнішньою щодо особистості курсанта, тобто, курсант вивчає навчальний матеріал тільки завдяки контролю.

З метою з'ясування дійсного положення справ було опитано триста курсантів. Було з'ясовано, що двадцять відсотків опитаних мають певні цілі, ще семеро відповіло, що мають чітко сформульовані і записані цілі, але не було жодної людини, яка б відповіла що буде короткочасні (оперативні) цілі на кожний тиждень навчання, або тим більше, на кожен окремо взятий навчальний день.

Відсутність досвіду ставити перед собою конкретні і оперативні цілі масштабне в нашому суспільстві. Суспільство регулює всю свою діяльність за допомогою контролюючих організацій і спеціальних механізмів. Навик формувати короткочасні цілі на кожен день зустрічається дуже обмежено і з'являється завдяки ініціативі окремо взятих батьків.

Навчальні заклади, які витратять більше зусиль на мотивацію до освіти, а не на її контроль, значно поліпшать професійні якості фахівців які виходять з їх стін.

Вишневський Сергій Вацлавович,
завідувач відділення психологічного
забезпечення відділу кадрового забезпечення
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КІМНАТИ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВАНТАЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ВІДДІЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДДІЛУ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Розглянуті причини необхідності застосування кімнати психологічного розвантаження у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, вимоги до оснащення та практичні завдання КІПР.

Ключові слова: практична психологія, психологічна служба, психологічне забезпечення, кімната психологічного розвантаження.

Мета, впровадження конкретних шляхів, методів і засобів оптимізації та покращення соціально-психологічної атмосфери в колективах ЗВО зі специфічними умовами навчання за рахунок кімнати психологічного розвантаження.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання:

– розкрити зміст й особливості застосування кімнати психологічного розвантаження у ЗВО зі специфічними умовами навчання;

– сформулювати пропозиції щодо практичного застосування кімнати психологічного розвантаження у ЗВО зі специфічними умовами навчання;

– надати рекомендації щодо напрямів практичного застосування кімнати психологічного розвантаження.

Діяльність психологічної служби привертає увагу фахівців країн ближнього і дальнього зарубіжжя, зокрема М. Бентона, Р. Бойди, А. Воллмера, Д. Грина, М. Мескона, Д. Мориссона, Р. Перкінса, В.Е. Петрова, В.А. Познякова, Р. Роберга, М. Свона, Л.Д. Столяренка, Г.Й. Шнайдера та ін.

Психологічне розвантаження є надзвичайно актуальним та дієвим способом гармонізації психоемоційного стану особистості, саме тому важливим є застосування кімнати психологічного розвантаження в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання не тільки для роботи з постійним та перемінним складом а ще й для допомоги стабілізації психічних станів та психологічної реабілітації ветеранів АТО/ООС.

Активно застосовувати даний метод почали з двадцятого століття, своє перше визначення «Кімната психологічного розвантаження» згадується у психологічній енциклопедії, яка датується 1989 роком. Цей метод швидко набрав свою популярність адже видався дуже ефективним. Кімната психологічного розвантаження – це спеціально організований простір, метою застосування якого виступає гармонізація психоемоційного стану, зняття перевтоми та підняття рівня працездатності людини. Даний метод заснований на комплексному підході для оптимізації психічних процесів, які мають загальну назву «психологічне розвантаження» та включають в себе психологічні та фізіологічні засоби відновлення працездатності, запобігання перевтоми та емоційного вигорання.

У функціонуванні кімнати психологічного розвантаження велику роль відіграє площа простору, обладнання, оформлення кімнати. Обладнання має бути дуже зручним, найбільшу увагу приділяють кріслам – вони повинні бути зручними та придатними для, як для сидіння так і для лежання. Поверхня крісел повинна бути гіпоалергенною та практичною. В кімнаті повинні бути аудіо та відео прилади, пристрої мультимедіа. Оформлення кімнати психологічного розвантаження має свої параметри, наприклад, визначну роль грає освітлення кімнати. Наявність кімнати психологічного розвантаження дає можливість проводити ефективні сеанси за комплексною програмою та має позитивний вплив на психіку людини, що визначається наступними факторами: заняття у кімнаті знижують рівень стресу, допомагають позбавитися від безсоння, сприяють повноцінному відпочинку, допомагають відновлювати сили організму, розвивають стресостійкість та рівень адаптованості особистості [5, с. 790].

Вирішення завдань відновлення та активізації постійного й перемінного складу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання дає підвищення комфортності на робочому місці на основі впровадження кімнати психологічного розвантаження (КІПР), метою якої є оптимізація психологічного стану, підвищення працездатності та

ефективності професійної діяльності. Дослідження показують, що короткочасний відпочинок в кімнаті психологічного розвантаження, в середньому на 25% продуктивніше у порівнянні за часом відпочинку у звичайних умовах. Поліпшується загальний стан центральної нервової системи, підвищуються адаптаційні ресурси всього організму, нормалізується кров'яний тиск, зменшується ступінь втоми, знижується психоемоційне напруження. В результаті відпочинку в КІР створюється більш сприятливе мотиваційне ставлення до роботи та навчання [1, с. 368].

Основними напрямками діяльності психологів та фахівців відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення ДДУВС в кімнаті психологічного розвантаження можна вважати наступні:

- психопрофілактика, робота з попередження дезадаптації перемінного та постійного складу у ЗВО зі специфічними умовами навчання, створення сприятливого психологічного клімату, індивідуальна та групова робота;

- психодіагностика, (збір психологічної інформації про людину або групу);

- психологічна корекція (цілеспрямований вплив на ті чи інші сфери психіки клієнта) [5, с. 794];

- психологічне консультування, (забезпечення людини необхідною інформацією і створення умов для подолання життєвих труднощів і продуктивного існування в конкретних обставинах);

- психотерапія (надання допомоги для продуктивної зміни особистості);

- проведення тренінгових занять та вивчення соціально-психологічного клімату колективів;

- розвиток професійно-важливих якостей курсантів та студентів;

- навчання курсантів навичкам безпечної поведінки та ефективної взаємодії з різними категоріями громадян, умінню управління конфліктами;

- підвищення педагогічної майстерності молодих викладачів;

- здійснення психопрофілактичної роботи щодо збереження психічного здоров'я;

- проведення психокорекційних занять щодо зниження емоційної напруги та розвитку саморегуляції і самоконтролю та ін.

Також, важливим завданням використання кімнати психологічного розвантаження в ДДУВС є психологічна робота яка направлена на мінімізацію негативних психологічних наслідків від перебування людини в зоні ООС.

У кімнаті психологічного розвантаження відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення ДДУВС реалізований метод багатофункціональності, а саме:

- спеціальні крісла типу «релакс-комфорт» та відповідне сучасне звукове, мультимедійне обладнання з 3D ефектами та

широкоформатним зображенням дозволяє проводити сеанси аутогенного тренування з високим рівнем ефективності;

– крісла типу «Harry Bean» та сучасна мультимедійна апаратура дозволяє використовувати приміщення для проведення різноманітних тренінгів та практичних занять;

– передбачено окреме місце для надання індивідуально – психологічних консультацій та проведення заходів психокорекції;

– створені умови для використання психотерапевтичних методів: пісочна терапія SANDPLAY, символдрама та арт-терапія;

– мінновацією, вважаємо, використання приміщення в навчальних цілях методами проведення експертних тренінгів, практичних занять, відпрацювання практичних заходів завдяки встановленню онлайн-системи, яка пов'язана одночасно з 2-ма аудиторіями завдяки використанню 4 відеокамер. Таким чином охоплюється до 60 осіб одночасно, з можливістю деталізації та збільшення зображень. Відеокамери під час проведення індивідуально-психологічної роботи психологами вимикаються, таким чином зберігається принцип конфіденційності.

Окремо створено робоче місце психолога для проведення заходів із застосуванням обладнання кімнати. За допомогою пульта та дистанційного керування психолог має можливість регулювати температурний режим в приміщенні, налаштовувати звук, створювати кольоровий фон, управляти мультимедійним центром та екраном.

Кімната психологічного розвантаження постійно використовується психологами для надання індивідуальних консультацій, проведення заходів психокорекції в тому числі і з особами зарахованими до ГППУ. З лютого 2019 року введено в практику проходження сеансів аутогенного тренування слухачами з підготовки мобільних груп реагування на факти домашнього насильства «ПОЛІНА», слухачів курсів підвищення кваліфікації та підготовки поліцейських громад. Роботу комплексу позитивно схвалили учасники іноземних делегацій Канади, Польщі, Іспанії, Литви, Словенії, США, ОБСЕ та ІСІТАР.

Таким чином, надання психологічної допомоги, навчання та проведення тренінгових занять в кімнаті психологічного розвантаження у ДДУВС є перспективним напрямом. Кімната психологічного розвантаження побудована на ефективному впливі на психіку системою засобів, зокрема психологічних, психотерапевтичних, музичних та їх комплексний вплив забезпечує необхідний ступень відновлення, сприятливо впливає на психоемоційний стан.

Список використаних джерел

1. Абрамова Г. С. Введение в практическую психологию. Москва: Академия, 1997. 368 с.

2. Алещенко В.І. Військова психологія: ретроспективний аналіз та подальший розвиток / В.І. Алещенко // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2015. – № 2. – С. 46–53.

3. Александров Д. О. Загальна психологічна характеристика професійної діяльності працівника Національної поліції. Юридична психологія. 2016. № 1. С. 108–117.

4. Александров Д. О. Психологічний зміст основних видів правоохоронної діяльності працівника ОВС. Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка. Київ, 2013. Т. 11. С. 19–27.

5. Назарова О. М. Требования предъявляемые к кабинету психологической разгрузки и его роль в психологической реабилитации личного состава / О. М. Назарова, В. А. Петлина // Молодой ученый. – 2016. № 27. – С. 794.

6. Почебут Л. Г. Организационная социальная психология: учебное пособие / Л. Почебут, В. Чикер. – Санкт – Петербург: Изд-во «Речь», 2002.

7. Рабочая книга практического психолога: [пособие для специалистов, работающих с персоналом] / под ред. А. А. Бодалева, А. А. Деркача, Л. Г. Лаптева. – Москва: Изд-во Ин-та Психотерапии, 2002.

Корень Ирина Іванівна,

завідувач відділення психологічного забезпечення Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВІДБІР КАНДИДАТІВ НА СЛУЖБУ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ТА НА НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Система вищої освіти на сьогодні поступово проходить реформування. З прийняттям Закону України «Про вищу освіту» зміст навчання переорієнтувався на компетентнісно орієнтований підхід. На відміну від традиційного для педагогіки прагнення обмежитися формуванням у здобувачів вищої освіти знань, умінь та навичок, компетентністний підхід у системі освіти має інноваційний характер. Його головною ідеєю є підсилення практичної орієнтації освіти.

Компетентнісно орієнтована освіта має сприяти набуттю особами, які навчаються, певних типів, видів і підвидів компетентностей, комплексному засвоєнню потрібних знань і способів практичної діяльності, завдяки чому людина успішно зможе реалізувати себе в різних галузях своєї професійної діяльності, набуде соціальної самостійності, стане мобільною та кваліфікованою, буде вільно орієнтується в навколишньому середовищі та успішно вирішувати складні технологічні завдання [1].

Торкнулися зміни й закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України у контексті осучаснення програм

підготовки, переорієнтування теоретичного навчання на практичне, модифікація змістовного наповнення структури знань, умінь на навичок.

Навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України має свої специфічні особливості, й тому у 2004 році була запроваджена система професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в ОВС та на навчання у ВНЗ МВС України. Однак, з 2017 року кандидати на навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України, поглиблені психологічні вивчення не проходять взагалі.

Й це вже стало давати негативні результати. Так, наприклад, у Одеському державному університету внутрішніх справ, були звільнені з лав Національної поліції України та відраховані з університету курсанти першого курсу у:

- 1) 2015 році – 5 осіб, що складає 0,9 % від загальної кількості курсантів;
- 2) 2016 році – 7 осіб, що складає 2,9 % від загальної кількості курсантів;
- 3) 2017 році – 19 осіб, що складає 3,4 % від загальної кількості курсантів;
- 4) 2018 році – 20 осіб, що складає 12 % від загальної кількості курсантів.

Отже, це свідчить про те, що все ж таки професійно-психологічний відбір кандидатів на службу в органах Національної поліції та на навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України дозволяв відбирати осіб, які були би спроможними служити у лавах Національної поліції України.

Зазначений факт підтверджується також даними, щодо кількості осіб до групи посиленої психологічної уваги (ГППУ) у зв'язку з труднощами процесу адаптації до умов навчання. Так, у університеті було включено до ГППУ у зв'язку з труднощами процесу адаптації до умов навчання у:

- 1) 2015 – 1 особа, що складає 2,3 % від загальної кількості зарахованих до ГППУ курсантів
- 2) 2016 – 5 осіб, що складає 16 % від загальної кількості зарахованих до ГППУ курсантів
- 3) 2017 – 15 осіб, що складає (34 % від загальної кількості зарахованих до ГППУ курсантів
- 4) 2018 – 11 осіб, що складає (48 % від загальної кількості зарахованих до ГППУ курсантів.

Отже, під час реформування системи освіти у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України, втрачено такий необхідний напрям роботи, як – професійно-психологічний відбір кандидатів на службу в органах Національної поліції та на навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України. Тому, набуває актуальності питання відновлення такого

напряму діяльності психологів Національної поліції. Також модифікації напрямів вивчення кандидатів на службу в органах Національної поліції та на навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України. Ми вважаємо, що слід вивчати:

- 1) мотивацію кандидата;
- 2) особистісні, професійні та соціальні настановлення кандидата;
- 3) професійно важливі якості кандидата (інтелектуальні, комунікативні, вольові, соціально-спрямовані, лідерські та ін.);
- 4) морально-психологічні характеристики кандидата.

Це дозволить відбирати найбільш гідних кандидатів на службу в органах Національної поліції та на навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України.

Список використаних джерел

1. Цільмак О.М. Професіогенез компетентності фахівців кримінальної міліції: теорія та практика [Текст] : монографія / О. М. Цільмак . – Одеса: РВВ ОДУВС, 2011. – 432 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 384–431.

Новікова Наталя Анатоліївна,

завідувач відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ КУРСАНТІВ ПІД ЧАС ТАБІРНИХ ЗБОРІВ

Головним завданням практичних психологів у супроводженні курсантів під час табірних зборів в ЗВО зі специфічними умовами навчання є забезпечення їх максимальною психологічною підтримкою та допомогою у подоланні стресових станів, пов'язаних з процесом адаптації.

Адаптацію у широкому розумінні трактують як зміни, що супроводжують на рівні психічної регуляції процес активного пристосування індивіда до нових умов життєдіяльності.

У психології термін «адаптація» вживається, з одного боку, для позначення властивості людини, яка характеризує його стійкість до умов середовища, виражаючи рівень пристосовності до них. З іншого боку, адаптація виступає як процес пристосування людини до мінливих умов. Дуже важливо усвідомлювати також взаємний характер адаптації людини й того середовища, з яким вона вступає в регулятивні адаптаційні зв'язки [2; 3].

Аналіз теоретичних робіт з питань адаптації показує, що існує багато визначень цього поняття. Нам представляється найбільш правильним і сучасним визначення психічної адаптації Ф. Березиним:

психічна адаптація – це процес встановлення оптимальної відповідності особистості й навколишнього середовища під час здійснення властивої людині діяльності, що дає можливість індивідуумові задовольняти актуальні потреби й реалізувати пов'язані з ними значущі цілі (при збереженні фізичного й психічного здоров'я), забезпечуючи водночас відповідність психічної діяльності людини, її поведінки вимогам середовища. Існує три аспекти психічної адаптації: власне психічний, соціально-психологічний і психофізіологічний. Соціально-психологічний аспект адаптації забезпечує адекватну побудову мікросоціальної взаємодії [1].

Табірні збори для вчорашніх абітурієнтів-школярів – справжнє випробування. Людина потрапляє у нове середовище, де проходить всі види адаптації (фізіологічну, біологічну, психологічну, соціально-психологічну) у стислий період часу. Ці види адаптації можуть взаємодіяти й проявлятися одночасно. Істотною відмінністю людини є те, що вирішальну роль у процесі підтримки адекватних відносин у системі «індивідуум-середовище», коли можуть змінюватися всі параметри системи, грає психологічна адаптація [3].

Все вищевикладене зумовлює особливо відповідальний підхід до організації психологічного супроводження курсантів з самого початку їх перебування в Харківському національному університеті внутрішніх справ – на табірних зборах.

На цей період складається окремий комплексний план заходів, який охоплює реалізацію психопрофілактичного, психодіагностичного, корекційного та просвітницького напрямів психологічного забезпечення [5]; фахівці психологічної служби працюють за графіком чергувань для забезпечення психологічної підтримки першокурсникам майже цілодобово.

Важливо, що ще до початку табірних зборів проводяться підготовчі заходи. Керівникам курсів надаються практичні рекомендації щодо ефективної адаптації першокурсників, роз'яснюються характерні ознаки, що свідчать про перебування осіб у гострому негативному психоемоційному стані. Проводяться заняття та окремі консультації курсантів старших курсів (командирів взводів) щодо особливостей формування взаємовідносин із першокурсниками та їх адаптації до умов навчальної та службової діяльності. Таким чином ми забезпечуємо більш ефективну взаємодію командирів з психологами-кураторами.

З першокурсниками здійснюється ряд групових заходів, у тому числі: презентаційні зустрічі психолога з курсантами (погрупно), в ході яких роз'яснюються основні завдання та функції підрозділу психологічного забезпечення, можливість індивідуального звернення для вирішення гострих психологічних проблем, організація іншої взаємодії; заняття з першокурсниками жіночої статі на тему: «Особливості адаптації жінок до умов навчання та служби»; зустрічі у

навчальних групах щодо доцільності раціонального використання фізичних та розумових сил та організації особистого відпочинку, в ході якого роз'яснюється шкідливий вплив на організм людини тютюнопаління, вживання наркотичних та психотропних речовин, енергетичних напоїв, що негативно стимулюють дію центральної нервової системи; групові заходи аутотренінгової релаксації, психологічного та фізичного розвантаження; зустрічі психологів з батьками курсантів першокурсників всіх факультетів.

Індивідуальна робота проводиться за наступними напрямками: психопрофілактична робота з курсантами, які за результатами вивчення матеріалів особових справ мають негативну психологічну характеристику; заходи психологічної корекції, екстреної психологічної допомоги; психодіагностика кожного першокурсника, що зазвичай включає особистісний опитувальник і проєктивні методики. Для спостереження за поведінкою курсантів постійно відвідуються гуртожиток, їдальня, заняття зі стрійової підготовки.

За результатами психологічного супроводження першокурсників під час табірних зборів ми отримуємо інформацію і дані, що дозволяють максимально ефективно організувати роботу з курсантами у період їх подальшої адаптації до навчання і служби, а в подальшому створювати необхідні умови для розвитку гармонійної особистості майбутнього працівника Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Березин Ф. Б. Психологическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф. Б. Березин. — Ленинград : Наука, 1988. — 270 с.
2. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. — М. : Просвещение, 1969. — 419 с.
3. Реан А. А. Психология адаптации личности: учеб.-науч. изд. / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. — СПб. : Прайм-Евразнак, 2008. — 480 с.
4. Закон України «Про Національну поліцію», Положення про патрульну службу МВС, Положення про Національну поліцію: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 2 січ. 2016 р.: (офіц. текст). — К.: Паливода А.В., 2016. — 104 с. — (Закони України).
5. МВС України Наказ від 28.07.2004 № 842 (Прим. 58) Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативнослужбової діяльності органів внутрішніх справ України, м. Київ, 90 с.

Чайка Павло Тарасович,

завідувач відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення Львівського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДЖЕННЯ КУРСАНТІВ ПЕРШИХ КУРСІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Питання вивчення особливостей професійної адаптації привертає до себе увагу багатьох фахівців у сфері психології та соціології. Зокрема, питання особливостей адаптаційних процесів в колективах працівників правоохоронних органів розглядали В.Г. Андросюк, А.П. Москаленко, Д.О. Кобзін, В.С. Медведєв, О.В. Іванова, О.М. Столяренко, А.І. Кітов, Г.Є. Гребенюк, Л.Й. Гуменюк та інші.

Адаптацію (лат. «adaptation» – пристосування) у широкому сенсі трактують як зміни, що на рівні психічної регуляції супроводжують процес активного пристосування індивіда до нових умов життєдіяльності.

Більшість науковців вважають, що професійна адаптація працівників правоохоронних органів поєднує в собі адаптацію індивіда до фізичних умов професійної діяльності (фізіологічний аспект), адаптацію до професійних завдань, виконуваних службових обов'язків тощо (професійний аспект), прояв психологічних властивостей і станів у процесі професійної діяльності (психологічний аспект) та адаптацію особистості до соціальних компонентів професійного середовища (соціальний аспект) [4].

У процесі соціально-психологічної адаптації до умов навчальної та службової діяльності ЗВО МВС України важливу роль відіграє психологічне забезпечення саме адаптаційного періоду в колективах курсантів перших курсів. У психологічному супроводженні освітнього процесу у ЗВО МВС України можна виокремити такі види адаптації: організаційну, соціальну, психологічну, спеціально-професійну, культурно-побутову та фізіологічну [2; 3].

Соціальна адаптація – це прийняття нових норм взаємовідносин та особливостей поведінки в конкретному структурному підрозділі, навчальному закладі, тобто пристосування до нового соціуму.

Психологічна адаптація – процес встановлення оптимальної відповідності між особистістю й навколишнім середовищем під час навчальної та службової діяльності. Цей процес дозволяє особистості задовольняти актуальні потреби й реалізовувати пов'язані з ними значимі цілі (при збереженні психічного і фізичного здоров'я), забезпечуючи водночас відповідність психічної діяльності, поведінки вимогам середовища. Це пристосування психіки до умов реальної навчальної та службової діяльності.

Психофізіологічна адаптація – процес пристосування психіки та організму курсанта (слухача) до швидкозмінного та напруженого характеру навчальної та службової діяльності навчального закладу системи МВС України.

Спеціально-професійна адаптація – формування навичок навчальної діяльності і співробітництва, професійних навичок до визначеного рівня, необхідного для виконання курсантом (слухачем) своїх функціональних обов'язків на необхідному рівні.

Організаційна адаптація полягає у розумінні і прийнятті курсантами (слухачами) свого організаційного статусу, структурної організації органів внутрішніх справ, навчального закладу, структурного підрозділу й існуючих механізмів керування ними.

Культурно-побутова адаптація – це процес поступового опанування традиціями, особливостями побуту, розпорядку дня навчального закладу, способу розподілу вільного часу тощо.

В.В. Конопльов розрізняє такі види професійної адаптації курсантів у ЗВО МВС України: адаптацію до побутових умов, дидактичну, службово-функціональну та громадську адаптацію. Він зазначає, що в розвитку адаптації курсантів існує три послідовних рівні: 1) часткової адаптованості; 2) достатньої адаптованості; 3) повної адаптованості. На його думку, сутність адаптації курсантів до окремих видів діяльності і відповідних взаємин полягає в перебудові роботи функціональних систем організму й особистості, спонукально-мотиваційної сфери, переорієнтуванні діяльності відповідно до нових завдань, майбутнього службового статусу, перспектив і умов їх реалізації [1].

Психологічне супроводження процесу адаптації курсантів ЗВО МВС України являє собою комплекс заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для їх нормальної психічної діяльності, попередження негативних нервово-психічних проявів, виявлення курсантів з ознаками нервово-психічної нестійкості і психічними розладами, надання індивідуальної психологічної допомоги курсантам та інших заходів психопрофілактичного спрямування [4].

Зокрема, у Львівському державному університеті внутрішніх справ заходи психологічного супроводження адаптації курсантів перших курсів до умов навчання та служби розпочинаються на етапі проходження новоприйнятими на службу курсантами табірних зборів. На даному етапі всі курсанти охоплюються психодіагностичним обстеженням та індивідуальним психологічним консультуванням. Через два місяці після початку навчального року в колективах курсантів перших курсів проводиться соціально-психологічне дослідження «Адаптація-1», яке дає змогу діагностувати особливості перебігу адаптаційних процесів у колективах курсантів-першокурсників.

До бланків анкет з вивчення процесів адаптації вносяться питання, які стосуються:

- оцінки навчання та служби на даний час;
- оцінки наявних проблем та актуальних труднощів;
- особливостей взаємовідносин в колективі курсантів, ставлення до курсового керівництва, молодших командирів;
- наявності негативних явищ у середовищі курсантів;
- бажання/небажання навчатись у навчальному закладі МВС;
- оцінки ставлення курсового керівництва до курсантів та особливостей виконання курсовим керівництвом керівної діяльності.

Також в анкету включаються запитання для здійснення вивчення соціометричного статусу курсантів в колективі.

Через півроку після початку навчання проводиться другий етап дослідження – «Адаптація-2». У вказаному дослідженні вивчаються ті ж самі критерії, що й під час дослідження «Адаптація-1». Це дає змогу діагностувати динаміку змін в особливостях перебігу адаптаційних процесів у колективах курсантів-першокурсників, здійснити порівняльний аналіз оцінки тих чи інших актуальних проблем та труднощів, розглянути динаміку змін оцінки соціометричних статусів курсантів. Особлива увага в даному випадку надається аналізу динаміки змін соціометричних статусів курсантів, порівняння формального та неформального рейтингу тих курсантів, які залучені до виконання обов'язків молодших командирів. Такий аналіз дає змогу визначити осіб, які потребують додаткового індивідуального психологічного консультування та здійснення інших заходів психопрофілактичного спрямування.

У кінці першого курсу навчання доцільно провести додаткове психодіагностичне обстеження курсантів-першокурсників з обов'язковим включенням тестових методик, які дають змогу здійснити діагностику нервово-психічної стійкості особистості.

Швидкість і якість проходження процесів адаптації тісно пов'язані з рівнем сформованості мотиваційної сфери курсантів. Тому для забезпечення належного перебігу адаптації курсантів до умов навчання та служби вкрай важливе значення має професійний психологічний відбір кандидатів на навчання до ЗВО МВС України ще на етапі формування особових справ кандидатів у комплектуючих органах та підрозділах Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Конопльов В.В. Психологічна адаптація курсантів ВНЗ МВС України до діяльності підрозділів кримінальної міліції: автореф. дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.06 / В.В. Конопльов; НАВС України. – К., 1999. – 16 с.

2. Москаленко А.П. Професійна адаптація працівників ОВС: методичні рекомендації / А.П. Москаленко, Д.О. Кобзін; за заг. ред. проф. В.О. Соболева. – Харків: ХНУВС, 2000. – 70 с.

3. Психологічне та соціологічне забезпечення роботи з персоналом в ОВС України: збірник методичних рекомендацій. – Харків, 2002. – 282 с.

4. Гуменюк Л.Й., Сулятицький І.В. Психологія професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ: навчальний посібник. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 648 с.

Жук Наталія Анатоліївна,

завідувач відділення психологічного забезпечення
Національної академії внутрішніх справ

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПАТРУЛЬНИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Діяльність Національної поліції України оцінюється за допомогою нормативно-правового регулювання та соціальних норм, що діють в конкретному суспільстві. Це визначає форми та методи професійної взаємодії правоохоронців, виконання ними певних функцій, при яких держава як соціальна система одержує можливість досягнення об'єктивної мети свого існування – високого рівня економічного розвитку та добробуту громадян.

Професійна діяльність підрозділів Національної поліції України належить до категорії найбільш небезпечних професій та передбачає наявність специфічних умов: жорстке і детально регламентоване визначення прав, завдань і обов'язків, субординацію і координацію міжособистісних стосунків, високі вимоги до службової дисципліни.

Екстремальні ситуації, які виникають під час виконання службових завдань, негативно впливають на працівників поліції та знижують ефективність вирішення оперативно – службових задач [1].

Більшість професійних завдань вирішується за допомогою комунікативної взаємодії, де основним інструментом стає професійне спілкування, оскільки воно є невід'ємною складовою професійної діяльності. В процесі професійного спілкування працівники Національної поліції України обмінюються інформацією, пізнають об'єкта діяльності та здійснюють на нього вплив, тобто реалізуються когнітивна, перцептивна та інтерактивна його функції. Тому розвиненість комунікативних якостей особистості – основа ефективної адаптації працівника до професійного середовища, формування гнучкої системи внутрішньоособистісних, міжособистісних та соціальних відносин як серед працівників колективу, так і з об'єктами професійної

діяльності – правопорушниками та законслухняними громадянами [2, с. 43–45].

Виконуючи свої професійні обов'язки, працівник поліції повинен спілкуватися з представниками різних вікових категорій та професій, з людьми, які мають різний соціальний і правовий статус у суспільстві. З усіма громадянами, які входять до сфери професійної діяльності, необхідно встановити психологічний контакт, налагодити ділові та довірливі стосунки, що є обов'язковою умовою для отримання від них необхідної для вирішення оперативно-службових завдань правдивої і точної інформації, а також можливої допомоги та співпраці. Ця позиція набуває особливого значення в сучасних умовах, за яких панує низький рівень довіри населення до Національної поліції України щодо їх спроможності вести активну боротьбу зі злочинністю, професійно надавати правову та соціальну допомогу громадянам, які того потребують [1].

Комунікативна компетентність опосередковує специфічну діяльність, яка передбачає постійні контакти, співробітництво, спільну діяльність, взаємодію у чітко регламентованих або особливо складних умовах [3].

Таким чином, специфіка професійної діяльності патрульних поліцейських полягає в тому, що вона досить часто відбувається в особливо складних умовах (ситуації оперативного реагування, екстремальні ситуації, спілкування в умовах агресивного комунікативного середовища тощо). Саме від рівня їх професійної компетентності, уміння швидко і правильно орієнтуватись у складних ситуаціях під час несення служби та вчасно, якісно і професійно виконувати завдання за призначенням значною мірою залежить успішність вирішення поставлених завдань.

Список використаних джерел

1. Шелег Л.С. Психосоматичний статус особистості працівника Національної поліції України : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.06 / Л.С. Шелег. – Київ, 2016.

2. Шевченко Л. Формування іміджу правоохоронця у громадській думці. Комунікативна компетентність працівників і їх зв'язки з громадськістю : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (Львів, 15–16 трав. 2003). - Львів, 2003.

3. Шалигіна Н. П. Комунікативна компетентність військових фахівців як психолого-педагогічна проблема / Н. П. Шалигіна // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 5. – Режим доступу: file:///C:/Users/psychologi/Downloads/Vnadsps_2013_5_31. – Назва з екрана.

Коваль Ігор Святославович,

заступник начальника відділу виховної, соціально-гуманітарної роботи та психологічного забезпечення Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат педагогічних наук

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Сьогодні професійна діяльність фахівців Державної служби Україна з надзвичайних ситуацій (ДСНС України) потребує комплексного підходу до психологічного супроводу. Специфіка роботи рятувальників вирізняється серед інших професій тим, що тут наявна велика кількість ситуацій невизначеності, де присутня емоційна насиченість і когнітивна складність міжособистісного спілкування не лише з колегами, а й пересічними громадянами та особливо, працівниками засобів масової інформації, що своєю чергою вимагає від фахівця встановлення довірливих відносин, і в той же час уміння самоактивізуватись.

З огляду на консервативність освітнього процесу закладів вищої освіти (ЗВО), потрібно звернути увагу на те, що впровадження інноваційних методів і технологій є невід'ємним стрес-фактором не лише для педагогічного складу, а й для тих хто навчається, оскільки не всі, у відповідності до фізіологічних особливостей особистості, можуть швидко й правильно адаптуватись до змін в навчальному процесі. Досвід залучення особового складу Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУ БЖД) до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій різного характеру продукує впровадженню інновацій для формування професійної готовності до діяльності в екстремальних умовах, а також цілісному психологічному відновленню особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологію інноваційних технологій досліджували такі науковці, як В. Безпалько, Б. Лихачова, Г. Селевка. А. Белкін вивчав педагогічну технологію створення ситуацій успіху; В. Коваленко, Б. Нікітін, П. Підкасистий досліджували ігрові технології; О. Пометун аналізував інтерактивні технології та інші. Проте у ЗВО ДСНС України проблеми, пов'язані з розвитком і впровадженням інноваційних технологій вивчені недостатньо. Тому мета дослідження полягає у розкритті змісту інформаційних технологій, що використовуються психологами ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Орієнтація професійної підготовки фахівців у ЗВО України на Європейський рівень освіти вимагає використання та впровадження інноваційних психолого-педагогічних

технологій, що проектують та прогнозують розвиток освітніх систем відповідно до компетентнісних вимог діяльності в екстремальних умовах. А. О. Шейко зазначив, що інноваційні технології в навчанні трансформують ставлення до навчання не як до інформативного процесу, а – як до активного [1, с. 445].

Під інноваційними технологіями ми розуміємо якісно-нове науково-методичне забезпечення психологічного супроводу професійної підготовки рятувальників, яке включає:

Зміст;

Форми – лекції, семінари, практичні заняття, консультування, самостійна робота;

Методи – пізнавальні (міні-лекції, дискусії, мозковий штурм, гронування), тренувальні (ділові ігри, творча праця, фасилітація, модерація), контролювальні (тестування, оцінювання, мотивувальний контроль, самодіагностика);

Засоби – технічні (програвач, проектор, магнітофон, ноутбук, колонки), професійно-предметні (пожежний рукав, каски, мотузки, буйовки (спецодяг), балони з киснем, макет потерпілого та ін.) та інформаційно-комунікаційні (м'яч, кеглі, пов'язки, обруч, фліпчарт та ін.).

Зазначене в своїй сукупності сприяє становленню професіонала готового виконувати роботу в незвичайних умовах ризику [2, с. 147].

Таким чином, впровадження модерних інтерактивних технологій в освітній процес ЗВО ДСНС України сприяє засвоєнню рятувальниками знань, вмій, навичок, їхньому професійно-компетентнісному становленню, підвищує їхню мотивацію, створюючи сприятливу атмосферу. При використанні інновацій спостерігаються нові перспективи навчання, що створюються силами науково-педагогічного складу ЗВО. Кожен навчальний заклад розробляючи інтерактивні технології враховує не лише набутий досвід, а й потреби закладу, його матеріальну та технічну сторони.

Комплексне впровадження інтерактивних технологій у професійну підготовку рятувальників формує оптимальний рівень їхнього функціонального стану впродовж усього періоду навчання.

Список використаних джерел

1. Коваль І. С. Формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Коваль Ігор Святославович. – Львів, 2017. – 294 с.

2. Шейко А. О. Використання інноваційних технологій і методів при викладанні психології та педагогіки у вищій школі / Збірник наукових праць «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2018. – № 52. – С. 444–446.

Андросюк Вячеслав Георгійович,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, професор;

Мотлях Олександр Іванович,

завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ

З прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» та набуттям його чинності, наша країна зробила значний крок вперед на шляху запровадження законодавчих антикорупційних стандартів.

Норми антикорупційного законодавства України визначають, що корупція становить сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних правопорушень, а також порушень етики поведінки посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, пов'язаних з вчиненням цих правопорушень.

Відповідно до ст. 61 «Про запобігання корупції» юридичні особи забезпечують розробку та вжиття заходів, які є необхідними та обґрунтованими для запобігання і протидії корупції у їх діяльності [2].

Особливо актуальним є запровадження ефективної системи реалізації вимог вказаної вище статті в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських та цивільних юристів, психологів тощо.

На жаль, реалізація вказаних вимог у формі розроблення щорічних планів з питань запобігання корупції юридичних осіб є недостатньо ефективною, оскільки вони здебільшого мають формальні ознаки (складову) та відтворюють положення відповідних актів вищого рівня. Зазначена формальна складова не враховує такі важливі аспекти, як навчально-виховний та психологічний. На наш погляд, найбільш ефективною формою реалізації цих вимог виявилася практика, застосована Міністерством внутрішніх справ України в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що підпорядковані цьому Міністерству. Ця практика є найбільш дієвою у підготовці та розробленні антикорупційних програм на основі Типової антикорупційної програми юридичної особи, затвердженої рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 березня 2017 року № 75 [3]. У цілому вона значно сприяє

ефективній реалізації вимог антикорупційного законодавства та Антикорупційної програми МВС України в освітній діяльності.

Антикорупційні програми закладів вищої освіти передбачають низку антикорупційних стандартів і процедур. Деякі з них мають виразну едукативну та етико-психологічну складову, зокрема:

1) проведення навчальних заходів з питань запобігання і протидії корупції;

2) положення щодо обов'язкового дотримання Антикорупційної програми;

3) критерії обрання ділових партнерів;

4) обмеження щодо підтримки Юридичною особою політичних партій, здійснення благодійної діяльності;

5) механізм повідомлення про виявлення ознак порушення Антикорупційної програми, ознак вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, а також конфіденційність таких повідомлень та захист викривачів;

6) здійснення Уповноваженим та працівниками функцій щодо запобігання корупції;

7) норми професійної етики та обов'язки і заборони для працівників;

8) механізми запобігання і врегулювання конфлікту інтересів;

9) обмеження щодо подарунків.

Положення Антикорупційної програми, що стосується дотримання норм професійної етики працівниками закладу вищої освіти, характеризує морально-психологічну атмосферу професійної діяльності, відповідність принципів і чинників поведінки працівників соціальним очікуванням. Перелік етичних вимог та поведінкових ознак працівників закладу вищої освіти МВС України виступає складовими моделі особистості як системного критерію відповідального та громадянського ставлення до дотримання інтересів держави і суспільства.

Зasadничі морально-психологічні орієнтири поведінки працівника Юридичної особи (закладу вищої освіти) містяться в положеннях Розділу VI («Правила етичної поведінки») Закону, Правилах етичної поведінки працівників апарату Міністерства юстиції України та його територіальних органів згідно наказу Міністерства юстиції від 21.09.2017 № 2952/5 та Загальних правилах етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, затверджених наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158.

Низка етичних особливостей, з необхідністю притаманних особистості працівника закладу вищої освіти МВС України, закономірно визначає поведінкові стандарти якісного і неупередженого виконання службових обов'язків. Водночас вони слугують критеріями оцінки придатності особистості до професійної діяльності і сформованості антикорупційної стійкості. Найсуттєвішими з них є: висока культура спілкування, толерантне та шанобливе ставлення до

громадян, керівників та співробітників під час виконання службових обов'язків; сумлінність та компетентність; схильність до постійного професійного удосконалення та саморозвитку; креативність та адекватність у прийнятті рішень. Перелік зазначених морально-психологічних якостей не може бути вичерпним в зв'язку із нормативно-регламентними, функціональними, суспільно-статусними диференціаціями Юридичних осіб, що дозволяє формувати власні системи етичних норм поведінки посадовців та інших працівників ЗВО МВС України, за умови їх відповідності загальним цілям прогресивного розвитку держави і суспільства.

Реалізація положень антикорупційної програми є основою для розвитку корпоративної культури, заснованої передусім на нульовій терпимості до корупції в закладах вищої освіти із специфічними умовами. Подібна програма є край важливою складовою успіху у протидії всім проявам корупції у практичному функціонуванні цих закладів.

Важливою є наявність системи менеджменту протидії корупції в закладах вищої освіти із специфічними умовами, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. І саме антикорупційні програми націлені на формування такої системи. Вони надають можливість не допустити або знизити втрати від причетності їх працівників до отримання чи пропозицій неправомірної вигоди та інших корупційних практик, сприяють довірі в ділових відносинах, тим самим покращують їх репутацію. До системи менеджменту запобігання корупції з необхідністю має бути включене психологічне супроводження як створення самої Антикорупційної програми, так і усіх етапів її реалізації.

Отже, запровадження практики розробки антикорупційних програм в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, а також цивільних юристів, психологів тощо, дозволяє запровадити в них ефективну систему запобігання і протидії корупції, що позитивно впливає на стан реалізації, покладених на них завдань.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.жовтня 2014 р. № 1700- VII // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>

2. Виявлення корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення: дії та наслідки // Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції – Режим доступу : <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2017/december/issue-12/article-32753.html>

3. Типова антикорупційна програма юридичної особи, затверджена рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 02.03.2017 № 75, (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 09.03.2017 за № 326/30194) – Режим доступу : http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245198106&cat.

Анатольсва Ольга Іванівна,

доцент кафедри історії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗВИТОК ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ: ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Мотивація курсантів військових вузів має важливе значення для їх професійної підготовки. Активне формування мотиваційної сфери сприяє не лише засвоєнню знань, але й закріпленню установок, цінностей, професійних інтересів, поведінкових навичок і етичних норм, необхідних для формування особистості професіонала.

Важлива роль мотивації в ефективності людської діяльності підтверджена у багатьох психологічних дослідженнях (О.М. Леонтьєв, Д. Макклеланд, Р. де Чармс, Х. Хекхаузен, Е. Дісі, Р. Райаян, С. Максименко, Г. Костюк, В. Моляко, В. Рибалко та ін.). Особлива роль у психології мотивації відводиться внутрішній мотивації – виконанню певної діяльності через інтерес до неї, суб'єктивне відчуття її цінності. Виникнення внутрішньої мотивації діяльності зумовлюється задоволенням за допомогою цієї діяльності базових потреб, зокрема, потреб у компетентності та самодетермінації, а також у значущих відносинах [1, с. 346].

Чимало дослідників відзначали виняткову важливість звернення до ресурсу навчальної мотивації при побудові ефективного навчального процесу (Н. Бадмаєва, А. Маркова, Т. Магіс, А. Орлов, В. Чирков, В. Якунін, П. Гальперін, В. Давидов, А. Подольський, Н. Талізін, Г. Цукерман, Д. Ельконін та ін.). При цьому проблема розвитку та формування мотивації студентів (і, особливо, курсантів) розроблена в меншій мірі ніж щодо школярів.

У ХХ столітті як форма навчання в професійній освіті набув поширення тренінг. Велике значення для розвитку тренінгових технологій мали ідеї К. Левіна, Дж. Морено, К. Роджерса, Д. Мак-Клелланда, І. Ялома та інших дослідників. Теоретичні питання тренінгу розроблялися в роботах Б.М. Боденко, В.Ю. Большакова, І.В. Вачкова, О.П. Горбушина, М.А. Гусарова, Ю.Н. Ємельянова, В.П. Захарова, Г.А. Ковальова, В.А. Климчука, С.І. Макшанова, Х. Міккіна, О.В. Сидоренко, А.П. Ситникова, Н.Ю. Хрящової, Т.С. Яценко та ін. Різні аспекти проблеми тренінгу, в тому числі й мотиваційного, досліджували українські вчені С.С. Занюк, В.О. Лефтеров, Л.І. Мороз, О.В. Чуйко, С.І. Яковенко, В.І. Барко та ін.

Чуйко О.В. у дослідженні застосування тренінгових технологій під час лекцій для курсантів доводить цінність тренінгу, що полягає не лише у «передаванні» викладачем певної суми правильних знань, а й у пошуку і «виробленні» власного знання на основі емпіричного досвіду та раніше засвоєних наукових фактів [6, с. 147].

Гусарова М.А. на прикладі семінару-тренінгу вказує на дидактичні можливості та ефективність трєнїнгових технологїй в сучасних умовах. Тренїнг передбачає максимальне залучення учасникїв заняття до групової роботи, дозволяє випробувати теоретичнї положення в практичних вправах [2].

Метою дослїдження було з'ясувати особливостї структури навчальної мотивацїї курсантїв та розробити програму розвитку внутрїшньої мотивацїї у виховних заняттях з використання тренїнгових технологїй. Для проведення формуючого експерименту, що включав чотири виховнї заняття, було обрано навчальну групу з низькою та середньою академічною успїшнїстю (загалом 30 курсантїв вїком 17–18 рокїв, якї навчалися на I курсї). Кожне заняття тривало 80 хвилин і становило один із чотирьох етапїв. Контрольна група (30 осїб) складалась з курсантїв того ж курсу.

Перше виховне заняття – пїдготовчий етап. Його мета – створення робочої атмосфери. Основнї методи – психогїмнастичнї вправи, бесїди, дискусїї. На вступному заняттї учасники знайомилися з правилами поведїнки в групї. Потїм, проводилися гровї вправи, орієнтованї на створення команди, навчання координацїї дїй, згуртування групи, що згїдно теорїї Едварда Дїсї, сприяє посиленню внутрїшньої мотивацїї за рахунок задоволення потреби бути включеним у значимї стосунки з їншими людьми в процесї діяльностї.

Зокрема, вправи «Вимїряємо один одного» та «День народження». (Фопель К., 2002) включали грове шикування з елементами творчостї, що дозволило учасникам наочно переконатися на власному досвїдї у цїнностї згуртованостї колективу для вирїшення спїльних завдань, координацїї дїй, обміну їнформацїєю. Пїсля виконання вправ вїдбулося обговорення значення згуртованостї, вмїння координувати дїї, шукати не стандартнї, творчї шляхи вирїшення проблем для майбутньої професїї та подальшого життя, а також важливїсть побудови дружнїх вїдносин для профїлактики професїйного вигорання, розвитку, досягнень. Згуртованїсть групи також важлива, враховуючи особливостї органїзацїї освїтньо-виховного процесу курсантїв (спїльне проживання на обмеженїй територїї, цїлодобове перебування разом, їєрархїчнїсть стосункїв, фїзичне та психїчне навантаження бїльше, нїж у цивїльних студентїв).

Мета другого виховного заняття – ознайомлення з основами теорїї внутрїшньої мотивацїї та цїннїсної регуляцїї діяльностї – досягалась за допомогою мїні-лекцїй, вирїшення проблемних завдань, бесїд та дискусїй. Докладну розробку цього етапу, як багатьох їнших питань мотивацїйного тренїнгу, здїйснив В.А. Климчук у монографїї «Тренїнг внутрїшньої мотивацїї» [3]. Результатом обговорення з курсантами питання задоволення потреб у професїйнїй діяльностї стало усвїдомлення ними цїнностї набуття знань для вїдчуття себе компетентним професїоналом, особистїстю, яка реалїзувала свїй потенцїал.

Третє заняття – рефлексивний етап – мав на меті аналіз особистісних цінностей учасників в контексті внутрішньої мотивації. Для цього використовується методика М. Рокіча «Ціннісні орієнтації». При цьому, зверталася увага курсантів на те, що люди, орієнтовані на термінальні (внутрішні) цінності-цілі, отримують більше задоволення від життя і в цілому щасливіші [3, с. 43].

Завдання четвертого заняття (цілеутворюючий етап): розвиток навички грамотно ставити цілі, виявлення не коректно сформульованих цілей, посилення внутрішньої мотивації. Важливість постановки цілей наочно демонструвалася у вправах «Трохи краще», «Через три роки» і «Алгоритм картини майбутнього» (Сидоренко Є.В, 2000), які допомагають усвідомити свої цілі, чіткіше розставити пріоритети у своєму житті, намітити послідовність дій [4]. Результатом обговорення з курсантами результатів цілеутворюючого етапу стало усвідомлення ними процесу навчання як частини життєвого плану, у якому усі ситуації (включаючи труднощі у їх службі та побуті, відносинах) можуть стати важливим досвідом, ресурсом для успіху у професійній діяльності, загалом у житті.

До та після проведення мотиваційних виховних занять проводилося тестування курсантів експериментальної та контрольної груп з використанням опитувальника «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» А.А. Реана і В.А. Якуніна, яке підтвердило певні позитивні зрушення у структурі мотивації учасників тренінгової групи. Найвищий ранг серед мотивів навчальної діяльності отримав мотив «стати висококваліфікованим фахівцем», його обрали 100% курсантів експериментальної групи (до тренінгових занять – 93%). Другий ранг посів мотив «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» – 73% (до того – 70%). Третім став мотив «здобути глибокі та міцні знання» – 70% (до того – 63%). В структурі навчальної мотивації в експериментальній групі абсолютну перевагу отримала внутрішня мотивація (від половини до 100% виборів). А саме мотиви, в основі яких є потреба в компетентності та пізнавальні мотиви. При цьому, доля внутрішніх мотивів після проведення виховних занять статистично значимо зросла, що доводить ефективність таких занять. Втім, закріплення мотиваційних установок, їх вплив на поведінку, збереження мотивації у довготривалій перспективі – потребують подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Deci E., Vallerand R. J., Pelletier L. G., Ryan R. Motivation and education : The Self-determination perspective: Educational Psychologist. 1991. Vol. 26. № 3–4. P. 325–346.
2. Гусарова М. А. Тренинг как один из методов интерактивного обучения в профессиональной подготовке будущих юристов : Общество: социология, психология, педагогика. 30.01. 2019. doi.org/10.24158/spp.2019.1.13.

3. Климчук В. А. Тренинг внутренней мотивации : монография. – СПб.: Речь, 2005. – 76 с.
4. Сидоренко Е. В. Мотивационный тренинг: монография. – СПб.: Речь, 2000. – 234 с.
5. Фопель К. Сплоченность и толерантность в группе: Психологические игры и упражнения. М., 2003. – 330 с.
6. Чуйко О.В. Застосування тренінгової технології на лекції як ефективна умова розвитку професіонала : Актуальні проблеми психології. Том 10. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Вип. 1. – Київ-Ніжин, 2007. С. 147–150.

Байда Максим Степанович,

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Проблемні питання, пов'язані з діагностикою адиктивної (залежної) поведінки залишаються актуальними й на сьогодні. В ході вирішення цієї проблематики вчені стикаються з необхідністю вирішення таких питань як, коморбідності адикцій (наявність декількох, пов'язаних між собою адикцій) перехід адиктивної поведінки в стадію патологічних захворювань, і стійке прагнення адиктів приховати адиктивну поведінку [1, 2].

Проведений нами аналіз існуючих на сьогодні методик щодо схильності особистості до адиктивної поведінки показав, що в цілому досить багато публікацій та робіт, як зарубіжних (Mask A.H., Harrington A.L., Frances R.J., Burdzovic A.J., Менделевич В.Д.) так і українських науковців (Лінський І.В., Мінко О.І., Золотова Г.Д.) але вони в основному, стосуються проявів адиктивної поведінки у цивільних громадян, (підлітки, учні, студенти), та не враховують особливості проходження військової служби, що в свою чергу збільшує наш інтерес до вивчення цієї проблеми.

Діагностика схильності до адиктивної поведінки, розкрита більш широко щодо цивільних громадян, ніж військових. Специфіку діагностики та профілактики адиктивної поведінки у військових враховують лише в деяких країнах світу.

Так, в США з часів холодної війни працює система психопрофілактичних заходів, так звана, Програма надійності персоналу (Personnel Reliability Program, PRP, Директива міністерства оборони США 5210.42, 1995). У ній визначено, що ядерне озброєння

вимагає особливого ставлення. Неприпустима його втрата, розкрадання, неправильне використання... Тому до його експлуатації допускаються тільки ті, хто демонструє «вищий ступінь індивідуальної надійності за показниками відданості, поведінки, особистої відповідальності». За ініціативи та підтримки армії США такі ж програми існують в Збройних Силах НАТО.

Особлива увага в цій програмі приділяється ранньому виявленню адиктивної патології, а останніми роками – виявленню будь-яких відхилень у поведінці, в тому числі спрямованих на задоволення власних потягів і схильності до прийому психоактивних речовин (ПАР). При цьому планова робота по контролю та профілактиці адиктивних розладів у військовослужбовців ведеться з 1971 року, з часу коли вперше була прийнята Програма запобігання і контролю зловживання алкоголем і наркотиками (Alcohol and Drug Abuse Prevention and Control Program, ADAPSP, 1971), яка в даний час, з урахуванням нових тенденцій діагностики адиктивних розладів, прийняла вигляд Програми Армії з контролю зловживання хімічною речовиною (The Army Control Substance Abuse Program, ACSAP, 2001). Основними цілями ACSAP на даний час є: збільшення професійної придатності та готовності персоналу; надання персональних послуг щодо стримування від зловживання алкоголю і запобігання вживання ПАР, освіти і відновлення задіяних в ній осіб; заходів по відновленню тих військовослужбовців, у яких є значима перспектива до тривалої військової служби; забезпечення ефективного контролю за алко- і нарковживанням на всіх рівнях.

З метою діагностики схильності до адиктивної поведінки у ЗС РФ застосовуються різні психометричні і психодіагностичні методики, основне завдання яких виявити не тільки факт вживання в анамнезі, а й деякі особливості особистості і розлади поведінки, здатні привести до залежності. До таких методик можна віднести багатофакторній особистісній опитувальник «Адаптивність-200» (Шкала ДАП) (Маклаков А.Г., Чермянін С.В., 1993), Стандартизований багатопрофільний метод дослідження особистості «СМІЛ» (Собчак Л.Н., 2000 г.), тест Нервово-психічної адаптації (НПА) (Гурович І.М., 1992), анкету динамічного спостереження (Рустанович А.В., 1997), «DAST» та багато інших. В останні роки широкого поширення отримали такі апаратні методи психофізіологічного обстеження на кшталт Апаратно-програмного комплексу «Адикт», розроблений Військово-медичною академією, методика стрес-тестування БОС «Реакор», психофізіологічного обстеження «Егоскоп» [3]. Разом з тим, єдиного алгоритму психологічної діагностики схильності до адиктивної поведінки в ЗС РФ не існує.

Що ж до профілактики схильності до адиктивної поведінки у військовослужбовців (службовців) у секторі безпеки і оборони України, то вона знаходиться на етапі визначення напрямків та засобів її формування. Так, в Наказі МО України від 30.04.2017 № 233 «Про

заходи щодо попередження пияцтва у Збройних Силах України» йдеться про перелік попереджувальних та профілактичних заходів, заходів покарання за вживання алкоголю, у вигляді складання протоколів про адміністративне правопорушення, та позбавлення премій. На основі даного наказу, персоналом ЗС МО України, були розроблені «Методичні рекомендації щодо роботи з військовослужбовцями, схильними до зловживання спиртними напоями. Проте питанню діагностики військовослужбовців з проявами адиктивної поведінки не відведено жодного абзацу. Це вказує на те, що дані рекомендації створено для профілактичних заходів з військовослужбовців, які вже стали «заручниками» даної проблеми, та не враховують військовослужбовців, які можуть бути потенційними споживачами алкоголю та ПАР.

На думку дослідників найбільш ефективними форми і методи психологічної роботи з профілактики та запобігання пияцтву є: створення в підрозділах системи повсякденної взаємодопомоги, закріплення досвідчених військовослужбовців за новачками й тими, хто проявляє пригніченість у поведінці; залучення військових психологів і психіатрів для розвитку у військовослужбовців навиків саморегуляції та самоконтролю, які необхідні для підтримки військової дисципліни; використання офіцером-психологом із метою виявлення військовослужбовців, схильних до пияцтва й хворих на алкоголізм, таких тестових матеріалів: «Тест на виявлення алкоголізму університету штату Мічиган (MAST)», «Тест на виявлення порушень, пов'язаних з вживанням алкоголю AUDIT (Alcohol Use Disorders Identification Test)», «Швидкий тест на діагностику хімічної залежності RAFFT»; участь офіцера-психолога в методичному забезпеченні роботи з профілактики пияцтва; формування офіцером-психологом в особового складу мотивації до здорового способу життя [4]. Форми і методи психологічної роботи, описані автором, знову ж таки, не дають нам можливості в повній мірі, спрогнозувати (діагностувати) у військовослужбовців схильність до адиктивної поведінки, а запропоновані психодіагностичні методики, лише надають відповідь на питання наявності (відсутності) алкогольної чи наркотичної, уже сформованої, залежності.

Таким чином, можна припускати, що питання діагностики та профілактики військовослужбовців (службовців) схильних до адиктивної поведінки в Україні, знаходиться на шляху формування, а наявні на сьогодні підходи до мінімізації цих явищ не враховують усіх особливостей їхнього розвитку у процесі службово-бойової діяльності військовослужбовців. Сучасні психологічні методики виявлення військовослужбовців схильних до адиктивної поведінки потребують уніфікації з урахуванням категорій військовослужбовців і особливостей проходження військової служби.

Список використаних джерел

1. Проблемы диагностики и лечения алкоголизма и наркоманий : сборник трудов / под общ. ред. Н.Н. Иванца. Москва : Анахарсис, 2001. – 112 с.
2. Mack A.H., Harrington A.L., Frances R.J. Clinical manual for treatment of alcoholism and addictions. Washington : American Psychiatric Publishing, Inc. – 2010 – 304 p.
3. Юсупов В.В. Экспресс-оценка психического здоровья военнослужащих, склонных к аддиктивному поведению : дис. ... канд. мед. наук : 14.01.06. – Санкт-Петербург, 2005. – 230 с
4. Білоцерківська Ю.О. Методичні аспекти профілактики та запобігання пияцтву та впровадження здорового способу життя серед особового складу Повітряних Збройних Сил України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки. Херсон, 2017. Вип. 2(1). С. 21–26.

Бевзюк Інна Миколаївна,

старший викладач відділу підготовки прокурорів з організації роботи в органах прокуратури та професійної етики інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України, кандидат психологічних наук

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ СПЕЦІАЛІСТІВ-ПСИХОЛОГІВ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Сьогодні практичне впровадження досягнень психологічної науки спрямовано на вдосконалення діяльності правоохоронних органів, в тому числі органів прокуратури. У цьому аспекті актуальними є організаційно-правові питання психологічного супроводу прокурорської діяльності, адаптації та особистісного розвитку прокурорів, акмеологічного забезпечення вдосконалення ними свого професійного рівня.

Під психологічним супроводом прокурорської діяльності ми розуміємо систему організаційних і психологічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи з добору, розстановки, професійної підготовки та виховання кадрів органів прокуратури.

Початок нормативного регулювання цього напрямку психологічного супроводу нами пов'язується з наказом Генеральної прокуратури від 8 серпня 2012 року України № 68, яким затверджено Порядок організації роботи спеціалістів-психологів органів прокуратури України [1, с. 419–422]. В апаратах Генеральної прокуратури України та прокуратур обласного інститут спеціалістів-психологів існував понад два роки, після чого його було скасовано.

Посади спеціалістів-психологів були передбачені в структурі та штатному розписі Головного управління кадрового забезпечення

Генеральної прокуратури України, кадрових підрозділів прокуратур обласного рівня. На вказані посади підбиралися спеціалісти відповідно до Закону України «Про державну службу», наказів Генерального прокурора України, інших організаційно-розпорядчих документів щодо організації та проходження державної служби в органах прокуратури відповідно до встановлених кваліфікаційних вимог, які мають вищу психологічну освіту та стаж роботи за фахом не менше трьох років. Добір кандидатів на посади спеціалістів-психологів у прокуратурах обласного рівня здійснювався за погодженням з Головним управлінням кадрового забезпечення Генеральної прокуратури України.

Загальне керівництво їхньою діяльністю покладалось на начальника Головного управління кадрового забезпечення Генеральної прокуратури України, а у прокуратурах обласного рівня – керівників кадрових підрозділів. Функціональні посадові обов'язки, права та відповідальність психолога визначалися посадовою інструкцією спеціаліста-психолога органів прокуратури та Порядком організації роботи спеціалістів-психологів органів прокуратури України. Для здійснення професійної діяльності психологи забезпечувалися окремим кабінетом та відповідними технічними засобами.

Спеціалістами-психологами органів прокуратури вирішувалися наступні основні завдання.

1. Вивчення індивідуальних та психологічних особливостей, ділових і моральних якостей та здібностей прокурорсько-слідчих працівників та осіб, що претендують на роботу в органах прокуратури, зокрема: а) вступників до вищих навчальних закладів, з якими Генеральною прокуратурою України укладено відповідні угоди на підготовку фахівців; б) претендентів на стажування в органах прокуратури; в) при вирішенні питань про зарахування до кадрового резерву для висунення на керівні посади в органах прокуратури, а також в інших випадках висунення на посади у центральному та обласних апаратах у разі надання відповідних доручень керівництвом Генеральної прокуратури України та прокуратур обласного рівня; г) при призначенні на посади номенклатури Генерального прокурора України.

2. Оцінка перспектив розвитку особи, прогнозування можливої поведінки на основі виявлених особистісних, характерологічних якостей та наявної соціально-психологічної обстановки.

3. Виховання та формування професійно важливих якостей та навичок у ході корекційних та практичних занять, семінарів, спеціальних тренінгових програм.

4. Проведення роботи, спрямованої на досягнення позитивних змін у психологічному стані та поведінці працівників.

5. Допомога працівникам органів прокуратури після стресових ситуацій.

6. Надання рекомендацій працівникам та керівникам органів прокуратури щодо роботи з окремими особами, попередження

негативних явищ та формування позитивного соціально-психологічного клімату колективу.

7. Поширення психологічних знань серед працівників органів прокуратури та підвищення рівня їх психологічної культури.

Ураховуючи накопичений позитивний досвід діяльності спеціалістів психологів органів прокуратури, вважаємо за необхідне відновлення цієї інституції. У зв'язку з тим відповідні норми мають бути закріплені в Положенні про організацію роботи з кадрами в органах прокуратури України, затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 18 грудня 2017 року № 351 (в якому сьогодні навіть не згадується термін «психологія»).

Список використаних джерел

1. Закон України «Про прокуратуру». Науково-практичний коментар : у 3 кн. / Кн. 3: Галузеві накази Генерального прокурора України та інші відомчі нормативні акти прокуратури. – К.: Алерта, 2013. – 504 с.

Боснюк Валерій Федорович,

доцент кафедра психології діяльності в особливих умовах соціально-психологічного факультету Національного університету цивільного захисту України, кандидат психологічних наук

ДИСТАНЦІЙНЕ КОМП'ЮТЕРНЕ ТЕСТУВАННЯ ЯК СУЧАСНА ФОРМА ПРОФЕСІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ

Проблема професійно-психологічного відбору кандидатів для проходження служби (роботи) в органах і підрозділах цивільного захисту, навчання у закладах вищої освіти ДСНС України має вагомі теоретичні основи й практичні результати, завдяки дослідженням багатьох науковців, але вважати її вирішеною не можна.

На сьогоднішній день, головну роль у вирішенні завдання оцінки рівня придатності кандидатів відводяться «бланковим» психодіагностичним методикам, які не обділені недоліками.

Сучасний стан розвитку інформаційних технологій вимагає переходу від звичайного (бланкового) тестування до комп'ютерного. Безумовними перевагами комп'ютерних тестів є: швидке проведення; висока швидкість і безпомилковість обробки; можливість невідкладного отримання результатів; забезпечення стандартних умов тестування для усіх учасників; чіткий контроль процедури тестування (неможливий пропуск запитань, при необхідності може фіксуватися час кожної відповіді, що особливо важливо для тестів на інтелект); можливість виключення психолога як додаткової змінної (що має особливе значення при проведенні експертизи); наочність і цікавість процесу (підтримка уваги за допомогою кольору, звуку, ігрових елементів, що найбільш

важливо для навчальних програм); легка архівація результатів; можливість об'єднання тестів в батареї (пакети програм) з єдиною підсумковою інтерпретацією; мобільність експериментатора (весь інструментарій на одному інформаційному носії); можливість проведення масових досліджень (наприклад, через Інтернет).

Використання комп'ютера як організатора стимульного матеріалу безумовно покращить діагностичний висновок.

Окрім того, необхідно запроваджувати сучасні види комп'ютерного тестування. Насамперед це стосується дистанційного тестування, тобто реалізація клієнт-серверного тестування. Це тип діагностичної ситуації, що характеризується тестуванням в мережі Інтернет на основі Інтернет-технологій шляхом розподілу психологічного тестування між локальним комп'ютером користувача («клієнтом») і центральним комп'ютером розробника («сервером»). Це інформаційна технологія дозволить створити базу даних, електронний аналог Карти психологічного супроводження, всіх працівника ДСНС України. В результаті отриманий великий масив психологічних даних можливо буде кількісно обробити за допомогою методів математичної статистики. Це надасть можливість як вирішувати різноманітні прикладні задачі професійного психологічного відбору, так і проводити якісні наукові дослідження.

Волошина Оксана Василівна,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент;

Іванова Анастасія Сергіївна,

старший інспектор відділу моніторингу та комунікації Управління поліції охорони в місті Києві

КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК КРИТЕРІЙ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СЛІДЧОГО

У формуванні організаційно-управлінської компетентності слідчого важливе місце займає організаційна та управлінська поведінка. В організаційній поведінці (діяльності) відображається активність особистості як суб'єкта, що взаємодіє, його здатність до домінування та лідерства. Управлінська діяльність вимагає від особистості наявності певних професійно-важливих якостей таких як: спроможності керувати власною особистістю, схильність до постійного розвитку та зростання, творчий підхід до керівництва людьми, вміння налагоджувати групову діяльність тощо. Водночас, в організаційно-управлінській поведінці

реалізуються можливості використання психологічного потенціалу, який сприяє становленню особистості професіонала.

Активна організаційно-управлінська поведінка втілюється у цілеспрямованих і неодноразових діях суб'єкта, спрямованих на формування ефективних взаємовідносин між всіма учасниками досудового розслідування, застосування доцільних способів і прийомів стилів управлінської діяльності та практичну реалізацію управлінських рішень. Організаційно-управлінська поведінка визначається також інтенсивністю комунікативного процесу особистості, тобто кількістю та якістю міжособистісних контактів суб'єкта, що супроводжується управлінням взаємообміном інформацією.

Продуктивність здійснення організаційно-управлінської поведінки в першу чергу залежить від вже наявних знань, умінь і найголовніше – навичок організаційно-управлінської діяльності. Однак потрібно враховувати і деякі особистісні якості, що повинні бути сформовані суб'єкту управління – ті, які забезпечують інтерактивний аспект діяльності – процес встановлення і підтримання психологічного контакту з усіма учасниками досудового розслідування, здійснення психологічного впливу, уникнення чи нейтралізацію конфліктних ситуацій під час взаємодії тощо.

Таким чином, важливими питаннями нашого дослідження постали:

- виявлення закономірностей стилю міжособистісних відносин;
- зумовленість організаційно-управлінської компетентності деякими психологічними особливостями (характерологічними та особистісними).

Метами дослідження проблематики організаційно-управлінської компетентності нами обрано:

Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, спрямована на виявлення основних тенденцій в інтеракції, якими є домінування і дружелюбність.

Методика самооцінки професійно важливих якостей керівника Авторська анкета детермінованих компетенцій організаційно-управлінської компетенції слідчого.

Загальний обсяг обстежених становить 63 професійно визначених слідчих Національної поліції України зі стажем понад 5 років.

У нашому дослідженні виявлено суттєве переважання показника домінантного стилю в міжособистісних відносинах ($X=8,5$) порівняно з підозрілим стилем ($X=4,7$). Тобто, у групі досліджуваних слідчих встановлено перевагу стилю міжособистісної взаємодії, який характеризується більшою незалежністю думки, завзятістю у відстоюванні власної точки зору, тенденцією до лідерства і домінування.

На думку опитаних, найважливішими професійно-важливими якостями слідчого для забезпечення організаційно-управлінської компетентності є: вміння впливати на оточуючих ($X=6,93$), здібності та

вміння навчати та виховувати людей ($X=6,81$) та схильність до постійного саморозвитку та зростання ($X=6,68$).

Найбільш виразні залежності встановлено між домінантним стилем міжособистісної взаємодії та всіма професійно-важливими якостями керівника: вмінням впливати на оточуючих ($p=0,50$); наявністю чітких цінностей та вподобань ($p=0,48$); творчим підходом до керівництва людьми ($p=0,46$); схильністю до постійного саморозвитку та зростання ($p=0,4$); наявністю системи особистісних цілей в діяльності ($p=0,38$); розумінням особливостей управлінської діяльності здібністю керівництва підлеглими та здібностями і вміннями навчати та виховувати людей ($p=0,36$ та $0,35$); спроможністю керувати власною особистістю та вмінням навчати та виховувати людей (по $p=0,33$ кожна); наявністю знань та навичок вирішення проблем ($p=0,32$) та вмінням налагоджувати групову діяльність ($p=0,26$). Статистично значущі позитивні кореляції виявлено у досліджуваних між орієнтацією на себе, схильністю до суперництва та творчим підходом до керівництва людьми ($p=0,41$).

Очікуваними виявились результати зв'язку таких ознак альтруїстичного стилю поведінки як відповідальність по відношенню до людей, делікатність, вміння підбадьорити і заспокоїти оточуючих із схильністю до постійного саморозвитку та зростання ($p=0,35$), наявністю чітких цінностей та вподобань ($p=0,32$) та спроможністю керувати власною особистістю ($p=0,31$).

Також респондентів було опитано за авторською анкетой детермінованих компетенцій організаційно-управлінської компетенції слідчого. Слідчим було запропоновано для ранжування (2 бали – компетентність суттєво впливає на ефективність професійної діяльності, 1 – впливає, 0 – не впливає) 12 компетентностей. За результатами анкетування отримані наступні показники: уміння планувати розкриття та розслідування злочинів (2 – 78 %; 1 – 22 %); уміння управляти своїм робочим часом (2 – 74 %; 1 – 24 %; 0 – 2 %); здатність ефективно організувати роботу СОГ (2 – 70 %; 1 – 30 %); здатність приймати оптимальні організаційно-управлінські рішення в службовій діяльності й нестандартних ситуаціях (2 – 65 %; 1 – 35 %); здатність планувати і організувати роботу малого колективу виконавців (оперативних працівників, СОГ) (2 – 65 %; 1 – 35 %); здатність проявляти ініціативу, в тому числі і в ситуаціях ризику (2 – 57 %; 1 – 43 %); здатність передбачати дії супротивної сторони (2 – 52 %; 1 – 48 %); здатність прогнозувати наслідки управлінських рішень і дій (2 – 52 %; 1 – 48 %); здатність виражати власну точку зору в усній та письмовій формі (2 – 48 %; 1 – 52 %); здатність до рефлексії (розгляд себе, обстановки та інформації, що надходить, начебто очима супротивника) (2 – 47 %; 1 – 47 %; 0 – 6 %); здатність виявляти і сприяти припиненню корупційних проявів в службовому колективі (2 – 39 %; 1 – 59 %; 0 – 2 %); навички організаційного лідера (2 – 39 %; 1 – 61 %).

Підсумовуючи вищевикладені результати, можемо констатувати наступне. Організаційно-управлінська компетентність слідчого – це інтегративна характеристика особистості, яка свідчить про її здатність і готовність виконувати організаційні і управлінські функції в межах слідчої діяльності. Організаційно-управлінська компетенція розглядається нами як, по-перше, організаційно-управлінська обізнаність у предметі професійної діяльності, по-друге, коло певних повноважень, функцій та технологій в сфері організації досудового розслідування, по-третє, сукупність особистих якостей слідчого, що забезпечують ефективне здійснення організаційно-управлінської діяльності. Відтак, ключовими організаційно-управлінськими компетенціями, що визначають організаційно-управлінську компетентність слідчого виступають суто організаційно-управлінські (уміння планувати розкриття та розслідування злочинів, здатність приймати оптимальні організаційно-управлінські рішення в службовій діяльності й нестандартних ситуаціях, здатність планувати і організовувати роботу малого колективу виконавців, навички організаційного лідера); комунікативні компетенції (здатність виражати власну точку зору в усній та письмовій формі, здатність ефективно організувати роботу СОГ); соціально-психологічні компетенції (уміння управляти своїм робочим часом, здатність проявляти ініціативу, здатність до рефлексії). Найбільш суттєвими детермінантами діяльнісної компоненти організаційно-управлінської компетентності слідчого є вміння впливати на оточуючих, здібності та вміння навчати та виховувати людей та схильність до постійного саморозвитку та зростання.

Компетентнісна парадигма становлення професіонала дозволяє досліджувати особистісно-професійне становлення не лише через призму професійно-формувального впливу в освітньому середовищі вищої освіти, але і як форму самоосвіти особистості професіонала, як процес індивідуального супроводу (коучу) на шляху до акмемоделі професіоналізму.

Валєєв Руслан Гельманович,

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки ФПФППД Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук

МЕТОД ДІЛОВОЇ ГРИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ТАКТИКИ ОПИТУВАННЯ В УМОВАХ НЕДРУЖНЬОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Українське громадянське суспільство пов'язує свої надії з євроінтеграційними реформами. Однією з перших та знакових реформ є розбудова Національної поліції – найбільш наближеного до населення правоохоронного органу. Це обумовлює значний інтерес до ходу та результатів відповідної реформи з боку науковців та громадськості.

Важливим аспектом поступового становлення Національної поліції є налагодження системи психологічного забезпечення службової діяльності та належна професійна підготовка персоналу.

Одним з найбільш поширених поліцейських заходів постійно є опитування осіб. Досить часто поліцейське опитування відбувається в умовах недружного характеру комунікації. Поліцейська практика та наука розробили певні тактики здійснення опитувань та допитів. У таблиці 1 наведемо переклад тих тактик, що використовують (та ідентифікують), за свідченням Merijn Bruijnes [1], поліцейські Нідерландів:

Таблиця

**Тактики комунікації під час поліцейського опитування
(адаптовано з роботи M. Bruijnes et al. [1])**

Тактика	Принцип	Опис
Будьте доброзичливими	Симпатія	Покажіть готовність говорити, реагуйте зі співчуттям
Забезпечуйте ідентичність	Рівність	Підкресліть спільність, назвіть зовнішніх ворогів
Бути достовірним	Авторитетність	Заслугуйте довіру, покажіть досвід
Звертатися до емоцій	Самосприйняття	Грайте на почуттях (включаючи потерпілих), пропонуйте заслужити повагу
Залякування	Небезпека	Попереджуйте про наслідки, особистісна атака
Створення кордонів	Дефіцит	Заперечувати поступки, ігнорувати противника
Прямий тиск	Повторення	Повторювання вже сказаного про завершений факт
Легітимізація	Законність	Зверніться до норм законодавства та правил, до інших точок зору
Торгівля	Взаємність	Попросіть щось замість свого, взаємні поступки
Раціонально переконати	Логіка	Висловлюють аргументи, долають протиріччя

Зміст окремих пропонованих тактик (наприклад, «Заперечувати поступки, ігнорувати противника») та їхні назви (наприклад, «залякування») викликають заперечення. Але наголошуємо, що це не

лише тактики поліцейського, але й ті тактики, що він мусить ідентифікувати з боку співрозмовника, і до яких часто вдаються правопорушники.

Дійсно, комунікація поліцейського з правопорушником досить часто відбувається з позицій взаємної конфронтації, небажання співпрацювати. Навіть коли поліцейські володіють знаннями про необхідність налагодження співпраці зі співрозмовником та про певні прийоми налагодження такої кооперації, ним необхідний практичний досвід. З урахуванням цього вважаємо за необхідне формування та тренування наступник навичок комунікації: 1) ідентифікації позиції співрозмовника за вербальними та невербальними ознаками; 2) ідентифікації ставлення співрозмовника за вербальними та невербальними ознаками; 3) вербального та невербального визначення та нівелювання власної позиції; 4) вербального та невербального визначення та нівелювання власного ставлення; 5) вираження співчуття та розуміння; 6) запрошення до співпраці та/або визнання провини; 7) уміння слухати та коригувати хід розповіді; 8) навички помічати вербальні та невербальні ознаки обману, вивертів; 9) точного використання юридичної термінології та її спрощеного роз'яснювального тлумачення; 10) логічного аналізу отриманої інформації та виявлення протиріч; 11) формулювання чітких запитань; 12) використання різних тактик опитування. У п. 1–4 використовуючи терміни «позиція» та «ставлення» ми спираємося на концепцію міжособистісних відношень Т. Лірі, зокрема позиції домінування та підкорення та ставлення агресивності/ворожості чи дружельності/співробітництва.

М. Вуїґнес зі співавторами реалізовувала технологію ділової гри за допомогою акторів та викладача, який в ролі «мета-агента» спостерігав за комунікацією поліцейського та спрямовував актора до тієї чи іншої гілки сценарію залежно від дій (слів) поліцейського. Така технологія потребує професійних акторів, які здатні природно невербальним чином виражати свій емоційний стан, відношення до події та поліцейського тощо.

Наші спроби замінити професійних акторів викладацьким складом, волонтерами та іншими курсантами нажаль виявили певне нівелювання технології. Але навіть такий спрощений варіант придатний для первісного напрацювання вищезазначених навичок курсантами першого курсу, які як раз вивчають в межах дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» такі теми, як «Комунікація поліцейського» та «Здійснення опитування як превентивного поліцейського заходу».

Технологія розробленої нами ділової гри передбачає розробку декількох сценаріїв, які мають детективний сюжет, та детальне інструктування акторів, що вони обирають певну гілку сценарію залежно від комунікації поліцейського. Зокрема, розпочинають співпрацювати (або зізнаватися чи визнавати провину), коли поліцейський вдало виявив співчуття, розуміння, зафіксував

нелогічність свідчень, підібрав раціональну аргументацію тощо. Після зміни актором тактики спілкування або після завершення сценарію, викладач організує рефлексію поліцейського (та аудиторії) з таких питань: яку тактику обрав підозрюваний з самого початку; яку позицію зайняв; чи визначив своє ставлення до комунікації; чи змінив він позицію, ставлення, тактику; що вплинуло на таку зміну; які саме вербальні та невербальні ознаки свідчили про обрання, нівелювання, зміну позиції, ставлення, тактики.

Для ускладнення та урізноманітнення протікання ділової гри розроблені додаткові картки, про зміст яких знають лише ті, що виконують ролі підозрюваного. Ці картки вимушують змінити тактику на певну з зазначених, або навпаки, зберігати тактику протягом зазначеного часу, навіть за умов вірних дій поліцейського. Також розроблено окремі картки-завдання для поліцейського. Вони примушують його нівелювати свої позиції, ставлення, тактики, змінити їх залежно від певних умов чи протягом певного часу. Відповідно, у цьому випадку викладач організує рефлексію аудиторії з відповідних питань яку тактику обрав поліцейський з самого початку; яку позицію зайняв; чи визначив своє ставлення до підозрюваного; чи змінив він позицію, ставлення, тактику; що вплинуло на таку зміну; які саме вербальні та невербальні ознаки свідчили про обрання, нівелювання, зміну позиції, ставлення, тактики.

Групова рефлексія, прийом додаткових карток, а також інші елементи гейміфікації (детективний сюжет, встановлення все нових обставин, перехід до інших персонажів) стимулюють позитивну мотивацію здобувачів освіти. Тому ми рекомендуємо використовувати відповідні технології підготовки майбутніх поліцейських для формування та тренування навичок комунікації за умов недружнього контакту.

Список використаних джерел

1. Bruijnes M. Keeping up stories: design considerations for a police interview training game / Merijn Bruijnes, Jan Kolkmeier, Rieks op den Akker, Jeroen Linssen, Mariet Theune, Dirk Heylen // Proceedings of the Social Believability in Games Workshop (SBG2013). – Centre for Telematics and Information Technology (CTIT), 2013. – С. 14–28.

2. Leary T. Interpersonal Diagnosis of Personality : A Functional Theory and Methodology for Personality Evaluation / Timothy Leary. – Resource Publications, 2004. – Previously published by John Wiley & Sons, 1957.

Доценко Вікторія В'ячеславівна,
доцент кафедри педагогіки та психології
Харківського національного університету
внутрішніх справ, кандидат психологічних
наук, доцент

РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ В ПРАВООХОРОНЦІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Стресостійкість є професійно важливою, динамічною характеристикою особистості працівника поліції, яка дозволяє йому протидіяти стресовому впливу і опанувати стресовими ситуаціями. Крім того, високий рівень розвитку стресостійкості дозволяє працівнику поліції успішно самореалізуватися, досягати життєво важливих цілей, бути високоєфективним у професійній діяльності, вміти налагоджувати контакти з громадянами і підтримувати стосунки з колегами і близькими, зберігати фізичне та психологічне здоров'я тощо. Тому, постає питання формування і розвитку стресостійкості у працівників поліції як важливої детермінанти їх професійного розвитку. А разом з ним і проблема інструментарію, а саме способів, методів і технологій профілактики, нейтралізації та корекції стресу які допоможуть практичним психологам у процесі психологічного забезпечення працівників поліції.

У закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання надання психологічної підтримки з розвитку особистості курсанта здійснюється на основі спільної діяльності викладачів, психологів, керівництва курсів, медичної служби та інших фахівців. Ми пропонуємо систематизувати методи розвитку здатності опанувати стресом за трьома напрямками: профілактика, нейтралізація і корекція негативних стресових станів та відновлення ресурсів організму.

1. Профілактичні заходи в роботі з негативними стресовими станами поділяються на три рівні:

Первинна профілактика спрямована виявлення причин та умов, що негативно впливають на процес навчання, несення служби і відпочинку курсантів. Цей комплекс включає наступні методи:

– психологічне просвітництво (у формі лекцій, бесід, поширення спеціальної літератури, відеофільмів) для роз'яснення способів опанування складними життєвими ситуаціями і прискорення адаптації курсантів до умов навчання та служби;

– формування оптимального соціально-психологічного клімату в підрозділах (подорожі, екскурсії, значиме спілкування, розвиток соціальних навичок, творчість);

– оптимізація організаційної структури (вироблення режиму праці та відпочинку, розподілу обов'язків, повноважень і відповідальності; тайм-менеджмент);

– дотримання санітарно-гігієнічних норм праці та відпочинку (здорове харчування, регулярні фізичні навантаження, загартування, спілкування з природою, книги із самопомочі і антистресові веб-сайти).

Вторинна профілактика передбачає звільнення від стресогенних стереотипів мислення і поведінки, використання прийомів антистресового самозахисту, психологічної самооборони і включає наступні методи:

– психодіагностика і психологічне консультування, що забезпечують найбільш ранній вияв негативних факторів формування стресу;

– формування навичок ефективної комунікації, психічної саморегуляції, релаксації, позитивного мислення, підготовки та складання іспитів методами групового тренінгу;

– проведення тренінгів з питань профілактики залежності від психоактивних речовин, прихильності до здорового способу життя, керування часом, вирішення конфліктів тощо.

Третинна профілактика полягає у цілеспрямованих заходах щодо конкретної особи (групи осіб), спрямованих на соціально-психологічну допомогу курсанту з проявами стресу, що можуть виникнути під час навчання. Одним із методів третинної профілактики може виступити індивідуальна психологічна консультація, як вплив на когнітивні процеси особистості з метою підвищення її здатності до прийняття конструктивних рішень при вирішенні проблем.

2. Нейтралізація дії стресу – це зменшення фізичного ефекту стресу, активна взаємодія зі стресором та зміна погляду на проблему (ситуацію) і ставлення до неї за допомогою наступних методів:

– групові тренінги різноспрямованої тематики, а саме:

а) комунікативні тренінги – для курсантів, які мають проблеми у спілкуванні, адаптації, знаходяться у пригніченому стані, висловлюють наміри залишити навчальний заклад;

б) тренінги з розвитку лідерських та управлінських якостей – для курсантів які проявляють лідерські здібності і плануються на призначення на посади молодших командирів;

в) тренінги з формування команди і оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі;

г) тренінги з підвищення стійкості нервової системи та оптимізації працездатності;

д) тренінги з вольової регуляції поведінки, зниження емоційної вразливості і відреагування агресивних почуттів;

– індивідуальні та групові заняття (консультації) за темами, актуальними для конкретних колективів чи окремих категорій курсантів та з наступної тематики: зняття психоемоційного перевантаження та наслідків стресових ситуацій; проектування змісту і напрямків індивідуального розвитку особи та складання на цій основі життєвих планів; розв’язання та переоцінка внутрішніх конфліктів;

– психічна саморегуляція за допомогою технік НЛП;

– самоорганізація, самоконтроль, самонавіювання.

3. Корекція і відновлення ресурсів – це активний вплив спрямований на виправлення недоліків психологічного розвитку або поведінки курсантів за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу. Методи корекції стресу і відновлення ресурсів організму і психіки курсантів спрямовані на: формування професійно важливих якостей особистості; розвиток навичок самоорганізації, цілепокладання, мотивації до здорового способу життя, розвитку знань, умінь і навичок необхідних для майбутньої професійної діяльності, інтелектуально-вольових компонентів особистості.

Слід зазначити, що універсальних методів і технологій роботи з негативними наслідками стресу не існує. Для профілактики стресу, досягнення ефекту з нейтралізації та корекції стресового стану слід застосовувати комплексний підхід. Базуючись на досвіді роботи провідних фахівців з проблеми активного, групового, соціально-психологічного навчання (В. Лефтеров, Л. Мороз) ми пропонуємо запровадити психологічну підготовку з формування та розвитку стресостійкості та ресурсозбереження працівників поліції на різних етапах фахової підготовки за допомогою системи тренінгів (соціально-психологічних, особистісного зростання, психокорекційних). Дані тренінги орієнтовані на виконання наступних завдань: профілактику стресу, формування вміння застосовувати методи нейтралізації або зменшення негативних наслідків дії стресу та розробку індивідуальних програм ресурсозбереження особистості поліцейського [1, 2].

Практична психологія має широкий діапазон методів, прийомів, способів і технологій опанування стресом [3]. Здійснюючи вибір того чи іншого методу важливо враховувати кваліфікацію і професійні вміння психолога. Далі, слід зважити усі показники стресу і обрати той інструмент, що допоможе людині оптимізувати власну життєву активність, опанувати свій психоемоційний стан і змінити деструктивні стратегії поведінки. Комплексне впровадження системи тренінгів (соціально-психологічних, особистісного зростання, формування спеціальних навичок) може бути одним із ефективних засобів формування і розвитку стресостійкості та активізації наявних особистісних ресурсів працівників поліції на різних етапах фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Доценко В.В. Методи розвитку стресостійкості у правоохоронців на етапі фахової підготовки. // Право і безпека. 2018. Вип. №2 (69). С. 29–36.

2. Доценко В.В. Система психологічних тренінгів як засіб формування стресостійкості у працівників поліції // матеріали І всеукраїнського круглого столу «Актуальні напрями психопрофілактичних заходів у закладах вищої освіти» (м. Дніпро 18 травня 2018 року) / МВС України, ДДУВС. – Дніпро, 2018. – С. 36–40.

3. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 278 с.

Козут Олександра Олександрівна,
науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблемних питань
правоохоронної діяльності Донецького
юридичного інституту МВС України,
кандидат психологічних наук

МОТИВАЦІЯ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ МАЙБУТНІМИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

Реформування правоохоронних органів, зокрема, створення підрозділів Національної поліції в Україні, вплинуло на затребуваність професії «поліцейський», зокрема за спеціальностями «Право» та «Правоохоронна діяльність». За даними напрямками здійснюється підготовка адвокатів, прокурорів, юрисконсультів, працівників судових органів та підрозділів Національної поліції (керівників, слідчих, дільничних офіцерів поліції, поліцейських чергової частини, працівників поліції з функціями превентивної діяльності: поліцейських конвойної служби, груп швидкого реагування, забезпечення публічної безпеки, ювенальної превенції), тих, хто працює, переважно, з документами (кадрове, аналітично-інформаційне, документальне забезпечення роботи). Слід зазначити, що рівень зацікавлення абітурієнтів до службової діяльності в Національній поліції України останнім часом підвищився.

Правоохоронні органи – державні органи, що на підставі законодавства держави здійснюють правоохоронну (правозастосовну та правозахисну) діяльність. Діяльність правоохоронних органів спрямована на забезпечення законності і правопорядку, захист прав та інтересів громадян, соціальних груп, суспільства і держави, попередження, припинення правопорушень, застосування державного примусу або заходів громадського впливу до осіб, які порушили закон та правопорядок. Правоохоронна діяльність спрямована на блокування соціальних відхилень, локалізацію соціальної напруги або правових конфліктів.

Орієнтуючись на особливості професії, особистість перетворюється на професіонала, успішність якого визначається швидкістю та якістю виконання професійних обов'язків. Щоб заздалегідь здійснити прогноз можливих шляхів самореалізації особистості необхідно володіти цілою низкою знань з психології та розуміти сутність професійних обов'язків. Сам процес розвитку професіонала у закладі вищої освіти потребує від фахівців розуміння та вмінь щодо розвитку особистості, її соціального обличчя. Даний аспект розкрито в різних напрямках психології: психологія особистості, психологічна психотерапія, організаційна психологія, психологія праці.

Сучасні науковці вбачають розвиток професійних компетентностей особистості в професійній діяльності у співвідношенні з її особистісними властивостями, які переростають в «професійні риси

характеру» (Л.М. Карамушка) та особистим розвитком: моральним і духовним (С.В. Ковальов) [1].

Базуючись на вищезначеному, ми розглядаємо професії правоохоронної діяльності як належні до системи професій «людина-людина», за Є.О. Клімовим [2]. Їхня діяльність пов'язана переважно із «людським фактором» та є стресогенною, тому що споріднена з діяльністю людини, яка порушує права та обов'язки громадянина України. Тож знання з психології є важливими для їхнього професійного розвитку. Підготовка майбутніх фахівців здійснюється в декілька етапів: вступ абітурієнта до вищого навчального закладу, розвиток суб'єкта навчально-професійної діяльності, формування світогляду професіонала.

Згідно теоретичного аналізу даного питання професійними рисами характеру юриста є: почуття справедливості, нахил до логічного мислення, лінгвістичні здібності, стресостійкість, фізична підготовка, вольові риси характеру, комунікативні та організаційні здібності, пізнавальний інтерес до професії, що забезпечує високий рівень самомотивації – розвинуте творче уявлення та мислення необхідне для вирішення службових завдань, уміння уявити та розв'язати проблему, розвиток діалогічної спрямованості у спілкуванні є необхідним, щоб вміти зрозуміти мотиви поведінки потерпілого, правопорушника, злочинця, свідка; вміння раціонально мислити – щоб оцінити ситуацію і скласти реалістичний план з організації роботи; вміння ефективно взаємодіяти, співпрацювати та згуртовуватися в групі, щоб виконати завдання спільно з іншими організаціями; розвиток «професійних рис характеру» – вміння приймати рішення індивідуально та колективно, стресостійкість (в екстремальних ситуаціях), впевненість у собі (компетентність професійна та психологічна) – терплячість до невизначеності, наполегливість, щоб завершити справу до кінця; вміння бути самокритичним – повинен уміти визнати свої помилки; уміти орієнтуватися на стандартизовані формати документування; поліцейський повинен бути рішучим й за короткий час розібратись у ситуації.

Все це загалом сприяло дослідженню мотивів вибору професії, які змінюються з роками у абітурієнтів, а також залежать від специфіки професійної діяльності. Якщо професію «програміст» обирають сьогодні, здебільшого через її престижність, то професію «поліцейський» – щоб захищати Батьківщину, рідних. За результатами опитування першокурсників-курсантів Донецького юридичного інституту МВС України в 2018 році переважали наступні мотиви вибору професії: «вольові» або мотиви «соціального обов'язку» (захищати людей, допомагати людям, чинити правосуддя, справедливості) (46,51 %), з них мотиви «династії» (близькі служили в лавах Національної поліції), мотиви «затребувана професія» (престижна, перспективна), а також «творчі» мотиви вибору професії, зокрема такі, як: обрав професію тому, що мріяв стати поліцейським з

дитинства (40,31%); прагматичні (зарплата – 8,52%); імпульсивні (романтичні уявлення про професію – 0,77%).

Багатогранність аспектів вивчення проблеми наштовхує на думку про те, що на початкових етапах професійної спрямованості абітурієнти можуть передбачити власний нахил до професії на етапі її вибору, але справжнє виявлення інтелектуальних здібностей та спроможність до формування важливих для професії рис характеру, професійних навиків, мотивів навчальної діяльності майбутніх фахівців виявляється у процесі виконання діяльності, зокрема й професійно-навчальної (О.М. Леонтєв, В.В. Петухов, Б.М. Теплов) [3]. Зважаючи на специфіку професії, курсанти повинні керуватися реалістичними поглядами на вибір даної професії та вміти критично оцінити не тільки професійний, а й морально-особистісний бік власного професійного розвитку.

Орієнтуючись на мотиви вибору професії курсантами, є можливим подальше спрямування їхнього розвитку. «Творчі» більш самовмотивовані до навчання, адже керуються «інтересом», але вольові структури особистості (наполегливість у навчанні) в них недостатньо розвинені. «Вольові» наполегливо виконують обов'язки, але мотиви «самореалізації» в них недостатньо виражені. «Активних» (оптимісти, які люблять навчатися й не знають своїх психічних особливостей) необхідно зорієнтувати на поглиблене самопізнання та розкриття своїх здібностей. «Імпульсивних» необхідно орієнтувати на самопізнання та саморозвиток, переорієнтувати їхні мотиви на «досягнення успіху» з «уникнення невдач». «Прагматичних» навчити ставитися до діяльності як до цінності й можливості самореалізувати свої здібності.

Список використаних джерел

1. Когут О.О. Теоретичні та емпіричні засади розвитку стресостійкості співробітників правоохоронних органів : науково-практичний посібник для психологів практичних підрозділів правоохоронних органів // О.О. Когут. – Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2017. – 166 с.

2. Когут О.О. Психологічні особливості розвитку професійної спрямованості студентів-програмістів / спеціальність 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук, К. : 2014. – 276 с.

3. Когут О.О. Діагностика та розвиток психологічних аспектів професійної спрямованості студентів та курсантів у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських // О.О. Когут. – Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2019. – 240 с

Корольчук Віктор Володимирович,

провідний науковий співробітник відділення організації наукової діяльності перемінного складу відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Хоркава Діна Валеріївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю «Психологія» ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОПРОФІЛАКТИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Відповідно до Планів заходів закладів вищої освіти (далі – ЗВО) МВС України передбачено психопрофілактичну роботу з особовим складом, яка забезпечує виконання наступних позицій, зокрема:

З метою підвищення ефективності психопрофілактичної роботи, фахової компетентності керівників структурних підрозділів ЗВО:

– забезпечується, після надходження до академії, використання збірника діючих нормативно-правових актів і методичних матеріалів МВС з питань організації психопрофілактичної роботи серед особового складу;

– забезпечується проведення з особами, які вперше призначаються на керівні (командні) посади, інструктивно-методичних занять щодо цілей, форм і методів здійснення психопрофілактичної роботи в системі МВС та НП України, визначається коло осіб, які потребують проведення цієї роботи у першу чергу;

У межах реалізації завдань щодо проведення спільно з підрозділами МВС реалізується проведення наукових досліджень з підготовки та видання науково-дослідних робіт із зазначеної проблематики відповідно до потреб і замовлень Національної поліції України.

У межах навчальних дисциплін опрацьовуються наступна тематика:

– «Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше осіб»;

– «Першочергові дії працівників Національної поліції у разі виявлення ознак підготовки або вчинення терористичного акту»;

– «Забезпечення охорони публічного порядку і безпеки, виявлення та документування протиправних дій під час проведення масових заходів в умовах ускладнення оперативної обстановки»;

– «Особливості спілкування працівника патрульної служби з учасниками масових акцій у конфліктних ситуаціях»;

– «Застосування комп'ютерних поліграфів при професійному кадровому відборі в підрозділі Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції»;

- «Психологічні особливості запобігання корупційним правопорушенням»;
- «Правові, організаційні й тактичні засади співробітництва громадян з оперативними підрозділами Національної поліції»;
- «Агентурно-оперативна робота підрозділів кримінального розшуку Національної поліції»;
- «Організаційно-правові засади конфіденційного співробітництва»;
- «Протидія об'єктивній перевірці на поліграфі з боку особи, яка тестується, та шляхи її подолання»;
- «Психологічні особливості професійного спілкування працівників Національної поліції України»;
- «Удосконалення професійно-прикладної підготовки майбутніх поліцейських».

Особовий склад вивчає передовий досвід зарубіжних країн з питань організації психопрофілактичної роботи у ЗВО із специфічними умовами навчання.

З метою наукового забезпечення просвітницької діяльності серед особового складу ЗВО з питань запобігання травматизму, девіантної поведінки, соціально-психологічної дезадаптації, суїцидальних проявів, формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекцій/СНІДу за участю практичних психологів та медичних працівників проводяться наступні міжнародні, всеукраїнські, міжвідомчі, науково-практичні та теоретичні заходи: круглі столи, семінари, конференції, бінарні заняття, тренінги, форуми, лекції, тощо.

До участі у проведенні психопрофілактичної роботи з особовим складом ЗВО залучаються фахівці громадських організацій і спеціалізованих медичних закладів, практичних підрозділів Національної поліції України, Міжнародних організацій, авторитетні вітчизняні експерти, психологи, відомі науковці закладів вищої освіти і науково-дослідних установ, державних інституцій.

Окрім цього, у межах службової підготовки з особовим постійним та перемінним складом постійно проводиться робота щодо основ моралі, ціннісно-сислової сфери особистості, запобігання травматизму, девіантної поведінки, соціально-психологічної дезадаптації, суїцидальних проявів, формування лідерства, прихильності до здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекцій/СНІДу під час професійної діяльності та у повсякденному житті та на інші просвітницькі теми.

Також під час інструктажів, проведення стройових оглядів перед розводом на заняття, заступанням на службу в добовий наряд, визначається фізична і психологічна готовність працівників до належного виконання службових обов'язків, для виявлення осіб, які б перебували в складних стресових службових і життєвих ситуаціях. За окремим графіком керівництво постійно відвідує особовий склад за місцем їх проживання, вивчає рівень добробуту, наявність побутових

проблем і негараздів, стан взаємин у сім'ях. У ЗВО ведеться журнал індивідуальних відвідувань керівництвом підлеглих працівників за місцем їх проживання, в якому відображаються відомості стосовно їх фактичного сімейного та побутового стану.

Систематично проводиться робота, спрямована на своєчасне виявлення серед особового складу ЗВО, які потребують здійснення заходів посиленої психологічної уваги з причин психологічної вразливості, схильності до порушень дисципліни тощо.

Постійно здійснюється взаємодія з відділом кадрового забезпечення, практичними психологами, медичними працівниками, керівниками структурних підрозділів ЗВО щодо питань психопрофілактичної роботи з особовим складом.

Регулярно здійснюється робота щодо вивчення стану соціально-психологічного клімату у ЗВО та вживаються заходи щодо його покращання.

Закріплення вогнепальної зброї за особовим складом проводилось після ретельного вивчення і винесення відповідного позитивного психологічного висновку. Зокрема, з метою закріплення за співробітниками табельної вогнепальної зброї, забезпечується, відповідно до графіку, проходження особовим складом психологічного тестування з визначення показників їх психоемоційної стійкості та складання заліків із знання матеріальної частини зброї, порядку і правил її застосування, заходів безпеки при поводженні з нею, виконання нормативу з вогневої підготовки та вправи з стрільби.

У ЗВО МВС України забезпечується своєчасне проходження працівниками обов'язкових періодичних психіатричних і профілактичних наркологічних оглядів у Державній установі «Центр психіатричної допомоги та професійного психофізіологічного відбору МВС України», де виявляють осіб, які мають відхилення у поведінці та дають підстави підозрювати в них наявність психічного розладу, а також тих, що зловживають алкоголем та вживають наркотичні речовини, які перебували в екстремальних ситуаціях та мають ознаки відхилення в поведінці, а також таких, що потребують надання психіатричної допомоги та потребують психологічного супроводження, мають ознаки професійної деформації, стресового стану, порушують процес адаптації, взаємовідносин в колективі, сім'ї чи з громадянами або проявляють аутоагресивні наміри.

Отже психопрофілактична робота з особовим складом у ЗВО МВС України є основою фундаменту інтелектуального, духовного, культурного та морально-правового виховання та належного функціонування і розвитку національної системи освіти, розбудова якої має стати основним пріоритетом.

Коцинець Віктор Васильович,

начальник відділу підготовки прокурорів з організації роботи в органах прокуратури та викладання прокурорської етики інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ У ПІДГОТОВЦІ ТА РОБОТІ ПРОКУРОРА

Для нашого часу характерними є значний розвиток психологічної науки та використання психологічних знань для вирішення прикладних проблем різних напрямів людської діяльності, зокрема й прокурорської. Нині теорія і практика юридичної діяльності потребують психологічного аналізу значної кількості складних феноменів, що впливають на роботу юриста, визначаючи її місце у суспільстві і, зокрема, соціально корисну спрямованість поведінки, стимулювання дотримання правових норм тощо.

Праця індивіда у будь-якій галузі діяльності визначається психічними процесами, які сприяють пізнанню об'єктивних законів дійсності, взаємин між людьми, їхніх мотивів та інтересів, структури та особливостей окремої особи. Вивчення психологічних закономірностей, своєю чергою, сприяє оптимальному регулюванню людської діяльності, становленню такої її наукової організації, яка має відповідати високому рівню суспільних відносин.

Кожна галузь професійної діяльності має притаманні лише їй риси, що впливають на характер та особливості взаємин людей у процесі реалізації конкретних трудових операцій. Це повністю стосується і прокурорської діяльності.

На сьогодні, ми маємо розглядати використання психологічних знань у прокурорській діяльності в таких аспектах:

- при підготовці кандидатів на посаду прокурора;
- при здійсненні прокурором своїх безпосередніх функцій.

Враховуючи зміни до Конституції України, прокуратуру віднесено до судової гілки влади. На законодавчому рівні добір суддів та прокурорів практично ідентичний. Разом з цим, існують окремі відмінності, зокрема серед них необхідність проходження кандидатами на посаду судді тестування на виявлення морально-психологічних якостей, яке має значний вплив на можливість доступу до професії судді. При цьому, кандидати на посаду прокурора такого тестування не проходять.

Окрім того, у межах спеціальної підготовки в Національній академії прокуратури України кандидати на посаду прокурора ознайомлюються з таким навчальним курсом, як «Психологія

прокурорської діяльності», обсягом 36 аудиторних годин (відповідно до навчального плану затвердженого Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів). У межах даного курсу майбутні прокурори мають змогу набути комунікативних навичок, навичок з вирішення конфліктів, використання різних форм спеціальних психологічних знань в прокурорській діяльності, ознайомитися з психологічними особливостями допиту та застосування поліграфа.

Також, цього року, вперше заплановано, в межах викладання цієї дисципліни провести тестування з виявлення морально-психологічних якостей кандидатів на посаду прокурора. Зазначене дозволить на етапі навчання глибше пізнати мотиваційно-діяльнісну сферу майбутніх прокурорів.

З позбавленням органів прокуратури функції досудового слідства, звичайно, що може скластися враження про недоцільності глибокої «психологізації» прокурорів.

Однак практика доводить зворотне. Так прокурор здійснюючи процесуальне керівництво – фактично повинен на значно «вищому рівні» володіти психологічними знаннями, але й розуміти в яких межах їх можна використовувати в кримінальному провадженні.

Робота прокурора у тій чи іншій мірі пов'язана з вирішенням різного роду конфліктних ситуацій, що зумовлює необхідність оволодіння ним навичками їх вирішення.

З цією метою, для прокурорів які підвищують кваліфікацію в Національній академії прокуратури України розроблено тренінги з набуття навичок вирішення конфліктів та стресостійкості, а для прокурорів керівників проводиться практичне заняття з психології управління в органах прокуратури.

Разом з цим, існує ряд проблемних питань, які потребують практичного вирішення. Так, на нашу думку, у навчальному плані для кандидатів на посаду прокурора кількість навчальних годин для предмету «Психологія прокурорської діяльності» має бути значно збільшено, а для прокурорів необхідно проводити тренінг «Лідерство». Окрім того, у кадрових підрозділах регіональних прокуратур необхідно передбачити введення посад психологів.

Звичайно, що одними навчальними заходами підвищити рівень сприйняття та застосування прокурорами психологічних знань складно. Проте вимоги часу та незворотні процеси щодо утвердження реальної незалежності кожного прокурора зумовлюють розуміння прокурорами необхідності глибокого застосування психологічних знань у їхній діяльності.

Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА

Загальноновизнаним є положення про те, що на різних стадіях розвитку людини формуються різні системи психологічних якостей. Це положення дозволяє розглядати працівника оперативного підрозділу – як інтегральну й відкриту систему, в якій відбуваються різні зміни, здійснюється її розвиток. Система психологічного забезпечення професійної підготовки оперативного працівника у даному випадку виступає специфічним видом діяльності, який має атрибутивні ознаки діяльнісного опосередкування особистісного розвитку. Метою дослідження стало визначення експертної думки щодо того, якими головними рисами (професійними або психологічними якостями) має володіти сучасний оперативний працівник задля успішного виконання своєї соціальної місії – забезпечення справедливості, законності та правопорядку. У дослідженнях, що були проведені кілька років тому, в узагальненому вигляді ієрархія важливих якостей за ступенем значущості для забезпечення професійної діяльності розподілялася таким чином: на першому місці були комунікативні особливості; на другому – показники емоційно-вольової сфери; далі йшли: дисципліна та ставлення до праці; мотиваційна сфера та спрямованість особистості; інтелектуальні властивості; характерологічні особливості; професійна увага; професійна пам'ять; професійне мислення; психомоторні якості; професійна спостережливість; темпераментні особливості; тип вищої нервової діяльності [2]. Сьогодні динамічні соціальні перетворення в Україні, фундаментальні зміни організаційної структури оперативно-розшукових підрозділів Національної поліції України суттєво вплинули на оцінку оперативними працівниками найнеобхідніших рис для успішного виконання професійних обов'язків.

Практика використання психологічних знань при застосуванні окремих методів чи засобів ОРД оперативними підрозділами Національної поліцією України переконливо свідчить, що якість, повнота виявлення і фіксації фактичних даних, які мають значення для попередження і розкриття злочинів, розшук злочинців, що переховуються від слідства і суду чи безвісно зниклих осіб в першу чергу залежать від правильної організації такої діяльності. Поряд з цим, удосконалення процесу здійснення оперативно-розшукових заходів оперативними підрозділами припускає підвищення рівня організаційних основ, форм і методів їх роботи. Разом з тим обсяг і якість оперативно-розшукових заходів здебільшого не задовольняють потребам практики. Таке положення обумовлене рядом обставин, однією з яких є недостатня теоретична розробка проблем організації використання

психологічних знань при застосуванні окремих методів чи засобів ОРД оперативними підрозділами Національної поліції України.

Професійна діяльність оперативних працівників характеризується такими ситуаціями, для яких притаманна несподіваність, тривалість та інтенсивність впливу несприятливих чинників навколишнього середовища, а іноді наявність загрози самому життю. Ситуації такі називають екстремальними, тому що вони виходять за межі звичайних. В останні роки спостерігається тенденція до підвищення екстремальності діяльності оперативних працівників, пов'язана зі збільшенням терористичних актів, бойовими діями на сході країни, затриманнями злочинців, звільненнями заручників, більш частим застосуванням зброї, тощо. Результати досліджень психологів показують, що такі фактори, як ненормований робочий день, постійний контакт з асоціальними елементами, необхідність повної віддачі психічних і фізичних сил при припиненні злочинів значно знижують функціональні резерви організму, аж до їх повного виснаження.

Професійно-психологічний відбір оперуповноважених починається з того моменту, коли співробітник тільки-но прийшов у оперативний підрозділ. Для того, щоб він у майбутньому мав змогу успішно застосовувати гласні та негласні методи ОРД, працівник повинен мати великий обсяг необхідних (мінімальних) професійно-психологічних якостей. До першої групи (соціально-психологічних) якостей ми відносимо: патріотизм; високі моральні якості (повагу до людей, ввічливість, неприйняття статевої розпусти); вольові якості (сила волі, самокритичність, самоволодіння в складних ситуаціях); вміння швидко встановлювати контакт з незнайомими людьми, вислуховувати їх та підтримувати бесіду на різні теми; психологічна стійкість до негативного впливу; артистизм, вміння маскування зовнішності; здібність йти на розумний ризик; гарна слухова та зорова пам'ять (особливо на обличчя); увага, спостережливість, швидкість реакції; інтуїція. До другого виду (організаційно-тактичних) якостей можна віднести: пильність, вміння зберігати службову таємницю; приймати рішення у межах своєї компетенції; знання вимог нормативно-правових актів та вміння їх використовувати; виходячи з оперативної обстановки вносити аргументовані пропозиції стосовно організації оперативно-тактичних заходів; постійне прагнення до набування спеціальних знань та використання їх на практиці [1].

На працівників оперативних підрозділів щодня впливають різні чинники, які часто мають стресовий характер, що в свою чергу може призводити до появи втоми, перевтоми, виникнення різних негативних емоційних станів, до розладів професійно-службової діяльності. У зв'язку з цим оволодіння поліцейськими прийомами і методами психологічної саморегуляції є вельми актуальним завданням. Більш вагомим успіхів у службовій діяльності досягають ті співробітники, у кого виявляються міцнішими нерви, хто краще вміє налаштуватися на боротьбу з противником (злочинцем), хто вміє більш раціонально

розпоряджатися не тільки своїми фізичними і розумовими ресурсами, але і зберігати на оптимальному рівні нервово-психічну активність, проявляти в складних ситуаціях оперативну-службову діяльність свою психологічну стійкість. Під час проходження початкового професійного навчання на заняттях з професійно-психологічної підготовки для формування психологічної готовності поліцейських можуть використовуватися:

- психодіагностика (спостереження, бесіда, тестування);
- тренінги з розвитку професійної пам'яті, уваги і спостережливості;
- психофізичні тренінги з подолання перешкод (перешкоди, лабіринти тощо);
- ідеомоторні тренування;
- тренінги з використанням елементів несподіванки, дефіциту часу, шумових і вогневих ефектів (морально-психологічна смуга);
- тренінги із засвоєння ситуацій, пов'язаних зі сприйняттям страждань, крові, поранень, травм, убитих;
- навчання основам аутогенного тренування;
- тренінги самонавіювання, самопереконання, настрою;
- СОПТ (ситуативно-образне психорегулююче тренування, уявне перерахування співробітником індивідуально-ціннісних якостей і ситуацій, в яких йому щось вдалося) тощо [3, с. 65]. Сьогодні підвищуються вимоги з боку суспільства до рівня підготовленості правоохоронців України. Професіоналізм вимагає наявності певної сукупності знань, умінь і навичок. Однак реформування правоохоронної системи висуває нові вимоги не тільки до особистості поліцейського, але й до освітніх умов, у яких така особистість формується [3, с. 71–72]. Зміст і технології нової поліцейської освіти мають бути спрямовані на створення таких психологічних характеристик особистості майбутніх професіоналів, які забезпечать формування професійної компетентності та актуалізацію особистісно-професійних ресурсів правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Філіпенко Н.Є. Організаційно-психологічні питання професійної підготовки оперативних працівників для застосування гласних та негласних методів й заходів ОРД. Ф_П 2006-1ХНУВС. Харків, 2006. С. 89–107. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2762/Orhanizatsiino-psykhoholichni%20pytannia%20profesiinoi%20pidhotovky%20__Filipenko_2006.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

2. Лапчук В.С. Організація психологічної підготовки працівників міліції до охорони громадського порядку під час проведення масових спортивних заходів // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. 2010. Т. XII, ч. 3. С. 263–269. URL: <https://www.twirpx.com/file/727600/>.

3. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Збірник наукових праць. // Харків-2018. С.68. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/6991/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%B0_24.05.2018-2%20%D1%81%D0%B5%D1%80600.pdf.

Охріменко Іван Миколайович,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор;
Ланіна Любов Станіславівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра за
спеціальністю «Психологія» Національної
академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НОВОСТВОРЕНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Новітній період розвитку української держави ознаменовано появою нових державних органів, що здійснюють правоохоронну діяльність.

14 жовтня 2014 року Верховна Рада України прийняла закон «Про Національне антикорупційне бюро України». Відповідно до положень ч.1 ст.1 цього нормативного документу Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [1].

У той час, 12 листопада 2015 року Верховна Рада України прийняла закон «Про Державне бюро розслідувань». У ст. 1 цього закону визначено статус Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), а саме: ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [2].

Виходячи з аналізу засад наведених нормативно-правових актів, можна стверджувати, що основним методом правоохоронної діяльності НАБУ та ДБР є застосування системи гласних та негласних оперативного-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з метою запобігання, виявлення, припинення, розслідування злочинів, віднесених до компетенції кожного з цих органів. Робота фахівців окреслених правоохоронних структур належить до видів діяльності, що здійснюються у системі координат “людина-людина”, тобто пов’язана з багатоваріантністю вирішуваних професійних завдань та їх інтелектуальною і емоційною насиченістю. Ускладнення криміногенної обстановки потребує застосування

найбільш ефективних методів, прийомів і засобів діяльності. Природно, що їх підґрунтям може бути використання спеціальних психологічних знань під час викриття і розслідуванні злочинів.

Очевидно, що така специфічна за своїм змістовним навантаженням діяльність працівників цих державних органів повинна супроводжуватися комплексним психологічним забезпеченням, що передбачає сукупну узгоджену діяльність підрозділів психологічного забезпечення й науково-дослідних установ, спрямована на підвищення ефективності їх оперативно-службової діяльності шляхом цілеспрямованого використання науково-обґрунтованих форм, методів і засобів професійної психології [3].

Доведено, що саме комплексне психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності створює сприятливі умови для зниження нервово-психічної нестійкості, ситуативної та особистісної тривожності, суб'єктивного стану, сприяє адекватній та прискореній адаптації до умов професійної діяльності, подоланню вираженої втоми та перевтоми фахівців під час робочих циклів [4]. Поряд із цим, якісне психологічне забезпечення правоохоронної діяльності дозволяє підвищити якість попередження, викриття, припинення і розслідування злочинів, адже фахівці-психологи можуть проводити консультації, приймати участь в процесі розслідування в якості спеціаліста, здійснювати психологічний аналіз матеріалів кримінальних проваджень, проводити бесіди, експериментально-психологічні дослідження, спостереження тощо [5].

Разом із тим, слід визнати, що психологічне забезпечення професійної діяльності працівників новостворених правоохоронних органів на даний час вкрай обмежене. Так, зокрема, наказ директора Національного антикорупційного бюро України від 31.05.2017 №123-О визначає роль психолога лише при проведенні психологічного тестування кандидатів на призначення на вакантні посади, яке складається з двох етапів – психологічного тестування за допомогою спеціального програмного забезпечення (ММРІ) та співбесіди з психологом [6]. При чому психологічне тестування, у разі його проведення, має рекомендаційний характер та враховується конкурсною комісією при прийнятті рішення під час співбесіди. Отже, можна стверджувати, що фахівець-психолог залучається лише в процесі професійного психологічного відбору кандидатів на посади в НАБУ. Інші актуальні напрями системи психологічного забезпечення діяльності персоналу правоохоронних органів (психологічне супроводження проходження служби, професійна психологічна підготовка, психологічна підтримка проведення оперативно-службових заходів) взагалі оминаються увагою. Не краща ситуація й в органах ДБР, де психологічне забезпечення обмежене лише проведенням психофізіологічного дослідження за допомогою поліграфа як під час прийому на державну службу, так й щорічно в процесі проходження служби [7].

На нашу думку, психологічне забезпечення професійної діяльності фахівців новостворених правоохоронних органів не повинно обмежуватися виявленням психологічних і професійних якостей фахівців, що претендують на відповідні посади НАБУ та ДБР, а тому окреслюватися виключно професійним психологічним відбором кандидатів. Психологія професійної, зокрема правоохоронної, діяльності бачить своє призначення в тому, щоб розробити технології застосування напрацьованих наукових рекомендацій у практиці вирішення оперативно-службових завдань конкретного органу. Насамперед, має звертатися увага на оптимізацію психологічних можливостей співробітників, створення сприятливих умов професійного середовища, вибір найбільш адекватного для конкретних ситуацій механізму впливу на учасників взаємодії (психологічного, інформаційного, спеціального тощо). Практичне впровадження зазначених позицій потребує внесення відповідних змін у чинне законодавство, науково-методичного та кадрового забезпечення.

Список використаних джерел

1. Про Національне антикорупційне бюро України : закон України // Відомості Верховної Ради. 2014. № 47. Ст. 2051.
2. Про Державне бюро розслідувань : закон України // Відомості Верховної Ради. 2016. № 6. ст. 55.
3. Психологічне забезпечення оперативно-службової діяльності працівників міліції (у двох частинах). Частина I: Професійно-психологічна підготовка працівників оперативних підрозділів : навч.-метод. посіб. / [Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 124 с.
4. Кучеренко С. М. Психологічне забезпечення професійної діяльності: курс лекцій / [упорядник С. М. Кучеренко]. Х. : НУЦЗУ, 2016. 83 с.
5. Психологія слідчої діяльності : навч. посібник / [В. Г. Андросюк, О. М. Корнев, О. І. Кудерміна та ін.] : за заг. ред. Л. І. Казміренко. К. : Правова єдність, 2009. 200 с.
6. Порядок проведення відкритого конкурсу для призначення на посади у Національному антикорупційному бюро України // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/poryadok-provedennya-vidkrytogo-konkursu>
7. Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань // [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-%D0%BF>

Падалка Андрій Миколайович,

завідувач кафедри фінансових розслідувань
Університету Державної фіскальної служби
України, кандидат юридичних наук

ЕЛЕМЕНТИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Як відомо загальна криміналістична характеристика полягає в тому, що вона розглядається як система, що містить відомості про ознаки і дані про закономірні зв'язки слідів, які виражені відповідним ступенем імовірності, встановленої на підставі узагальнення даних матеріалів кримінальних справ, та апробованих слідчою практикою даних. Такі дані є основою для побудови систем типових версій, що використовуються при вирішенні конкретних слідчих завдань, висуненні робочих версій. У криміналістиці застосовувались заходи щодо розробки систем визначення характерних особливостей особи, яка вчинила злочин, на підставі аналізу типових слідів, особливостей обстановки в аналогічних випадках.

Слід зауважити, що організована злочинність у сфері оподаткування стає одним з найбільш небезпечних факторів, що ускладнюють протягом декількох років економічний стан держави. Звідси в умовах кримінальної ситуації, що сформувалася останнім часом в державі, необхідним стає пошук адекватних шляхів для її подолання та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів. Чималу роль у вирішенні цих завдань відіграє вивчення елементів криміналістичної характеристики податкових злочинів, адже на основі неї формується методика їх розслідування.

Розкриваючи типові особливості підготовки, вчинення і приховування даного виду злочинів, криміналістична характеристика допомагає знаходити найбільш ефективні тактичні прийоми і технічні засоби їх розкриття [3, с. 111].

Загальні положення криміналістичної характеристики організованої злочинності, у тому числі злочинів у сфері оподаткування, були предметом дослідження в працях Р.С. Белкіна, О.М. Васильєва, А.Ф. Волобуєва, В.К. Гавло, Г.А. Густова, В.А. Журавля, І.М. Лузгіна, Г.А. Матусовського, Г.М. Мудьюгіна, В.П. Корж, М.П. Яблокова та ін.

Так, у загальнотеоретичному плані можна говорити про криміналістичну характеристику злочинів як про систему, що містить відомості про сукупність криміналістично значущих ознак. Такий висновок базується на аналізі вже розроблених криміналістичних характеристик злочинів окремих видів, їх науковому узагальненні, що становить основу для розвитку загального вчення про криміналістичну характеристику організованої злочинності у сфері оподаткування.

Головним елементом криміналістичної характеристики виступають ознаки, що характеризують податкові злочини, та

дозволяють встановити ймовірний факт вчинення протиправної дії. До їх числа можна віднести:

- повну або часткову невідповідність господарсько-економічних угод і операцій, невідповідне документальне оформлення записів в облікових і звітних документах;

- наявність підробки в документах, що мають відношення до розрахунку розміру доходу і суми податку;

- порушення правил ведення касових операцій;

- порушення правил ведення обліку та звітності;

- порушення правил списання товарно-матеріальних цінностей;

- порушення правил складання трансфертних угод;

- порушення правил документообігу;

- порушення технологічних процесів і операцій [1, с. 75].

Наведений перелік можна віднести до явних ознак, що сприяють виявленню податкового злочину. Крім них, в ході заходів по виявленню необхідно враховувати і так звані злочини скоєні ОЗГ, незалежно від вчиненого злочину додатково до обставин, що підлягають встановленню та що характеризує злочин як вид, необхідно при розслідуванні встановлювати такі обставини:

- встановлення всіх осіб, які беруть участь і мають причетність до скоєння злочинів, встановлення всієї злочинної діяльності ОЗГ;

- визначення характеру, якісного і кількісного складу, типу і структури злочинної групи, особливості взаємин її членів, наявність в організованій злочинній групі конфліктних відносин, виявлення зовнішніх зв'язків ОЗГ;

- виявлення організатора групи, який здійснює керівництво;

- диференціація ролі і індивідуалізація провини співучасників ОЗГ;

- вивчення причин і умов, що сприяють формуванню організованої злочинної групи і вчиненню злочину;

- встановлення дійсної шкоди від злочину, вчиненого ОЗГ і диференціація його щодо кожного співучасника.

Так, за криміналістичною характеристикою злочинів скоєних організованою злочинною групою ми бачимо, що вони мають свою специфіку. Повнота розслідування злочинів, скоєних організованою групою у сфері оподаткування, в першу чергу пов'язана з виявленням всієї злочинної діяльності, встановленням всіх епізодів злочинної діяльності та осіб, до них причетних.

Ми погоджуємося з думкою В.П. Корж, що «Криміналістичний аспект характеристики злочинів підпорядкований завданням доказування у кримінальному провадженні» [2, с. 236]. Саме тому структура криміналістичної характеристики будується на підставі системи обставин, які входять до предмета доказування, і елементів складу злочину, передбачених відповідними статтями Кримінального кодексу України.

Звідси криміналістичну характеристику злочинів в її загальному вигляді можна визначити як систему узагальнених фактичних даних і

заснованих на них наукових висновків і рекомендацій про найбільше типові криміналістично-значущі ознаки злочину, знання яких необхідно для організації та проведення їх всебічного, повного, об'єктивного і швидкого розкриття і розслідування.

Таким чином, тільки комплексна криміналістична характеристика організованої злочинності у сфері оподаткування, багато в чому визначає ефективність розслідування і встановлення всіх обставин скоєного. Своєрідність способу вчинення і механізму слідоутворення, визначає особливості інструментарію, якими може скористатися слідчий для встановлення обставин, що підлягають доказуванню, сукупності найбільш ефективних слідчих дій і тактичних прийомів їх проведення.

Список використаних джерел

1. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учебное пособие. Харьков: Харьковский юридический институт, 1985. 93 с.

2. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности: монография. Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. 412 с.

3. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступления и типичные следственные ситуации как важные факторы разработки методики расследования преступлений. Вопросы борьбы с преступностью. 1979. Вып. 30. С. 110–122.

Процик Любов Сергіївна,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, кандидат психологічних наук;

Сидоренко Олександра Юріївна,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Нині особливої актуальності набуває питання психологічної підготовки висококваліфікованих кадрів для Національної поліції у закладах вищої освіти (ЗВО) МВС України. Адже виконання поліцейськими службових обов'язків потребує правових і психолого-педагогічних знань, багатьох спеціальних умінь, а також низки професійно важливих індивідуально-психологічних якостей (психофізіологічних, інтелектуальних, мотиваційних, характерологічних, емоційно-вольових).

Служба поліцейських проходить в напружених, складних умовах і саме від сумлінності та професійної майстерності особового складу залежать не тільки результати їх роботи, але й життя та здоров'я. Тому до психологічної підготовки поліцейських важливо підходити комплексно і системно. Перелік навчальних дисциплін (предметів), час, відведений на їх вивчення та строки підготовки визначаються відповідними навчальними програмами (планами), які розробляються кадровим підрозділом апарату Національної поліції України (НПУ), погоджуються із заінтересованими структурними підрозділами апарату Національної поліції та затверджуються керівництвом МВС. Форми організації професійної підготовки визначаються закладами, що її здійснюють за погодженням з кадровим підрозділом апарату Національної поліції [1].

Психологічна підготовка працівників поліції в ЗВО МВС України ґрунтується на вивченні таких навчальних дисциплін, як психологія, юридична психологія, професійно-психологічна підготовка. Саме під час вивчення професійно-психологічної підготовки, використовуючи тренінгові технології, поліцейських навчають уникати непорозумінь у процесі спілкування з громадянами, правильної поведінки в конфліктних ситуаціях, налагодженню контактів з різними групами населення (дітьми, жінками, представниками засобів масової інформації та державними службовцями тощо). Але, як показує практика, змісту зазначених трьох навчальних дисциплін недостатньо для належного забезпечення комплексної професійно-психологічної підготовки, із застосуванням активних форм, методів та прийомів навчання. Адже формування готовності до виконання складних завдань полягає в моделюванні умов майбутньої діяльності й обговоренні оптимальних дій та їх послідовності.

Оскільки поліцейські часто потрапляють у складні, часом небезпечні ситуації службової діяльності, піддаються впливу стресогенних чинників, їх психологічна підготовка у ЗВО МВС України має бути спрямована на формування стійкості до: негативних чинників службової діяльності (напруженості, відповідальності, ризику, небезпеки, дефіциту часу тощо); травмуючих чинників, що значно впливають на психіку (виду крові, трупів, тілесних ушкоджень та ін.); ситуацій протистояння (вміння психологічно протистояти особам, що протидіють попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів, а також протидіяти психологічному тиску, маніпулюванню тощо); конфліктних ситуацій в службовій діяльності (вміння аналізувати внутрішні причини конфлікту, розібратися в закономірностях їх виникнення й протікання, знайти способи вирішення конфліктних ситуацій; вміння володіти собою в психологічно напружених ситуаціях) [2].

Враховуючи специфіку служби поліцейських, одним з напрямків психологічної підготовки поліцейських є розвиток і формування їх візуально-психодіагностичних здібностей – умінь і навичок за

зовнішніми ознаками людей аналізувати їхні психічні стани, виявляти неузгодженості в їх комунікативних системах тощо. Результати ряду досліджень свідчать про те, що в процесі спілкування люди більше 65 % інформації про партнерів одержують за допомогою спостереження за ними. Якщо слова людини – це найчастіше плід її свідомості, результат оцінки і прогнозування ситуації спілкування, робота «внутрішньої цензури», то невербальні прояви – проекція несвідомих процесів [3, с. 124–125]. Отже під час оцінки вербального і невербального спілкування поліцейські зможуть отримати багато інформації про співрозмовника чи людину, за якою спостерігатимуть.

Однак, незважаючи на безліч сигналів, що дозволяють підозрювати людину в зайвому хвилюванні, занепокоєнні, обмані, їхні прояви часом настільки незначні і невиразні, що не дають можливості поставити чіткий «діагноз». Деякі мікрорухи мимічної мускулатури, мікрожести, зміни кольору шкірних покривів можуть бути виявлені тільки за допомогою уповільненої зйомки чи при ретельному відкритому спостереженні [4, с. 8–9]. Це відноситься і до розпізнавання «очних сигналів доступу», які, природно, фіксуються на несвідомому рівні кожного людиною, але лише деякі мають здатність на свідомому рівні виявляти і розуміти їх [5, с. 45]. Така здатність розвивається в процесі цілеспрямованої та систематичної психологічної підготовки.

Під час формування навичок професійного спостереження використовуються різні засоби і методи візуальної психодіагностики спрямовані на виявлення фактів і обставин, що дають можливість визначити вірні напрями вирішення службових завдань. Засвоєння засобів і методів візуальної діагностики в процесі навчання дозволить поліцейським сформувані особливу форму професійного мислення, що базуватиметься на відомих закономірностях, основних для візуальної психодіагностики напрямків, таких як кінесика, такесика, проксемика, характерологія, психологія праці [5], екстремальна психологія, спеціальна тактика й ін.

Основними службовими завданнями, при вирішенні яких поліцейському буде необхідне володіння навичками візуальної психодіагностики, є: оперативна діагностика прихованих намірів об'єкта спостереження; перехід від конфліктних до нейтральних відносин, і навпаки; зміна позиції об'єкта спостереження; вигравання часу; діагностика брехливої поведінки, маніпулятивного і сугестивного впливу тощо [6, с. 73–74].

Таким чином, якість професійного спостереження працівника поліції залежить від рівня його психологічної підготовки під час навчання в ЗВО МВС України, конструктивного і практичного засвоєння ним засобів і методів візуальної психодіагностики, а також від правильно поставленого службового завдання. Уміння аналізувати особистість передбачає глибоке розуміння всіх відтінків та нюансів її емоційного стану, і можливість використовувати отриману інформацію для ефективного вирішення службових завдань.

Список використаних джерел

1. Положення про організацію первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції за № 576/28706 від 18 квітня 2016 р. (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства внутрішніх справ № 174 від 01.03.2017). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0576-16#n14>.

2. Євдокімова О. О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки / О. О. Євдокімова // Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. [за матеріалами III міжнародної науково-практичної конференції Харків, 24 травня 2018 року]. – нац. ун-т внутр. справ, Харків : ХНУВС, 2018 – С. 63–66.

3. Деликатный С. К., Половникова Ж. Ю., Прыгунов П. Я. Основы профессиональной и психологической подготовки сотрудников личной охраны / С. К. Деликатный, Ж. Ю. Половникова, П. Я. Прыгунов – К.: «Альфа-Щит», 1998. – 547 с.

4. Экман П. Психология лжи: Руководство по выявлению обмана в деловых отношениях, политике и семейной жизни / П. Экман – К.: Логос, 1999. – 224 с.

5. Попов С. В. Визуальное наблюдение / С. В. Попов – СПб: Издательство «Речь» совместно с издательством «Семантика-С», 2012. – 320 с.

6. Щекин Г. В. Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешнему облику / Щекин Г. В. – М.: АРСИН ЛТД, 1996. – 693 с.

Рівчаченко Олена Анатоліївна,

*викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ ПРАЦІВНИКАМИ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ

Негативні політичні та соціально-економічні процеси, що наразі відбуваються в нашій державі, призводять до підвищення криміналізації суспільства, збільшення кількості вчинення тяжких злочинів. Значна кількість злочинів залишається нерозкритими тільки тому, що від підозрюваних або обвинувачуваних не змогли одержати правдивих показань про обставини вчиненого злочину, способа приховання слідів, можливих співучасників тощо, тобто тих обставин і фактах, які могли б стати ключем до розкриття злочину. Отже, кількісні і якісні зміни злочинності вимагають вдосконалення роботи правоохоронних органів, розробки нових методів і методик боротьби зі злочинністю, виявлення осіб, причетних до правопорушень.

Проблемам застосування психологічних знань в процесі слідчої діяльності присвячено велику кількість наукових праць та розробок. Суттєвий вклад в розробку означених питань внесли такі вчені, як В.Г. Андросюк, Ю.М. Антонян, Л.М. Балабанова, В.Л. Васильєв, Ф.В. Глазирін, О.В. Дулов, М.І. Єнікеєв, Л.І. Казміренко, В.О. Коновалова, М.В. Костицький, Д.П. Котов, В.Г. Лукашевич, В.С. Медведєв, І.О. Озерський, І.М. Охрименко, О.Р. Ратінов, О.М. Столяренко, Л.Б. Філонов, П.П. Цветков, Є.А. Черних та ін.

Ми цілком погоджуємось з думкою І.М. Охрименко та Г.О. Лузанової, які слушно зазначають, що робота слідчого, з точки зору психологічних показників, є найменш дослідженою галуззю професійної діяльності юриста, яка багато в чому ускладнює вирішення проблем її науково обґрунтованої організації. Вчені стверджують, що слідчий повинен мати достатній обсяг спеціальних знань, професійно значущі якості та властивості. Професійні ситуації зумовлюють потребу спрямування організаційно-психологічного забезпечення слідчої діяльності, а також професійно-психологічної підготовки її суб'єктів, адже висока психологічна культура та професіоналізм слідчих створюють сприятливі умови для використання знань професійних психологів у процесі вирішення завдань кримінального провадження [1, с. 90].

Процес розкриття злочинів досить складний та включає в себе, крім інших психологічних складових, і спеціально організований психологічний вплив на особу, яку підозрюють або обвинувачують у скоєнні злочинів, з метою отримання правдивих показань. Вважаємо, що необхідні передумови для подальшої розробки нових методик і технологій правомірного психологічного впливу на осіб, запідозрених у причетності до вчинення правопорушення, обумовлені аналізом стану проблем діагностики поведінки осіб, що заперечують свою провину, і одержання від них правдивих показань. Сьогодні ці проблеми придбали особливу гостроту для вчених-юристів, працівників оперативних служб і слідчих підрозділів Національної поліції і пов'язані з необхідністю відходу від фізичного насильства, неправомірного психологічного впливу при одержанні показань, що паралізує волю людини, позбавляє її свободи вибору поведінки та являє собою грубе порушення вимог законності. Це повинно стати кроком вперед в удосконаленні методів цивілізованого впливу на особистість з метою встановлення істини у справі.

В цілому, на наш погляд, якість професійної підготовленості працівників слідчих підрозділів значною мірою визначається вмінням працювати з людьми. Злочини часто носять прихований характер, ретельно підготовлюються, сліди, як правило, добре маскуються. У таких умовах успіх виявлення, розкриття й розслідування багато в чому залежить від уміння слідчих працівників продуктивно спілкуватися із громадянами, посадовими й іншими особами. Для психологічного контакту з особами, що володіють інформацією про вчинені злочини або такі, що готуються, мало мати юридичні знання, необхідна спеціальна психологічна підготовка. При підготовці до роботи з людьми

важливо навчитися передбачати можливі вчинки людини, орієнтуватися у властивостях її особистості. Засвоєні психологічні рекомендації являють собою сукупність засобів (підходів, принципів, прийомів) установлення психологічного контакту, довірчих відносин, психологічного та виховного впливу. Адже в процесі встановлення істини у справі, викриття винного, одержання його визнання про особисту участь у вчиненому, виявлення й подолання неправди, особливо важливо встановити те, що знає або може знати тільки певна особа. Слід зважати на те, що її поінформованість про подію злочину включає конкретні цілі, мотиви, обставини й деталі й, головне, факт безпосереднього здійснення нею певних злочинних дій. Саме все це приховується, маскується найбільше ретельно й створює труднощі для безпосереднього виявлення. Причини завзятого опору мають найсильніше мотиваційне значення, викликане страхом покарання, розголосу, побоюванням зіпсувати репутацію, соромом за вчинене тощо. При цьому, чим більше суспільна небезпека, вага злочинного діяння, тим інтенсивніше злочинець намагається ухилитися від відповідальності. Для цього винний змушений використовувати особливий психологічний і тактичний захист, що забезпечує збереження від видачі ним інформації й про факт особистої причетності до події, і про факт приховання їм цієї причетності. Одержати дані про ці факти – значить розкрити злочин. Для цього слід використовувати психологічно обґрунтовані, дієві психологічні методики, прийоми й технології. Але, як підкреслював видний вчений-психолог А.Р. Ратінов, в теорії кримінального процесу й на практиці, поведінці обвинувачуваного, манері поводитися, експресії, міміці, жестикуляції, інтонації й фізіологічним реакціям не надається ніякого доказового значення [2].

Оволодіння мистецтвом розуміти людей і управляти їхньою поведінкою забезпечує зростання професійної майстерності слідчих працівників Національної поліції. На жаль, аналіз підручників для підготовки слідчих працівників та навчальної криміналістичної літератури показав, що викладені в них навчальні матеріали не гарантують майбутньому працівнику грамотно будувати психологічні стратегії отримання правдивої інформації від учасників кримінального процесу в ході отримання професійної освіти. Такі знання набуваються тільки з досвідом практичної роботи, на що витрачається кілька років. Отже, в рамках спеціальної психологічної підготовки працівників слідчих підрозділів слід приділяти належну увагу формуванню вмінь візуальної психодіагностики поведінки людини, вмінь правильної інтерпретації невербальної поведінки, виявлення прихованої інформації та подолання неправди, застосуванню спеціальних прийомів встановлення та розвитку психологічного контакту та довірчих відносин, що є головним резервом підвищення продуктивності слідчої діяльності.

Таким чином, існує нагальна потреба збільшення кількості навчальних годин з дисципліни «Професійно-психологічна підготовка» для майбутніх працівників слідчих підрозділів Національної поліції,

проведення практичних навчальних занять за допомогою інтерактивних технологій, проведення комплексних тактичних навчань для повноцінного формування навичок застосування психологічних знань в процесі здійснення слідчої діяльності.

Список використаних джерел

1. Охріменко І.М., Лузанова Г.О. Організаційно-психологічні особливості професійної компетентності слідчого як суб'єкта призначення судово-психологічних експертиз / І.М. Охріменко, Г.О. Лузанова // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2014. Серія ПРАВО. Випуск 28. – Том 3. – С. 86–90.

2. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. – М., 1967.

Юрченко-Шеховцова Тетяна Іванівна,
науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем психологічного забезпечення та
психофізіологічних досліджень Національної
академії внутрішніх справ

ДОСЛІДЖЕННЯ ХАРАКТЕРОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Для ефективного виконання професійної діяльності правоохоронець повинен володіти певним «арсеналом» психологічних професійно-важливих якостей. Вивчення професійно-психологічних якостей, в тому числі, характерологічних особливостей особистості правоохоронця завжди відзначалось актуальністю та окреслювало своєрідність об'єкту дослідження багатьох науковців. Урахування результатів вивчення характерологічних особливостей правоохоронця надавало можливість психологу прогнозувати його поведінку в екстремальних ситуаціях [1, с. 12]; планувати подальші заходи роботи з ним (психопрофілактичні, психокорекційні тощо).

Важливо вивчати характерологічні особливості сучасних правоохоронців з метою подальшого прогнозування їх ефективності при виконанні службових завдань, а також для розвитку необхідних якостей, що відповідають вимогам професії.

В рамках дисертаційної роботи нами було проведено вивчення характерологічних особливостей груп поліцейських за допомогою опитувальника Реймонда Кеттелла, який висував припущення, що риси особистості як деякі гіпотетичні психічні структури визначають поведінку індивідуума [2, с. 170].

Аналіз результатів дослідження був здійснений відповідно попередньому розподілу піддослідних на три групи за стажем роботи у правоохоронних органах: перша група – зі стажем до 3-х років, друга група – від 3 до 10 років, третя група – понад 10 років служби. Отримані (за Р. Кеттеллом) показники свідчать про те, що більшості поліцейських притаманні наступні системні якості:

С (емоційна стійкість/нестійкість). Стриманість, раціональний погляд на речі, постійність інтересів. Схильність підтримувати стійкі норми поведінки. Реалістичне ставлення до життя. Показник за цим фактором у респондентів з найменшим досвідом практичної діяльності не має вираженого піку, на відміну від показника у групах поліцейських з більшим стажем роботи у правоохоронних органах (другій та третій).

Е (домінантність/покірність). Прагнення до домінування, незалежність, впевненість у собі та власних силах, небажання визнавати тиск з боку оточуючих. Значення за фактором домінантність виявилось статистично значущим в усіх групах обстежених. Проте найбільше він виражений у обстежених з другої групи, які служать у поліції більше трьох років.

Ф (заклопотаність/безпечність). Імпульсивність, активність, емоційна життєрадісність, прагнення до лідерства, безпечність. На відміну від другої та третьої груп показовим цей фактор виявився у респондентів першої групи, стаж роботи яких не перевищує трьох років.

ОЗ (самоконтроль/імпульсивність). Точність у виконанні соціальних вимог, цілеспрямованість, контроль власних емоцій та поведінки. Притаманний всім трьом групам респондентів з деяким збільшенням у піддослідних другої групи, стаж служби яких сягає від трьох до десяти років.

Аналізуючи характерологічні показники у кожній групі респондентів окремо, ми отримали відмінності, саме між групами поліцейських, розподілених за стажем служби:

1. Поліцейським, які прийшли до лав Національної поліції України та не мали до цього досвіду роботи у правоохоронних органах, притаманне: дисциплінованість, прагнення контролювати власну поведінку, використовувати планомірний підхід до виконання передбачуваних дій, дотримання соціальних вимог. Їм властива оптимістичність, імпульсивність та безпечність, прагнення до змін та різноманітності, схильність до спілкування. Схильність домінувати, прагнення до самоствердження, незалежність, активність, впертість. Поряд з цим наявні недовірливість, підозрілість, схильність до суперництва, скептичність до моральних мотивів поведінки інших людей, у колективі – відособленість. Занепокоєність, схильність фіксувати власну увагу на невдачах.

2. Поліцейським з більшим стажем роботи (від трьох до десяти років) у правоохоронних органах властиво: достатній самоконтроль, дисциплінованість, точність у виконанні соціальних вимог. Емоційна врівноваженість, впевненість у собі, працездатність, орієнтованість на реальність. Прагнення домінувати, займати лідерські позиції, незалежність у судженнях.

3. Поліцейським з найбільшим стажем роботи у правоохоронних органах (понад 10 років) притаманне: дисциплінованість, самоконтроль поведінки. Емоційна стійкість та витривалість, впевненість у собі. Незалежність у судженнях та прагнення до авторитарності.

Оптимістичність, готовність прийти на допомогу, схильність до спілкування. Прагнення дотримуватися встановлених традицій, норм, принципів. Проте недовіриливо та з сумнівом можуть сприймати нове.

Отримані результати дослідження надали змогу нам констатувати наявність відмінностей в залежності від стажу роботи. Молодим працівникам притаманна деяка безпечність, підозрілість та настороженість по відношенню до оточуючих. З набуттям практичного досвіду службової діяльності підвищується емоційна витривалість, самоконтроль поведінки. Правоохоронці, які служать більше 10 років характеризуються консерватизмом і з сумнівом та недовірою можуть сприймати нове. Вищезазначені тенденції доцільно враховувати при проведенні заходів психологічного супроводження працівників правоохоронних органів з метою спрямованого формування необхідних здібностей та розвитку професіоналізму.

Список використаних джерел

1. Формування психологічної готовності працівників органів внутрішніх справ до дій в екстремальних ситуаціях затримання озброєного злочинця : наук.-практ. посібник / Казміренко В.П., Казміренко Л.І., Александров Д.О., Андросюк В.Г., Юсупов В.В., Черновський О.К. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. 96 с.

2. Методология и методы социальной психологии. / Е.В. Шорохова. Академия наук СССР институт психологии. Издательство «Наука». М., 1997. 245 с.

Діденко Ірина Олександрівна,

начальник сектору поліграфологічних досліджень та психологічного забезпечення Департаменту «Корпус оперативно-раптової дії» Національної поліції України

ПРОФІЛАКТИКА СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ В ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ ОСОБЛИВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ «КОРД»

Термін «емоційне вигорання» («burnout» – вигорання) вперше у науковий обіг був введений американським психіатром Х. Фрейденбергером у 1974 році. Однак важливо відзначити, що дослідники емоційного вигорання, говорять про нього неоднозначно: як про професійну деформацію, яка негативно відбивається на професійній діяльності; як про механізм психологічного захисту, який дозволяє регулювати психіку і захищати її від негативних емоційних дій. Науковці однак у тому, що синдром емоційного вигорання є одним із суттєвих проявів професійної деформації.

Дотримуючись наукових поглядів Бойка В.В. емоційне вигорання слід розглядати як вироблений особистістю механізм психологічного захисту, при якому у відповідь на окремі психотравмуючі впливи

повністю чи частково виключаються емоції. Це надбаний стереотип професійної поведінки, що виникає поетапно: поява відчуття втоми, опір наростаючому стресу, прояв емоційного виснаження, зниження загальному тону, ослаблення нервової системи.

Важливою передумовою запобігання розвитку синдрому «професійного вигорання» та успішної професійної діяльності поліцейського підрозділів поліції особливого призначення «КОРД» Національної поліції України є якісний професійно-психологічний відбір та професійно-психологічна підготовка до виконання завдань в екстремальних умовах професійної діяльності.

Поліцейським підрозділів поліції особливого призначення «КОРД» подобається обрана професія. Вони цінують власні професійні досягнення, у міжособистісному спілкуванні дотримуються встановлених норм і правил.

Професійна діяльність не викликає у них емоційної виснаженості, погіршення фізичного та психічного самопочуття, втоми чи психофізичної перевтоми. Вони мають достатньо емоційних та фізичних ресурсів, здатні швидко за короткий проміжок часу відновити власні сили. У випадку виникнення наростаючого стресового впливу респонденти намагаються подолати ці симптоми [1].

Запропоновані професором Медведєвим В.С. [2] заходи, які повинні стати обов'язковими у програмі запобігання професійній деформації, є актуальними і нині.

Перша група заходів (перспективна) – зумовлена потребою постійного вдосконалення професійно-психологічного відбору у підрозділи поліції особливого призначення «КОРД» та професійно-психологічної підготовки спецпризначенців відповідно до сучасних світових тенденцій.

Друга група (конкретно-практична) передбачає заходи у рамках чинної нормативно-правової бази, здійсненням яких займаються фахівці відділу кадрового забезпечення, сектору поліграфологічних досліджень та психологічного забезпечення Департаменту «Корпус оперативно-раптової дії».

Конкретно-практичні заходи проводяться у таких напрямках:

1. Організаційно-адміністративний (завдання – послаблення впливу професійної діяльності шляхом тимчасового вилучення поліцейського з службового середовища). Це завдання реалізується завдяки направленню поліцейських для проходження курсів підвищення кваліфікації, участі у навчання, тренінгах, змаганнях та шляхом надання відпусток.

2. Психолого-педагогічний (завдання – розвиток індивідуально-психологічних характеристик, які блокують деформуючий вплив), що забезпечується безпосередньо фахівцями-психологами шляхом проведення психологічної просвіти, щорічної психологічної експрес-діагностики, професійно-психологічної підготовки поліцейських до виконання службових завдань в екстремальних умовах діяльності, та здійснення психокорекційних заходів (за потреби).

3. Відновлювально-реабілітаційний (полягає у відновленні психофізіологічного потенціалу, зміцненні психічного здоров'я поліцейських) – визначення психологами поліцейських – учасників антитерористичної операції та Операції Об'єднаних сил, які потребують проведення заходів медико-психологічної реабілітації, та проходження ними курсу заходів на базі МРЦ «Пуща-Водиця».

Таким чином, «емоційне вигорання» як форма професійної деформації поліцейських, потребує пильної дослідницької уваги науковців та фахівців-практиків, а також реалізації конкретно-практичних заходів її запобігання.

Список використаних джерел

1. Діденко І.О. Дослідження емоційного вигорання у поліцейських підрозділу поліції особливого призначення «КОРД» // Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2018. Випуск 3. С. 83–88.

2. Медведєв В.С. Деякі концептуальні основи програми профілактики професійної деформації працівників органів внутрішніх справ // Вісник університету внутрішніх справ. 1999. Випуск. 8. С. 26–28.

Зімборовська Маргарита Сергіївна,

провідний фахівець відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, психолог, психотерапевт

УПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТУ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ПРОГРАМИ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ТА УЧАСНИКІВ АТО/ООС

Розглянуті причини необхідності впровадження проекту реабілітаційної програми для ветеранів та учасників АТО/ООС, структура звернення для отримання психологічної допомоги та зміст реабілітаційної роботи

Ключові слова: соціально-психологічна реабілітація; посттравматичний стресовий синдром; ветерани АТО/ООС; психологічна допомога.

Метою психологічної реабілітації ветеранів АТО/ООС є:

– збереження або відновлення їх фізичного та психічного здоров'я;

– відновлення рівня психологічної безпеки особистості;

– зниження частоти та тяжкості наслідків перенесених бойових психічних травм у формі гострих стресових реакцій;

– попередження суїцидальної поведінки.

Основними завданнями проведення психологічної реабілітації ветеранів АТО/ООС є:

– нормалізація та діагностика психологічних функцій ветеранів АТО/ООС;

- надання допомоги у відновленні конструктивних відносин у сім'ї та колективі;
- психокорекція особистості;
- опанування методами саморегуляції та керування стресом (релаксація);
- запобігання розвитку психічних розладів;
- психопрофілактична робота із сім'ями ветеранів АТО/ООС;
- формування позитивних соціальних установок на життя.

На сьогодні у результаті негативного впливу факторів бойової діяльності військ більшість військовослужбовців, які брали участь в АТО (ООС) потребують психологічної реабілітації. На початку 2015 року видано чимало законодавчих актів щодо різних форм реабілітації учасників АТО. Першим підзаконним актом, що покликаний розв'язати проблему реабілітації, був Указ президента «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників АТО» №150/2015 від 18.03.2015.

Повертаючись додому, кожна людина може опинитися в ситуації, коли потребуватиме психологічної допомоги. Види психологічної допомоги мають як спільні риси, так і відмінності, характерні особливості, які поєднані загальною метою допомоги й підтримки особистості у процесі її функціонування та розвитку, завдяки формуванню вміння врівноважувати власний психоемоційний стан, здатності самостійно вирішувати життєві проблеми, адекватно і ефективно діяти у будь-якій ситуації з метою досягнення як найповнішої реалізації у житті.

Основною інновацією у Дніпропетровському державному університеті в внутрішніх справах стало створення та підписання договору про співпрацю між закладом вищої освіти зі специфічними умовами навчання та Управлінням з питань учасників АТО Дніпропетровської державної адміністрації, в напрямку психологічної допомоги та реабілітації ветеранів/учасників АТО/ООС полку патрульної служби поліції особливого призначення «Дніпро-1», Центрального територіального управління Національної гвардії та Національної поліції України, членів сімей ветеранів та учасників АТО/ООС, зокрема дітей.

Для проходження психологічної реабілітації ветерани/учасники АТО/ООС повинні звернутися до Управлінням з питань учасників АТО Дніпропетровської державної адміністрації. Управління з питань учасників АТО Дніпропетровської державної адміністрації інформує про порядок проведення заходів із психологічної реабілітації в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ. Протягом одного робочого дня з дати звернення заява реєструється в журналі обліку Управлінням з питань учасників АТО, надається рекомендаційний лист на ім'я завідувача відділення психологічного забезпечення відділу кадрового забезпечення з прізвищем ім'ям по

батькові людини, яка звернулася по допомогу. Послуги із психологічної реабілітації можуть надаватися в індивідуальній та груповій формі. Психологічна реабілітація може проводитись із залученням членів сім'ї ветерана/учасника АТО/ООС, а також інших осіб (з урахуванням інтересів і потреб такого учасника та за його згодою), зокрема тих, які разом з ним проходили або проходять військову службу. Після завершення психологічної реабілітації фахівці відділення психологічного забезпечення складають висновок психологічної реабілітації.

Психологічні та реабілітаційні заходи ветеранів/учасників АТО/ООС та членів їх родин здійснюються психологами ДДУВС з кожним окремо або в складі групи в залежності від психоемоційного стану та психологічних особливостей кожного учасника.

Психологічні та реабілітаційні заходи можуть включати в себе:

- загальну діагностику;
- індивідуальне психологічне консультування щодо наявності психологічних проблем;
- групову психотерапію;
- символдраму;
- піскову терапію;
- когнітивно-поведінкову терапію;
- роботу з МАК «Стрес стоп» (О. Блінов);
- аутотренінг в групах та індивідуально;
- навчання методам саморегуляції психічних станів;
- тестування (за запитом/потребою);
- взаємодія з психіатрами (за необхідністю).

Результати проведеної роботи конфіденційні та надаються іншим особам виключно за згодою особи відносно якої проводилися відповідні заходи. Разом з набуттям військового досвіду, учасники бойових дій зазнають фізичних та психологічних травм. Як відомо, адаптація ветеранів/учасників АТО/ООС, які повернулись з «гарячих точок» до мирного життя ускладнюється чисельними соціально-психологічними проблемами, що актуалізує потребу в організації реабілітаційної роботи [10, с. 63–70].

Реабілітаційна робота (лат. *rehabilitatio* – відновлення) має декілька складових: медичну, психологічну, соціальну. На наш погляд психологічна реабілітація – відновлення психічних сил організму для забезпечення соціальної інтеграції індивіда в суспільне середовище повинна реалізовуватися у всіх закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Як приклад у США вже багато років діє програма «TRICARE» здійснення реабілітації учасників бойових дій, повернення їх до нормального життя. Реабілітаційна робота, орієнтована на подолання наслідків, симптомів минулого бойового досвіду учасників АТО/ООС має спиратися на їхні індивідуальні потреби. Після повернення в мирне

життя, вони повинні проходити комплексну реабілітацію за індивідуальними програмами. Найбільш ефективними визнані індивідуальні консультативні форми роботи та групові корекційні заняття.

В. Лесков визначає соціально-психологічну реабілітацію учасників бойових дій як «систему психологічних, психотерапевтичних і психолого-педагогічних заходів, що спрямовані на відновлення психічного здоров'я, порушених психічних функцій і станів, особистісного та соціального статусу військовослужбовців, які брали участь у бойових діях в районах військових конфліктів [9. с. 282].

Окремі аспекти надання психологічної допомоги військовослужбовцям та їх сім'ям зазначені у роботах О. Блінова, Р. Кадирова, О. Караяні, І. Ліпатова, І. Приходько, І. Сиром'ятнікова, Г. Тімченка, О. Тімченка, А. Харітонова, Л. Шестопалової та ін.

Психологічні травми отримані внаслідок участі у бойових діях підпадають під класифікацію «посттравматичного стресового розладу (синдрому)» (термін *Posttraumatic stress disorder* – PTSD введений у науковий обіг в 1980 р. М. Horowitz, В. Dohrenwend). Наслідки воєнно-травматичного стресу проявляються симптомами «психологічного захисту» (амнезія явна чи удавана, психічна загальмованість, уникання будь-яких спогадів або асоціацій з травмуючими подіями), «повернення» (нав'язливі спогади, страхи, розлади сну, кошмари, непереборне відчуття тривоги, втрата відчуття радості й спокою). Важливою проблемою ПТСР є також його прояви у формі постійних гнітючих особистісних переживань і хронічних змін особистості [5, с. 383]. Серед супутніх розладів найбільш часті – явища депресії та симптоми органічного враження центральної нервової системи (порушення пам'яті, уваги, емоційна лабільність, головні болі, запаморочення), тенденції до суїцидів.

Отже однією з важливих форм соціальної підтримки ветеранів військових конфліктів є психологічна реабілітація за допомогою спеціалізованих психотерапевтичних послуг. Не розв'язані вчасно психологічні проблеми учасників бойових дій призводять до руйнування міжособистісних контактів, у тому числі в сім'ях, посилюють ступінь толерантності до алкоголю, наркотичних засобів та насилля. Саме тому, ефективне функціонування системи соціально-психологічної реабілітації ветеранів АТО/ООС повинно розглядатися одним з пріоритетів соціальної політики в державі.

Наприкінці слід зауважити, що психологічна реабілітація передбачає відновлення психічного здоров'я людини, її соціального статусу, втраченого або зниженого через проблеми, що призвели до важкої ситуації.

Список використаних джерел

1. Блінов О. А. Методика прогнозування психогенних втрат : методичний посібник / О. А. Блінов. – К. : ВГІ НАОУ, 2003. – 36 с.
2. Джишқариани М. А. Травматический стресс у выживших на войне / М. А. Джишқариани // Социальная и клиническая психиатрия. – 2000. – Т.
3. Дудин С. Профилактика боевых психических расстройств военнослужащих методами психологической подготовки / С. Дудин // Информационно-методический сборник. – 1993. – № 4. – С. 38–45.
4. Дуткевич Т. В. Практическая психология. Введение в специальность / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицкая. – К. : Центр учебной литературы, 2010. – 256 с.
5. Кризова психологія : навч. посіб. / за заг. ред. проф. О. В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня». 2010. – 383 с.
6. Ложкін Е. В. Психологічне супроводження військовослужбовців в діяльності за екстремальних умов / Е. В. Ложкін. – К. : МОУ, 2003. – 218 с.
7. Основи практичної психології / В. Панок, Н. Чепелева, Т. Титаренко. – К. : Либідь, 2001. – 534 с.
8. Осухова Л. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях / Л. Осухова. – М. : Академия, 2007. – 288 с.
9. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення : метод. посіб. / Коқун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Остапчук В. В. – К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. – 282 с.
10. Тімченко О. В. Основні проблеми організації надання екстреної психологічної допомоги постраждалим в умовах надзвичайної ситуації / О. В. Тімченко, Н. В. Оніщенко // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. праць. – Харків : НУЦЗУ, 2011. – Вип. 10. – С. 63–70.

Штанько Надія Андріївна,

практичний психолог юридичного ліцею імені Ярослава Кондратьєва Національної академії внутрішніх справ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

У сучасних умовах реформування правоохоронної системи з новою силою постала проблема підготовки та підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, їх адаптації до нових сучасних реалій.

Враховуючи якісні зміни в діяльності органів поліції постало питання ґрунтовного вивчення питань готовності майбутніх офіцерів до здійснення управлінської діяльності та удосконалення у зв'язку з цим системи їхньої професійної підготовки.

На сьогодні вимоги та завдання, які стоять перед керівниками передбачають не лише здійснення традиційних управлінських функцій, але і виконання лідерських функцій. Формальну владу зі всіма її атрибутами будь-який керівник отримує, заступаючи офіційно на посаду, а от лідером стає не кожний. Якщо ж керівник є ще й лідером для своїх підлеглих, він досягає найвищого рівня професійної майстерності. Адже лідерські якості розширюють його владні повноваження, розкривають можливості для особистісного впливу. Тому саме від рівня сформованості організаторських, лідерських якостей в структурі професійної готовності керівника значною мірою залежить успішність виконання покладених на підпорядковані підрозділи завдань загалом..

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що проблеми формування лідерських якостей у управлінців присвячено багато наукових праць, які доводять важливість та актуальність цього процесу. Проблему лідерства в організації вивчали Б. Басс, М. Мескон, П. Друкер, С. Роббінс, Ф. Тейлор, Е. Яхонтова, Г. Юккл, Р. Стогділл, Л. М. Карамушка, В. Лозниця, В. Москаленко, О. Виханський, Ф. Хміль, питання лідерства в правоохоронних органах В.О. Лефтеров, Г.О. Літвінова, В.І. Барко, А.В. Кобера, Л.І. Мороз та інші.

Науковці відзначають важливість розвитку лідерських якостей особистості в процесі здобуття вищої професійної освіти.

Сама система освіти виступає важливим чинником підготовки та перепідготовки управлінських кадрів, виявлення потенційних лідерів та розвитку їх лідерських якостей. Звісно, якщо у особистості немає жодних вроджених задатків до лідерства, то спеціальним курсом навчання їх можливо буде розвинути лише до певного рівня. Однак, на думку В. Міщишина, яка б не була якість такого навчання, якість такого лідерства не може бути високою «а ргіогі». І навпаки, якщо у керівника наявні вроджені лідерські якості, то спеціальне навчання може розвинути їх та вивести на новий, більш якісний рівень [3, с. 33].

Особлива роль у формуванні лідерських якостей також належить вивченню соціально-психологічних та суспільно-політичних навчальних дисциплін: психології, соціології, політології та інших.

При цьому важливо підбір навчального матеріалу, системи педагогічних засобів і технологій здійснювати з опорою на мотиваційно-особистісну, когнітивно-професійну, діяльнісну та емоційно-вольову складові готовності особистості до лідерства. У цьому випадку необхідно при викладанні дисциплін соціально-гуманітарного циклу звертати увагу на ті аспекти, що містять знання про її цілі, засоби, способи та результати діяльності лідера, уміння вибирати стиль керування підлеглими; готовність і здатність його видозмінювати й адаптувати до нових умов, а також уміння встановлювати певні відносини [4, с. 9].

Слід розуміти, що лідерські якості та авторитет офіцера формуються не лише у стінах ЗВО МВС, а в першу чергу впродовж всієї

служби. Після закінчення навчання, за об'єктивних обставин, молодий офіцер ще не може бути сформований як авторитетний керівник-лідер. Отже, виходячи з цього в навчальних закладах повинні створюватися педагогічні умови, за допомогою яких формувалися б здібності і морально-психологічні якості майбутнього офіцера, які він зможе розкрити і вдосконалити під час підготовки.

Головним завданням є визначити потенційних лідерів і сформувати за змогою, у деяких з них лідерські якості майбутніх керівників, а завданням начальників на подальших місцях роботи є створення відповідних умов служби, які розкриють їх потенціал, і тим самим нададуть допомогу в становленні на посаді і здобутті дійсного авторитету.

Нами розроблено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх потенційних керівників органів поліції під час підготовки у вищих закладах освіти. А саме:

- мотиваційно-ціннісне спрямування майбутнього керівника поліції на виконання успішної управлінської діяльності за допомогою актуалізації позитивного досвіду досягнень та почуття успіху в спеціально змодельованих ситуаціях;

- засвоєння системи інтегрованих та практичних знань про феномен лідерства;

- допомога в освоєнні управлінської діяльності методом лідерства;

- застосування технологій, спрямованих на формування у майбутнього управлінця прикладних лідерських умінь;

- формування знань, умінь та навичок, спрямованих на розвиток лідерської компетентності на основі тренінгових вправ [1, 2].

Застосування розроблених педагогічних умов формування лідерських якостей передбачає проведення навчальних лекцій, семінарів-дискусій і практичних занять тренінгового типу. Методичне забезпечення реалізації педагогічних умов передбачає використання таких методів як: тренінгові вправи, моделювання ситуацій, мозковий штурм, рефлексивний аналіз, коучінг, ділові і рольові ігри, імітаційні вправи, дискусії, майдмеппінг.

Отже, опанування відповідних навчальних дисциплін, активізація пізнавальної діяльності, формування конкретних знань, умінь та навичок сприяє розвитку особистісної професійної компетентності, а значить і успіху у професійній діяльності майбутнього лідера-керівника. Тобто цілеспрямоване формування лідерських якостей у процесі підготовки у вищих закладах освіти міністерства внутрішніх справ у майбутньому забезпечить розширення формальних владних повноважень керівника та зростання рівня його професійної компетентності.

Список використаних джерел

1. Головешко Б.Р. Лідерство як засіб легітимізації влади менеджера адміністративної діяльності / Головешко Б.Р. // Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал. – 2014. – № 6. – С. 167–175.
2. Лідерство в організації: аналіз основних підходів та важливість їх застосування в організаціях системи вищої освіти / Л. М. Карамушка, Т. Г. Фелькель // Проблеми сучасної психології. – 2013. – № 2. – С. 52–60.
3. Міщишин В. Лідерство на державній службі?! / В. Міщишин // Вісник державної служби України. – 2011 – № 3.
4. Ратич Б.Я. Педагогічні умови і модель формування у майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України готовності до лідерства// Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд». – 2015. – № 7 (17). – С. 1–17.

Дідковська-Бідюк Марія Володимирівна,
старший психолог відділу кадрового
забезпечення Дніпровського управління
поліції Головного управління Національної
поліції у м. Києві

ГОТОВНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПРОФАЙЛІНГУ

Використання психологічних технологій у різних галузях людської діяльності стає дедалі популярнішим. Не винятком є діяльність Національної поліції. За прикладом зарубіжних країн, психологія стає невід'ємною складовою діяльності правоохоронних органів.

Одним із основних психологічних здобутків, які використовуються у правоохоронній системі, є профайлінг (англ. Profile – профіль) – сукупність методів і методик оцінки та прогнозування поведінки особи на основі аналізу найінформативніших ознак, психологічного портрета особи, характеристик зовнішності, невербальної і вербальної поведінки, місцезнаходження [1, с. 60–67].

На жаль, в Україні профайлінг як метод пошуку злочинців та попередження правопорушень на даний час ще не використовується належним чином. Окремий інтерес становить особистість особи, які здійснює профайлінг – профайлера. Ми проаналізували роботи видатних психологів (Барка В.І., Ірхіна Ю.Б., Корсуна С.І., Медведєва В.С., Нещерет Т.В., Шаповалова О. В. та інших), присвячені дослідженню професіограм працівників органів внутрішніх справ та визначили, які риси є необхідними для профайлера.

Зокрема, основними пізнавальними процесами, які мають бути у профайлера, є:

- розвинута пам'ять, зокрема наочно-образна (пам'ять на зовнішність та поведінку людини допомагає під час пошуку осіб, що становлять оперативний інтерес);

- розвинуте логічне мислення (є необхідним для того, щоб зробити логічно правильні висновки з суперечливої інформації);

- креативність (дуже часто профайлерові доводиться приймати нестандартні рішення та діяти неочікувано для співрозмовника).

- концентрація та стійкість уваги (для того щоб не пропустити значущих ознак як під час огляду місця події та пошуку злочинців, так і під час спілкування з особами, що становлять оперативний інтерес).

Враховуючи те, що для застосування профайлінгу необхідні базові психологічні знання, уміння та навички, ми припустили, що психологи, які працюють у підрозділах Національної поліції, як ніхто інший підготовлені до складання психологічних профілів. Тому, ми вирішили визначити наскільки у потенційних профайлерів розвинені пізнавальні процеси, а також наскільки вони володіють навичками зчитування невербальної комунікації. Для цього ми використали такі психологічні методики:

- Методика дослідження короткочасної слухової пам'яті;

- Тест «Знайди помилку у прислів'ях»;

- Методика дослідження креативності Гілфорда;

- Числові ряди Ліппмана;

- Тест «Конттури фігур»;

- Методика « Числа та букви»;

- «Діагностика рівня розвитку здатності до адекватної інтерпретації невербальної поведінки» В.О. Лабунської;

У дослідженні взяли участь 52 психологи з різних областей України, віком від 22 до 40 років, стаж роботи в ОВС / Національній поліції – від 6 місяців до 20 років.

Результати дослідження показали, що у 29 осіб (56 %) короткострокова пам'ять добре розвинута, у 22 осіб (42 %) – середній рівень розвитку, у 1 особи (2 %) низький рівень .

За методикою «Знайди помилку у прислів'ях» 30 осіб (58 %) продемонстрували високий рівень розвитку інтелектуальних здібностей 13 (25 %) – середній рівень, 9 (17 %) – низький.

За методикою дослідження креативності Гілфорда психологи продемонстрували переважно посередні результати (в сукупності за усіма субтестами).

За результатами методики «Числові ряди» 21 особа (40 %) продемонстрували високий рівень, 24 особи (46 %) – середній рівень, 7 осіб (14 %) – низький рівень.

За методикою «Контури геометричних фігур високий рівень спостережливості продемонстрували 23 особи (44 %), середній рівень – 20 осіб (38 %), низький рівень – 9 осіб (18 %).

За методикою числа і букви високий рівень продемонстрували 48 осіб (92 %), 4 особи (8%) – середній рівень.

Методика В.О. Лабунської налічує 8 субтестів. За результатами кожного субтесту були отримані такі результати.

Таблиця

Номер та назва субтесту	К-ть осіб, які отримали низький рівень	К-ть осіб, які отримали середній рівень	К-ть осіб, які отримали високий рівень
С1 (пози)	3 (6 %)	43 (82 %)	6 (12 %)
С2 (міміка-жести)	13 (25 %)	36 (69 %)	3 (6 %)
С3 (міміка)	2 (4 %)	38 (73 %)	12 (23 %)
С4 (поза-обличчя)	2 (4 %)	38 (73 %)	12 (23 %)
С5 (конфлікт)	4 (8 %)	30 (58 %)	18 (35 %)
С6 (згода)	13 (25 %)	23 (44 %)	16 (31 %)
С7 (діада-група)	18 (35 %)	29 (56 %)	5 (10 %)
С8 (міміка-репліка)	6 (12 %)	35 (67 %)	11 (21 %)

Як бачимо здатність до інтерпретації невербальної комунікації опитаних психологів на досить середньому рівні. Можливо, такі результати пов'язані з тим, що діяльність психологів підрозділів Національної поліції перш за все спрямована на супроводження працівників у процесі їх професійної діяльності (проведення експрес-діагностики особового складу, вивчення соціально-психологічного клімату, проведення реабілітації працівників, які були в екстремальних ситуаціях тощо), а безпосередньо до розслідування злочинів або просто до участі у конкретних слідчих діях психологи залучаються вкрай рідко.

За результатами проведеного дослідження можемо зробити висновок, що на даному етапі психологам, які працюють у підрозділах Національної поліції, не вистачає знань, умінь та навичок для здійснення профайлінгової діяльності. Крім того, існує необхідність приділити додаткову увагу розвитку пізнавальних процесів, які є необхідними для здійснення професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Черкасова Е.С. Криминальний профайлинг как ориентирующий метод поиска преступника при совершении преступления в ситуации неочевидности // Профайлинг и медиация. – Калуга: Научно-образовательный «Центр социально-гуманитарных технологий» Калужского государственного университета им. К.Э. Циолковского, 2016. – С. 60–67.

Кардінал Ірина Михайлівна,

старший офіцер групи цивільно-військового співробітництва відділу інформаційної підтримки Імджево-видавничого центру Національної гвардії України

ЦИВІЛЬНО-ВІЙСКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО: ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ВПЛИВУ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ (БОЙОВИХ) ФАКТОРІВ

У п'ятикілометровій зоні від лінії розмежування на Донбасі проживає 15 тисяч дітей. Загалом же на території проведення операції Об'єднаних сил живе приблизно 200 тисяч дітей.

Напевно, немає у світі більш несумісних понять. «Війна» – де руйнування, смерть, горе і сльози. І «діти» – де сонце й щастя, перші слова й заливчастий дитячий сміх, ігри і творення.

195 дітей, які дістали осколкові поранення, залишилися на все життя з протезами замість рук і ніг. Іноді вони говорять страшні речі: «Краще б мене тоді вбило», «Я не хочу жити таким». Вони – не просто діти війни. Це хлопчики й дівчатка, покалічені цією війною.

Працюючи з психологами діти малювали свої страхи й не могли стримати сліз, згадуючи рідні міста, охоплені війною.

28 дітей загинули або отримали поранення внаслідок бойових дій на сході України за дев'ять місяців 2018 року. Такі дані озвучив Александр Хуг, перший заступник керівника Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, на прес-брифінгу в Українському кризовому медіа-центрі. «З часу моєї останньої доповіді, троє дітей загинули і ще двоє отримали поранення. Поблизу Горлівки, 14-річний Кирило, 13-річний Андрій та 12-річний Віталій загинули, 10-річний Дмитро отримав поранення. Того ж дня [30 вересня] отримала поранення 16-річна Анна зі Старомихайлівки», – зазначив Александр Хуг. Серед дорослих цивільних мешканців, за 2018 рік загинули або отримали поранення близько 200 осіб. «Ми вітаємо рішення Збройних сил України щодо створення групи «Попередження шкоди цивільному населенню (цивільно-військове співробітництво - авт.). Цей крок, спрямований на повне уникнення жертв серед цивільних громадян, необхідно якнайшвидше реалізувати і по іншій бік лінії зіткнення», – зазначив Александр Хуг. «Відрізнити цивільні об'єкти від військових складно. Наші спостерігачі помітили, що деякі школярі повинні щодня перетинати лінію зіткнення, йдучи в школу. Іноді вони перетинають лінію неофіційними маршрутом. У багатьох учнів, за словами вчителів, спостерігаються симптоми посттравматичного розладу. Неможливо точно виміряти психологічний стан дітей», – повідомив перший заступник голови Організації з безпеки і співпраці в Європі (ОБСЄ) Олександр Хуг [1].

Цивільно-військове співробітництво – це систематична, планомірна діяльність Національної гвардії України, Збройних Сил

України, інших військових формувань та правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України (далі – Збройні Сили України) по координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки і забезпечення сприятливих умов для виконання Збройними Силами України покладених на них завдань та функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових та невійськових сил та засобів [2].

Впровадження цивільно-військового співробітництва сприяло значному підвищенню довіри цивільного населення до Збройних Сил України як інституту держави, дозволило мінімізувати вплив наслідків бойових дій на цивільне населення у районі проведення антитерористичної операції, сприяло формуванню позитивної громадської думки щодо діяльності Збройних Сил України у районах дислокації військових частин та підрозділів угруповань військ та розширило можливість щодо протидії негативному інформаційному впливу противника на населення держави.

Війна несе із собою загальну атмосферу горя, втрати, розчарування, спустошеності тощо. Людина стає менш емоційно вираженою (особистість наче надіває маску печалі, байдужості тощо). Хоча інколи в неї відбуваються сильні емоційні сплески, які зовсім не характерні для даної події. Дитина, зростаючи в такій атмосфері, на підсвідомому рівні, через певний проміжок часу, починає сприймати їх як норму. Відбуваються зміни у схемі сприймання реальності та реакції на неї. Тобто події, які повинні викликати певний спектр емоційних переживань, викликають зовсім інші (сильне відчуття ненависті до «ворога», породжує радість при його загибелі, хоча в мирних умовах звістка про смерть не несе в собі позитивних емоційних переживань). Можна сказати, що діти стають емоційно безграмотними, вони не знають, як правильно треба реагувати. Різноманітний людський емоційний спектр зводиться лише до переживання базових емоцій. Відбувається регресія емоційної сфери особистості дитини.

Умови війни утворюють ситуацію «інформаційного вакууму». Люди не володіють значним обсягом інформації про події, які відбуваються в зоні бойових дій, та держави в цілому, про долю своїх близьких та рідних. Надається лише незначна частка інформації. Люди не бачать повної картини обставин, не розуміють, що буде далі, не можуть планувати свого життя. Їх життя змінюється на «пусте» існування о дня в день, без планів та перспектив, лише очікування, очікування та очікування... Життя наче зупиняється на цьому очікуванні й не йде далі.

В особистості дитини, яка зростає в таких умовах, формується риса «пасивності», все своє життя вони відкладають на потім. Їм важко

планувати, вони стають більш залежними від інших. Можна сказати, що вони стають соціально-залежними.

У дітей відбувається сильна поляризація поглядів (розподіл на «добре» та «погане»), підвищується відчуття справедливості. Можна сказати, що погляд на життя стає дуже одностороннім. Деякі звичні буденні речі набувають нового сенсу, нового змісту й формують своє, зрозуміле тільки для тих, хто пережив весь жах подій, ставлення. Вони відторгають та ненавидять все, що може бути хоч якось пов'язано із травмою.

Суцільна картина розрухи та розтрошених будівель і домівок; згорілих селищ, лісів, полів; занепад сільського господарства, промисловості тощо не дають можливості особистості розвинутися. Адже, не маючи стабільності та елементарної матеріальної бази для нормального життя, організм людини не дає психіці формувати, розвивати та утворювати щось нове, більш складне за своєю суттю. Простих базових утворень достатньо для «повноцінного» життя на цьому рівні розвитку.

Виходячи із ситуації військових подій, дитина залишається зі значним «багажем» психологічних проблем: у фізичному здоров'ї – як наслідок інтенсивного та тривалого впливу негативних стрес-факторів; у комунікації та відносинах із соціумом; у сфері смисло-життєвих орієнтацій (на перший план виходить життя, життя близьких, стабільність тощо); з наявністю значної кількості страхів тощо.

Особливості роботи офіцерів структур цивільно-військового співробітництва з дітьми, які зазнали впливу війни полягає у врахуванні всіх негативних факторів як особистого досвіду так і інформаційного впливу ворожої сторони на дитину, вмінні емпатійного спілкування, донесення необхідної правдивої інформації щодо дій Національної гвардії України, Збройних Сил України, поліції.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Українського кризового медіа-центра <http://uacrisis.org/ua/69040-osce-87>.

2. Офіційна сторінка Цивільно-військового співробітництва Національної гвардії України: <http://ngu.gov.ua/ua/news/cimic>.

3. Офіційний сайт Управління Цивільно-військового співробітництва Міністерства оборони України/ діяльність: <https://cimic.com.ua/functions>.

4. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія / за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка; НУЦЗУ. Х.: ФОП Мезіна В. В., 2017. 512 с.

5. Сидельников С. А. Особенности посттравматического стрессового синдрома у детей / С. А. Сидельников, М. Р. Дышекoва, М. Ю. Часыгова // Бюллетень медицинских интернет-конференций. 2013. Вып. № 2, Т. 3. С. 236.

Романенко Єгор Сергійович,
слідчий слідчого відділення Братського
відділу поліції Головного управління
Національної поліції в Миколаївській
області

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ, ЯКА МАЄ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС ПОТЕРПІЛОЇ

Розслідування кримінального провадження дуже складний розумовий, психологічний процес, який потребує теоретичних знань, практичних навичок та психологічної дисципліни зі сторони співробітника органу досудового розслідування. А розслідування кримінальних проваджень в яких приймає участь неповнолітня особа ускладнюється тим, що в цьому випадку потрібно дослідити умови проживання неповнолітньої особи, відношення у сім'ї, умови навчання, коло спілкування. Також не менш складним процесом є допит особи неповнолітнього потерпілого. В даних випадках психологічний стан вище зазначених осіб не стабільний і кожне питання повинно бути продуманим аби не травмувати особу і дана особа не замкнулась у собі.

Насамперед потрібно розглянути питання, що у кримінальному процесі розуміється під поняттям «неповнолітній» та «малолітній». Трактують даних понять можна знайти в кримінальному процесуальному кодексі у статті 3 «Визначення основних термінів кодексу» (а саме у пунктах 11 та 12).

Малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [1, с. 7].

Процесуальний статус неповнолітнього у кримінальному провадженні може мати 3 форми: потерпілий, свідок або підозрюваний.

Взагалі, допит неповнолітнього потерпілого – це процесуальна дія, яка проводиться слідчим органом досудового розслідування, у відповідності до вимог чинного законодавства та відомості щодо проведення якої вносяться до протоколу відповідної слідчої дії та закріплюються підписами учасників процесуальної дії.

Розпочнемо розгляд особи неповнолітнього в якості потерпілого. Допит даної особи має ряд специфічних ознак. По-перше, допит даної особи повинен проводитися за участю її законного представника, педагога або психолога, а за необхідністю має право бути залученим лікар. Законний представник залучається в кримінальному провадженні на підставі постанови, яка складається слідчим органом досудового розслідування, який розслідує дане кримінальне провадження. По-друге, допит неповнолітньої особи, згідно ст. 226 КПК України, не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день. По-третє, допит особи в якості потерпілої є складним психологічно, як для самої потерпілої, так і для представника

органу досудового розслідування, в зв'язку з тим, що показання потрібно отримати в найкоротші строки, поки особа пам'ятає дану подію повністю, можна відобразити в протоколі допиту кожну деталь, яка має значення для кримінального провадження, але кожна згадка та питання про подію є болючою для потерпілої, тому необхідно створити всі умови і спочатку дати зрозуміти особі, що більше їй ніхто не скривдить і більше їй боятися нічого, в зв'язку з чим, вона може розповісти все, що з нею трапилось і може бути впевнена, що кривдники будуть покарані за свої злочинні діяння. Також для окремої процесуальної дії, а в даному випадку, для допиту неповнолітньої особи потерпілої, ми можемо залучити, для допомоги, в якості спеціаліста, психолога або представника ювенальної превенції, які можуть допомогти вийти на контакт з потерпілою особою. Дане залучення здійснюється у відповідності до ст. 71 КПК України. Але також слідчий може здійснити не процесуальну взаємодію з психологом чи співробітником ювенальної превенції, а саме, отримати консультацію від даних осіб під час підготовки до проведення допиту з неповнолітнім потерпілим, з чого краще розпочати розмову, де було б краще провести допит потерпілого (в кабінеті чи в домашніх обставинах), також спільно скласти перелік питань, які можна поставити потерпілій особі, які допоможуть відтворити картину подій та не сильно травмують потерпілу особу. Особливо обережним потрібно бути у випадку, коли правопорушення скоєне по відношенню до неповнолітнього, супроводжувалось фізичним або сексуальним насиллям. На мою думку, в даному випадку слідчий повинен спільно з психологами скласти план проведення допиту, а також в подальшому залучити до проведення даного допиту, а також в першу чергу перед постановкою запитань, дати можливість поспілкуватися законному представнику та потерпілій особі з психологом, аби налаштувати даних осіб до проведення процесуальних дій. Також доцільним, при роботі з неповнолітнім потерпілим, було б використання методики «Зеленої кімнати».

«Зелена кімната» призначена для роботи з дітьми, які постраждали внаслідок злочину чи стали свідками сексуального насильства, експлуатації, чи іншого злочину [2, с. 21].

Основна мета проведення опитування в такій кімнаті – запобігання повторній травматизації психіки дитини в ході слідчих та процесуальних дій за допомогою спеціальних методик та створення психологічно комфортної атмосфери, а також технічного оснащення, що дозволяє коректно вести відеозапис допиту та в подальшому використовувати його для ведення слідства без здійснення повторних допитів. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її вікових та психологічних особливостей. «Зелена кімната» допомагає дітям відчути домашню атмосферу, сприяє довірливому спілкуванню з дорослими. Система роботи в «зелених кімнатах» враховує вікові та психологічні особливості як тих дітей, котрі перебувають у конфлікті (скоїли правопорушення або

злочини), так і тих, що в контактi із законом (стали жертвами або свiдками злочину чи правопорушення). Для цих дiтей необхiднi особливi, порiвною iз дорослими, юридичнi процедури, соцiальний супровiд, психологiчна допомога та реабiлітацiйнi послуги [2, с. 22].

Роблячи висновок, хотiлося б зазначити, що проведення допиту неповнолiтнього потерпiлого – один з найскладнiших видiв процесуальних дiй, який потребує ретельної психологiчної пiдготовки, планування та подальшої правильної реалiзацiї, тому що це є першим «знайомством» з потерпiлою особою, яке вирiшить, чи будуть в вас доврiливі вiдносини i вона розповiсть про подiї, якi вiдбулися з нею, або вона не буде почувати себе комфортно i захищеною, що призведе до ускладнень розслiдування кримiнального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримiнальний процесуальний кодекс, Харкiв «Право» 2018;
2. Методичнi рекомендацiї щодо опитування дiтей, що стали свiдками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посiб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП КЛИМЕНКО, 2015. – С. 114.

Твердун Катерина Андрiївна,

iнспектор вiддiлу кадрового забезпечення
Голосiївського управлiння полiцiї Головного
управлiння Нацiональної полiцiї у м. Києвi

ЗНАЧЕННЯ Й ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПСИХОЛОГIЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДIЯЛЬНОСТI ПОЛIЦЕЙСЬКИХ

У своїй службовiй дiяльностi працівники полiцiї щоденно перебувають пiд впливом стресових факторiв, як фiзичних, так i емоцiйних. Напруженiсть у роботi, небезпека, конфлiктнi ситуацiї, зниження рiвня соцiально-економiчних вiдносин серед населення, масовi заходи, якi супроводжуються груповими порушеннями публiчної безпеки та порядку, все це може негативно впливати на психiчне здоров'я полiцейського. Для виконання всiх обов'язкiв та завдань передбачених Законом України «Про Нацiональну полiцiю» полiцейський постiйно повинен перебувати у психологiчнiй готовностi для ефективної професiйної дiяльностi.

У зв'язку з цим важливого значення набуває психологiчне забезпечення дiяльностi працівникiв полiцiї на протязi всього перiоду проходження служби.

Враховуючи вищевикладене слiд звернути увагу на такi напрями психологiчного забезпечення дiяльностi полiцейських:

– проведення психодiагностики з метою виявлення у працівникiв полiцiї станiв емоцiйно-психологiчної напруженостi, перевтоми, iнших негативних психологiчних станiв;

– організація та проведення психопрофілактичної роботи. Здійснення корекції психологічної напруженості, перевтоми та інших негативних психологічних станів;

– здійснення індивідуально-психологічного консультування [1].

Саме під час здійснення вищеперерахованих заходів можна виявити індивідуальні особливості організму, що негативно впливають на працездатність поліцейського. Вони відображаються у стані здоров'я, рівні фізичного розвитку та підготовленості, рисах характеру та темпераменті.

Проведення психодіагностики необхідна складова психопрофілактичної роботи, адже вона дає можливість психологу на ранньому етапі виявити негативні чинники, які впливають на конкретного поліцейського та розробити шляхи їх подолання.

Психодіагностика (грец. *psyche* – душа і *diagnostikos* – здатність розпізнавати) – це галузь психологічної науки, що розробляє теорію, принципи, інструменти оцінювання і вимірювання індивідуально-психологічних особливостей особистості, змінні соціального оточення, в якому здійснюється життєдіяльність особистості.

Більшість дослідників визнають психодіагностику галуззю психологічного знання, спрямованою на розроблення методів розпізнавання індивідуально-психологічних особливостей, яка оперує тестами (стандартизованим мірилом індивідуально-психологічних особливостей) і якісними (не стандартизованими) оцінками особистості.

Специфічність психологічного вимірювання полягає в тому, що у процесі діагностики досліджуваний і психолог вступають у певні міжособистісні стосунки, які позначаються на результатах діагностики. На них впливають також стан і настрої досліджуваних, умови діагностування, тобто ергономічні чинники (шум, вібрація, освітленість приміщення, де проходить дослідження, мікроклімат тощо, навіть те, зручно чи ні людині заповнювати реєстраційні бланки, працювати на комп'ютері або на апаратурі). Відповіді на питання і поведінка під час експерименту залежать від соціального статусу людини, її статусу в групі в умовах колективного психодіагностування [2, с. 21]. Тобто, велике значення відіграють не лише професіоналізм психолога, який проводить діагностику, а й правильно обладнане приміщення у якому відбувається даний захід.

Психопрофілактична робота проводиться з метою підтримки оптимальної працездатності поліцейських та зведення до мінімуму впливу негативних чинників на їх психічний стан та фізичне здоров'я.

При виникненні психологічної напруженості, перевтоми та інших негативних психологічних станів, як наслідок службової діяльності, виникає необхідність у здійсненні психологічної корекції, з метою підвищення їх адаптивних можливостей та відновлення психологічного благополуччя.

Психологічна корекція являє собою тактовне втручання у процеси психічного і особистісного розвитку людини з метою

виправлення відхилень у цих процесах і часто справляє вплив не лише на особистість, а й на її оточення, організацію життєдіяльності.

Метою психологічної корекції є усунення недоліків у розвитку особистості. Психологічна корекція відрізняється від психологічного консультування тим, що вона не націлена на зміну поглядів, внутрішнього світу особистості і може здійснюватися навіть у тому випадку, коли особа не усвідомлює своїх проблем і психологічного змісту корекційних вправ. Психокорекція також розглядається як процес розширення діапазону реагування особи на ті чи інші подразники, формування навичок, що роблять його поведінку більш гнучкою, підвищують адаптивні можливості його особистості.

Корекції підлягають такі недоліки характеру як: підвищена збудливість, гнівливість, конфліктність, підвищена імпульсивність, песимізм, легковажність, упертість, байдужість, неохайність, надмірне прагнення до насолоди, гіпертрофована активність або пасивність, замкненість, хвороблива сором'язливість, схильність до крадіжок, негативізм, схильність до блукання, брехливість тощо [3, с. 114].

На відміну від психологічної корекції, консультування передбачає менш активний вплив на особистісний, поведінковий та інтелектуальний рівні функціонування людини і, як правило, потребують не такої кількості часу для його здійснення.

Психологічне консультування – це вид психологічної допомоги особам, які опинилися у складній життєвій ситуації, і має на меті створення сприятливих психологічних умов для повноцінного особистісного розвитку [4, с. 17].

Безперечно, основна мета психологічного консультування – це надання психологічної допомоги, тобто розмова з психологом повинна допомогти поліцейському у вирішенні його проблем і налагодженні міжособистісних стосунків з оточуючими.

Консультування в організаціях було започатковане ще у 70-ті роки, і по нині цей вид суспільно-психологічної допомоги має широкий спектр можливостей, що містять: допомогу в прийнятті управлінських рішень, тренінг комунікативних умінь, відстежування та розв'язання конфліктів, робота з персоналом та інше, тому у діяльності поліції при професійному його виконанні може мати дуже значний позитивний вплив [4, с. 22].

Якісне здійснення заходів психологічної допомоги та профілактики з поліцейськими допоможе у розв'язанні таких завдань, як: вивчення причин зниження продуктивності діяльності та пошук шляхів їх подолання; регуляція стосунків у системах (керівник-підлеглий, колега-колега), залагодження конфліктів; виявлення соціально-психологічних труднощів, проблем індивідуального розвитку і соціалізації особистості та вживання відповідних заходів; розв'язання психологічних проблем особистого життя поліцейського. А також допоможе у створенні умов, які б сприяли розвитку здібностей кожної людини, можливостей для самовираження індивіда, розкриттю його

творчого та професійного потенціалу, сприянні розвитку кращого розуміння індивідом себе, його самосприйняття, усвідомлення власного «Я», почуття впевненості в своїх силах, формування групової згуртованості та навичок спілкування, навичок співробітництва та формування психологічної компетентності.

Список використаних джерел

1. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України № 842 від 24 липня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-04>.

2. Галян І.М. Психодіагностика : навч. посіб. 2-ге вид. стереотип. – Київ: Академвидав, 2011. – 464 с.

3. Дуткевич Т. В., Савицька О. В. Практична психологія : Вступ до спеціальності : навч. посіб. 2-ге вид. – Київ: Центр учбової літератури, 2010. – 256 с.

4. Цимбалюк І. М. Психологічне консультування та корекція. Модульно рейтинговий курс: навч. посіб. – Київ: ВД «Професіонал», 2005. – 656 с.

Євтушенко Вікторія Ігорівна,

аспірант кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

На сьогодні важливими завданнями психологічної науки і практики є вивчення процесу розвитку людини як суб'єкта професійної діяльності, а дослідження індивідуального стилю професійної діяльності в останнє десятиліття стало важливим напрямком у проблемі оптимізації діяльності людини. Внаслідок цього виникає необхідність подальшої розробки та вивчення умов і факторів формування індивідуального стилю діяльності працівників Національної поліції України у контексті детерміністських засад особистісного та діяльнісного підходів.

Дослідження професійної діяльності поліцейських тісно пов'язане з проблемами психології особистості, і навпаки, психологічне вивчення особистості поліцейського неможливе без аналізу особливостей умов їх професійної діяльності. Саме тому, на нашу думку, становлення індивідуального стилю професійної діяльності з урахування, насамперед, властивостей самої особистості, а також специфіки вимог діяльності сприяє підвищенню продуктивності праці працівників Національної поліції України.

Індивідуальний стиль діяльності – значимий феноменологічний аспект процесу розвитку людини як суб'єкта праці. Він є предметом багатьох широко відомих у вітчизняній і зарубіжній психології досліджень. Це роботи Б.Г. Ананьєва, К.А. Абульханової-Славської, Л.Г. Дикої, Є.П. Ільїна, Є.А. Клімова, А.Н. Леонтьєва, А.К. Маркової, В.С. Мерліна, К.К. Платонова, Б.М. Теплова, М.Р. Щукіна.

Стиль діяльності розглядають в поєднанні особистісного та діяльнісного підходів М.Р. Щукін, К.О. Абульханова-Славська, А.К. Маркова, А.Я. Ніконова, О.П.Саннікова, де він виступає як сукупність різних індивідуальних якостей і системи способів реалізації професійної діяльності.

Виявляючи дослідження особливостей діяльності правоохоронців і проблем особистості різних фахових напрямів ОВС, варто звернути увагу на здобутки сучасних дослідників, які зробили вагомий внесок у зазначену галузь. Серед них такі вчені: Д.О. Александров, В.Г. Андрюсюк, В.І. Барко, А.В. Гайдашук, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.І. Кондрюкова, О.М. Корнєв, О.М. Кретчак, О.І. Кудерміна, Т.В. Магієнко, Л.І. Мороз, І. М. Охріменко та ін. [2].

У науково-психологічній літературі утвердилось словосполучення «індивідуальний стиль діяльності», оскільки під ним розуміється узагальнена характеристика індивідуально-психологічних особливостей людини, що складаються і проявляються в її діяльності. Тобто, під стилем розглядаємо систему найбільш ефективних прийомів та способів організації діяльності, деяку стійку систему особливостей діяльності та поведінки людини [3, с. 279].

У нашому дослідженні індивідуальний стиль професійної діяльності поліцейських розглядається як стратегія поведіння в трудовій діяльності, детермінована індивідуальними й типовими особливостями суб'єктів діяльності. Виходячи з цього, оптимальний стиль професійної діяльності поліцейських – стиль, при якому збіг об'єктивних вимог професійної діяльності і найбільш виражених індивідуальних особливостей суб'єктів має максимально виражене значення, визначаючи високий рівень ефективності виконуваної діяльності.

Аналіз психологічної літератури довів, що провідним етапом з'ясування специфічних особистісних характеристик поліцейських є дослідження самої діяльності. Саме тому стиль діяльності розглядається в поєднанні особистісного та діяльнісного підходів, які у свою чергу є основою становлення та формування індивідуального стилю діяльності працівників Національної поліції України.

Отже, ми маємо на меті проаналізувати зміст та сутність феномену діяльності, особливості діяльності працівників поліції, на підставі чого зможемо вийти й на суб'єкта діяльності [1, с. 37].

Розробка загально-психологічної теорії діяльності була започаткована ще у ХХ ст. такими науковцями як О.М. Леонтьєв та С.Л. Рубінштейн, які зазначали, що лише у процесі діяльності людина створює себе саму. За теорією С.Л. Рубінштейна особистість народжується з діяльності та формується в діяльності [9, с. 21–22].

Як зазначає С. Д.Максименко, діяльність – це свідомо активність, що виявляється у системі дій, спрямованих на досягнення поставленої мети [5, с. 70].

Правоохоронна діяльність є класичним прикладом типу професії «людина-людина», а узагальнення характеристик сучасної поліцейської діяльності дозволяє визначити основні її психологічні характеристики, які вирізняють її серед інших видів професійної діяльності. Серед них: спрямованість на забезпечення законності і дотримання прав людини; необхідність швидко приймати рішення і висока відповідальність за них; емоційна насиченість і напруженість, психофізичні навантаження; наявність організаційних і екстремальних чинників; специфічність об'єктів професійної діяльності; толерантність до невизначених ситуацій тощо [4].

Поступово діяльнісний компонент послаблюється із зсувом акценту в сторону суб'єктивної детермінації, де основним об'єктом вивчення в юридичній психології стає особистість у межах якої вивчають особистість професіонала за конкретними видами юридичної практики з притаманними їм функціями [7].

Відповідно, особистісний підхід передбачає: виявлення та розкриття можливостей людини; становлення у неї свідомості та самосвідомості, допомогу в усвідомленні себе як особистості, своїх можливостей; розвиток її особистості та психофізичних можливостей [8].

Особистість у психології розглядають, передусім, як суспільно-психологічну сутність людини, яка формується внаслідок засвоєння нею суспільно-історичного досвіду людства [10].

Особистість – це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ [6].

Зважаючи на викладені ракурси трактування феномена особистості загалом, пропонуємо таке визначення: особистість правоохоронця – це соціалізований та професійно адаптований активний носій свідомості, інтеріоризований у правоохоронній діяльності [1, с. 27].

Отже, становлення індивідуального стилю професійної діяльності працівників Національної поліції України завжди потрібно розглядати в поєднанні особистісного та діяльнісного підходів, адже модель цього процесу відображає безперервність розвитку особистості поліцейського як суб'єкта професійної діяльності.

Перспективою наших подальших досліджень у даному напрямку є виявлення та обґрунтування на засадах особистісно-діяльнісного підходу таких аспектів як: роль психологічних якостей та вплив умов діяльності на подальші трансформації особистості, що відкриває можливості оптимізації організації професійно-психологічного відбору кандидатів на службу в Національній поліції України, а також дає змогу запропонувати психокорекційні заходи в процесі професійно-психологічного супроводження.

Список використаних джерел

1. Александров Д. О. Становлення особистості працівника органів внутрішніх справ: Монографія / Денис Олександрович Александров. – К: ВАДЕКС, 2014. – 307 с.
2. Зброцька О. В. Сучасний стан розроблення проблематики професійної адаптації правоохоронців до охорони громадського порядку / О. В. Зброцька // Юридична психологія : наук. журн. / [редкол.: В. В. Черней (голова) та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – № 2 (17). – С. 150–157.
3. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2004. – 701с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).
4. Корнев О.М. Професійно-психологічна підготовка працівників підрозділів швидкого реагування міліції України : Автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.06 / Нац. акад. внутр. справ України МВС України. К., 2001. 18 с.
5. Максименко С.Д. Загальна психологія: навч. посібн. / С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко. – К.: МАУП, 2001. – 2-ге вид., стереотип. – 256 с.
6. Максименко С.Д. Психологія особистості / С.Д.Максименко, К.С.Максименко, М.В.Папуча. – К.: ТОВ «КММ», 2007. – С. 25–36.
7. Медведев В. С. Особистість як категорія юридичної психології / В. С. Медведев, О. А. Левенець. // Юридична психологія : наук. журн. / [редкол.: В. В. Черней (голова) та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – № 2 (17). – С. 53–61.
8. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології / В. В. Рибалка. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
9. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн. – М.: АНСССР, 1958. – 155 с.
10. Хохліна О. П. Методологічні й теоретичні основи психології : навч. посіб. / О. П. Хохліна. – К.: НАВС, 2014. – 232 с.

Лукашенко Марина Юрївна,
ад'юнкт кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СПІВРОБІТНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Професійна діяльність співробітників Національної поліції здійснюється в особливих психологічних, соціальних і правових умовах. Факторами, які можуть спричинити виникнення у співробітників станів емоційного напруження, фізичного та психічного виснаження, професійних стресів є екстремальність, небезпека, підвищена відповідальність за вчинені дії. Негативний психологічний вплив особливостей професійної діяльності на особистість співробітника може призвести до виникнення емоційного вигорання, наслідками якого є розчарування в професії, втрачається професійна мотивація, виникають невротичні реакції, психічні функціональні розлади та різні соматичні захворювання. Синдром професійного вигорання виникає внаслідок стресу, а також накопичення негативних емоцій і призводить до емоційного виснаження людини.

Аналіз літературних джерел показує, що проблема професійного стресу є предметом досліджень багатьох вчених: В.О. Бодрова, Дж. Грінберга, Р. Карасека, Г. Купера, Л. Леві. Проблема синдрому «професійного вигорання» у працівників поліції відображена у працях С. Безносова, С. Борисова, А. Буданова, С. Вишниченко, Є. Потапчука, О. Тімченка, О. Хайруліна [1, с. 15].

З точки зору концепції стресу, автором якої є Г. Сельє, професійне вигорання – це дистрес або третя стадія загального адаптаційного синдрому – стадія виснаження, що характеризується вираженим зниженням енергетичного тону і ослабленням нервової системи. Емоційний захист у формі вигорання, на думку автора, є невід'ємним атрибутом особистості [2, с. 73].

Також потрібно врахувати фактори, які зумовлюють негативний психологічний вплив на особистість правоохоронця: правовий нігілізм та аномічність населення; поява нових видів злочинів; організаційні недоліки щодо попередження надзвичайних подій; «омолодження» професійного ядра внаслідок плінності кадрів; високий рівень завантаженості; ненормований робочий день; відсутність можливостей для повноцінного відпочинку; недостатній рівень соціальної захищеності; підвищення вимог до фізичних і психологічних якостей працівників. Деструктивний вплив цих чинників породжує небезпеку руйнування соціально-психологічної адаптації працівників, загальної психічної та фізичної астенизації і, як наслідок, може спричинити виникнення психогенних розладів [3, с. 107].

Емоційне виснаження розглядається як основна складова «професійного вигорання» та характеризується заниженим емоційним

фоном, байдужістю або емоційним перенасиченням. Деперсоналізація виявляється у деформації стосунків з іншими людьми.

Означене вище дозволяє окреслити основні напрями розробки та вдосконалення програм з попередження професійного та емоційного вигорання та формування ефективних копінг – стратегій для працівників Національної поліції з метою збереження їхнього психічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України: науково-практ. посібник / О.М. Бандурка. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. – 319 с.

2. Орел В. Е. Исследование феномена психического выгорания в отечественной и зарубежной психологии / В. Е. Орел // Проблемы общей и организационной психологии. – Ярославль, 1999. – С. 76–97.

3. Мілорадова Н. Е. Особливості прояву емоційного вигорання у працівників органів внутрішніх справ з різним стажем професійної діяльності / Н. Е. Мілорадова // Вісник Національної академії оборони України. Питання психології. – 2009. – № 2 (10). – С. 106–110.

Суденко Юлія Анатоліївна,

здобувач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

БУЛІНГ ЯК НЕГАТИВНЕ ЯВИЩЕ СЬОГОДЕННЯ: НАСЛІДКИ Й ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Проблема булінгу – надзвичайно поширеного нині в молодих спільнотах явища, майже не вивчена в нашій країні ні з теоретичної, ні з практичної сторін. Небезпечність булінгу полягає, по-перше, в його звичаєвості практично в усіх освітніх установах і молодіжних соціальних стратах; по-друге, в тому, що він виступає безпосередньою причиною різних форм насильницької протиправної поведінки; по-третє, у відсутності дієвих механізмів правового регулювання відповідальності за булінгову поведінку як форму групового насильницького посягання на життя та здоров'я особи і, врешті, в тому, що за певними ознаками булінг необхідно віднести до одного з різновидів адикції. Проблема булінгу з тих чи тих причин замовчується дорослими (вихователями, педагогічним колективом), які, дбаючи про власну репутацію та репутацію навчального закладу, цю проблему ігнорують, а батьки, які або не вважають це проблемою, або, хвилюючись за власних дітей, переводять їх до іншого навчального закладу чи ізолюють від соціуму. Непоодинокі випадки, коли в ролі ініціаторів чи навіть агресорів виступають вчителі, які вважають булінг зручним засобом колективного дисциплінарного впливу, внаслідок чого проблема набуває більших обсягів і жорстокості прояву. На жаль,

досить часто в реальному житті булінг знаходить свій вияв у вкрай жорстокій формі, з рисами імпульсивності та агресії, що втілюється у форми масових побиттів, катувань, які до того ж знімаються на відео і навіть розповсюджуються у вільному доступі мережі Інтернет. Головними героями таких відеороликів є діти-булери у вікових межах 11–18 років. Тому за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Україна посідає четверту сходинку серед країн Європи за рівнем проявів агресії підлітків, після Росії, Албанії та Білорусі.

Згідно з дослідженням, проведеним UNICEF Ukraine в 2017 році, з цим явищем стикалися 67% українських школярів. Причому 40% з них нікому не розповідають про насильство, навіть батькам. У два рази частіше об'єктами для насмішок і знущань стають діти соромливі і нетовариські, йдеться в дослідженні. Хоча у зоні ризику всі, хто чимось відрізняється від загальноприйнятої норми. Наслідки ж цькування плачевні: це важкі психологічні, а іноді і фізичні травми аж до суїциду.

Згідно наданих Міністерством освіти і науки України даних, в українських школах протягом 2017 року до психологів надійшло близько 109 тисяч звернень з приводу цькування. Так, звернення надходили як від учнів, так і від батьків. Зокрема, від дітей надійшло 39% з числа усіх звернень. Ще 29% звернень зафіксовано від учителів, 5% – від сторонніх людей, решта – від батьків. Загалом, статистика повідомлень про шкільний булінг зростає.

Таким чином, молодь, яку ми вважаємо найціннішим нашим майбутнім, насправді стає небезпечною для суспільства. Їх насильницькі злочини за ступенем суспільної небезпеки та тяжкістю заподіюваних наслідків перевершують інші кримінальні прояви в підлітковому середовищі, що сприяє поширенню стереотипу агресивно-насильницької поведінки.

19.01.2019 набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)».

Відповідно до вищевказаного закону внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУПАП), де його доповнено статтею 173-4, яка наводить юридичне визначення поняття «булінг», встановлює за нього відповідальність, а також за приховування випадків боулінгу працівниками навчальних закладів. В залежності від тяжкості порушення, встановлюється штраф від 340 до 3400 гривень, який сплачується або батьками порушників або самими кривдниками, які досягли 14-річного віку (з цього моменту громадяни підлягають адміністративній відповідальності).

На даний час судами вже винесено перші рішення в адміністративних справах про булінг, згідно з якими до адміністративної відповідальності притягнуто самих булерів, їх батьків та керівників навчальних закладів.

Оскільки нормами цього закону не передбачається внесення змін до Кримінального кодексу України стосовно запровадження кримінальної відповідальності за скоєння правопорушень, пов'язаних з

булінгом (цькуванням), оскільки скоєння правопорушником при вчиненні булінгу (цькування) інших дій кваліфікуються відповідними статтями Кримінального кодексу України, зокрема – заподіяння тлесних ушкоджень різних видів тяжкості тощо, тому, у цьому випадку правопорушник нестиме відповідне кримінальне покарання без додаткового зазначення про це у Кодекс України про адміністративні правопорушення. Досить часто булінг фактично переростає у катування із наявністю усіх ознак складу цього злочину, за винятком суб'єкта. Так, якщо особа віком від 14 до 16 років вчинила насильницькі дії з метою, про яку зазначено у ч. 1 ст. 127 КК України, то, за наявності для цього підстав, вона може підлягати відповідальності за ст.ст. 121, 122, 296 КК України. З огляду на наявну в Україні практику, найчастіше дії булерів кваліфікуються як хуліганство (ст. 296 КК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Цей вік прийнято називати загальним віком кримінальної відповідальності. У частині 2 цієї ж статті встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності – чотирнадцять років – за окремі, конкретно визначені законом злочини, перелік яких є вичерпним. Однак серед цих злочинів катування відсутнє. Основна маса дітей, які вчиняють катування над іншими людьми (здебільшого своїми однолітками), роблять це у віці 11–16 років. Це означає, що переважно у своїй більшості вони, відповідно до норм чинного КК України, не підлягають кримінальній відповідальності за катування.

Щодо дітей, які з 11 років і до досягнення 16 років вчиняють суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки катування, передбаченого ст. 127 КК України, то до них, відповідно до ст. 97 КК України, суд застосовує примусові заходи виховного характеру, передбачені ч. 2 ст. 105 КК України. Цілком очевидно, що при застосуванні примусових заходів виховного характеру, зважаючи на соціальну та психічну несформованість неповнолітнього, каральний вплив не є самоціллю, оскільки його здатні забезпечити навіть мінімальні обмеження.

Також слід згадати ст. 120 Кримінального кодексу України «Доведення до самогубства», а саме – в частині 3 цієї статті підкреслено доведення неповнолітньої особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності.

Досить часто жертви шкільних знущань схильні до депресій, що сприяє трагічній крайнощі – самогубству. Наприклад, у Фінляндії, діти, які ставали жертвою переслідувань, у 4-ри рази більше схильні до суїцидальних настроїв, ніж їх однолітки, які не були об'єктами булінгу. Лише у 2016 році в Україні від самогубства загинуло 115 дітей. Крім того, заявлена кількість самогубців в Україні не є остаточною, оскільки

йдеться про ті суїциди, які закінчились смертю. А світова статистика свідчить, що на кожен реалізований суїцид припадає 19 реальних спроб його здійснити. Тобто, близько 2–2,5 тис. дітей в Україні щороку намагаються звести рахунки з життям.

До дитячого суїциду, в більшості випадків, призводить та ж причина, що і до булінгу – відсутність комунікацій між поколіннями. Суїцидальні думки досить поширені серед підлітків (імовірно через різке та емоційне сприйняття реальності). 85% дітей замислювались взагалі щодо суїциду, а 27,2% дітей інколи втрачали бажання жити.

Таким чином, актуальність правового і психологічного дослідження булінгу зумовлюється необхідністю формування дієвих механізмів превенції цього вкрай небезпечного феномену, жертвами якого переважно виступає молоде покоління нашої держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькування)». Електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

3. Український інститут дослідження екстремізму. Дослідження «Стоп шкільний терор. Профілактика та протидія булінгу»: <http://uire.org.ua/wpcontent/uploads/2017/11/Doslidzhennya-buling.pdf>

4. Лейн Д.А. Шкільна травля (буллинг) / Дэвид А.Лейн / Електронний ресурс <http://psifea.ru/wpcontent/uploads>.

Юрченко Вадим Васильович,

здобувач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА

Однією з фундаментальних ознак цивілізованої держави є права захищеність особи. У зв'язку з цим у сучасних умовах постійно зростають вимоги, що висуваються суспільством до професійної діяльності прокурорів. Вони належать до представників влади, посадових осіб, які наділені відповідними повноваженнями щодо захисту інтересів держави, суспільства і громадян. Їхня професійна діяльність стосується безпосередніх прав громадян і часто визначає долю людей, їх життя, здоров'я, благополуччя.

У Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленій Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, одним із напрямів реформування системи визначено приведення повноважень та діяльності органів прокуратури у відповідність із європейськими стандартами (пункт 4) [1].

На психологічному рівні, діяльність працівників прокуратури України передбачає прагнення досягнення справедливості, захист прав та свобод громадян та держави, прагнення служити правосуддю, відчуття патріотизму, ціннісних орієнтацій.

Діяльність прокурора характеризується публічністю та на даний час високим рівнем контролю з боку суспільства та громадян. Вказане працівник прокуратури має прийняти під час прийняття на роботу, склавши присягу прокурора.

Психологічний зміст діяльності прокурора характеризується схильністю до впливу широкого спектра стресових факторів. Основні з них: 1) необхідність ухвалення відповідального процесуального чи іншого рішення, при цьому він піддається емоційному тиску, перш ніж буде винесено всебічно виважене і об'єктивне рішення по справі; 2) значні фізичні і психічні навантаження через велику кількість кримінальних проваджень (станом на 2018–2019 роки в середньому по 300 кримінальних проваджень, які перебувають у провадженні на одного процесуального керівника у місцевих прокуратурах), що у свою чергу вимагає колосальної напруги інтелектуальної та емоційної сфер; 3) аритмічність праці прокурора.

До психологічних характеристик прокурорської діяльності належать й інші традиційні характеристики, зокрема детальна правова регламентація, тактичний простір, наявність владних повноважень, дефіцит часу, комунікабельність, різноманіття розумових завдань, наявність негативних емоцій.

Правова регламентація означає чітке регулювання діяльності, піднесене до норми закону, а отже, обов'язковість виконання. З позиції психологічної напруженості саме ця особливість процесуальної діяльності відрізняє її від численних видів людської діяльності, де виконання робіт визначається загальними планами чи інструкціями і створює широкі можливості для вільного здійснення власних уявлень про найбільш ефективну організацію праці. Правова регламентація обмежує волю, підпорядковуючи їхню діяльність чітко встановленому нормами закону порядку. Це, однак, не означає, що вони не вільні у своїх волевиявленнях, а також у виборі засобів реалізації своєї діяльності, її найбільш раціональній і ефективній організації. Така свобода існує, вона реальна і виражається в широкому застосуванні тактичних прийомів, їхніх комплексів, комбінацій. Водночас свобода в обранні засобів і методів розслідування, судового розгляду та їхньої організації здійснюється у межах вимог закону, підпорядкована його принципам і не може поширюватися далі оперування вже сформульованими в законі вимогами і порядком діяльності [2, с. 107].

Згідно норм кримінального процесуального кодексу України, обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому цим Кодексом. Підтримання

публічного (державного) обвинувачення є однією з основних функцій прокуратури [3].

Діяльність учасників судочинства детально регламентується законом, що встановлює певну процесуальну форму (структуру судового процесу, його стадій, порядку проведення процесуальних дій, вирішення та заявлення клопотань учасників процесу). Процесуальна форма є гарантією захисту прав і законних інтересів особи.

Діяльність в кримінальному процесі, як і будь-яка інша професійна діяльність, має свою мотивацію, завдання, цілі, методи та способи реалізації. Її можна розглядати також як форму соціальної та психологічної взаємодії осіб, оскільки вона носить колегіальний характер, в ній відображаються міжособистісні, внутрішньогрупові та міжгрупові відносини.

Прокурорська діяльність під час підтримання публічного (державного) обвинувачення характеризується певною послідовністю, стадійністю. Вона складається зі стадій, що змінюють одна одну. На кожній стадії виносяться процесуальні рішення. Стадії процесу обмежені часовими інтервалами, розташовуються у логічній послідовності, дозволяють успішно здійснювати підтримання публічного (державного) обвинувачення.

Головною метою публічного (державного) обвинувача є доведення перед судом винності особи у вчиненні відповідного кримінального правопорушення. У свою чергу, функція суду полягає в тому, щоб розв'язати конфлікт, відновити справедливість. Судді при здійсненні правосуддя незалежні та підкоряються тільки законам. Це означає дотримання законодавчих розпоряджень, здійснення діяльності відповідно до процедури, встановленої чинним законодавством. Судовий процес передбачає виникнення процесуальних правовідносин.

Так, центральною стадією кримінального процесу є стадія судового розгляду. У плані психології важливе значення має така частина судового розгляду, як судовий розгляд, у якій суд за участю обвинуваченого, захисника, потерпілого й прокурора безпосередньо досліджує докази, зібрані на стадії досудового слідства і пред'явлені суду учасниками судового розгляду або повідомлені самим судом [2, с. 313].

У психологічному аспекті важливе значення мають зовнішні умови, в яких здійснюється прокурорська діяльність. До таких умов може бути віднесене службовий кабінет, приміщення прокуратури, меблі, що знаходяться в ньому.

Враховуючи викладене, необхідно висвітлити основні психологічні характеристики прокурорської діяльності. Зокрема, остання належить до складних інтелектуально практичних видів діяльності. Указаний діяльності притаманна наявність різних напрямів і завдань, визначених законом, чітко визначених галузевими наказами пріоритетів діяльності, постійна взаємодія прокурора в системі «людина-право».

Список використаних джерел

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
2. Коновалова В.О. Шепітько В.Ю. Юридична психологія Київ, 2004.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року, ред. від 10.01.2019 [Електронний ресурс]. // Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Березівська Інна Ігорівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Галустян О. А.**

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ ЯК ПІДҐРУНТЯ ГОТОВНОСТІ ДО СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Служба в правоохоронних органах в усьому світі традиційно відноситься до видів професійної діяльності з високим рівнем емоційно-стресових навантажень.

На працівників поліції щодня впливають різні чинники, що часто мають стресовий характер. Це, в свою чергу, може призвести до появи втоми, перевтоми, виникнення різних негативних емоційних станів, розладів професійно-службової діяльності. У зв'язку з цим оволодіння працівниками прийомами та методами психологічної саморегуляції є вельми актуальним завданням сучасності.

Є. В. Василенко зазначає: «Співробітники МВС відчувають вплив стресогенних факторів подвійного порядку: стресори повсякденної напруженої професійної діяльності і стресори екстремальних ситуацій, які створюють значні труднощі у вирішенні професійних завдань, позначаються на успішності дій і вимагають від співробітників високої професійної стійкості, особливої психологічної підготовленості, вміння конструктивно діяти в складних умовах» [1]. За подібних умов ефективність виконання службових завдань працівниками поліції значною мірою залежать від наявності високого рівня розвитку їх стресостійкості та особистісних ресурсів.

В юридичній психології стресостійкість розглядає в трьох аспектах: як реакція на стрес, як сприйняття стресової ситуації і як відношення поліцейського до стрес-факторів [2].

Проблема психологічної стійкості особового складу органів внутрішніх справ до стресу є професійно значущою, так як від неї багато в чому залежить ефективність оперативно-службової діяльності.

Стрес – неспецифічна реакція організму у відповідь на дуже сильну дію, подразник зовні, яка перевищує норму, а також відповідна реакція нервової системи.

Невміння працівника поліції регулювати свій психічний стан і дії призводить до негативних, часто тяжких наслідків як для нього самого, так і для оточуючих. Невміння керувати своєю поведінкою знижує здатність особистості соціально-психологічно адаптуватися до наявних умов середовища, є серйозною перешкодою в реалізації її життєвого потенціалу.

Стресостійкість є професійно важливою, динамічною характеристикою особистості працівника поліції, що дозволяє протидіяти стресовому впливу і опанувати стресовими ситуаціями. Крім того, високий рівень розвитку стресостійкості дозволяє працівнику поліції успішно самореалізуватися, досягати життєво важливих цілей, бути високоефективним у професійній діяльності, вміти налагоджувати контакти з громадянами і підтримувати стосунки з колегами і близькими, зберігати фізичне та психологічне здоров'я тощо.

Великих успіхів у службовій діяльності досягають працівники, в яких «міцніші нерви», які краще вміють налаштуватися на боротьбу зі злочинцем, більш раціонально розпоряджатися не тільки своїми фізичними та розумовими ресурсами, а і зберігати на оптимальному рівні нервово-психічну активність, проявляти у складних ситуаціях оперативно-службової діяльності свою психологічну стійкість.

Аналіз наукових праць дозволяє зробити висновок, що основною умовою психологічної стійкості особистості є власна пошукова активність, зокрема, активність працівників поліції, залучених до навчально-професійної діяльності. Потреба працівників у пошуку нових здібностей і можливостей протидії негативним факторам, творче ставлення до себе та навколишньої дійсності, готовність до засвоєння прийомів психологічних технік (групова психокорекція, соціально-психологічний тренінг тощо), які спрямовані на регуляцію психоемоційних станів, дозволять долати деструктивний вплив несприятливих життєвих обставин і формувати психічну стійкість особистості.

На заняттях із професійно-психологічної підготовки для формування психологічно важливих якостей можуть використовуватися:

- психодіагностика (спостереження, бесіда, тестування);
- тренінги з розвитку професійної пам'яті, уваги та спостережливості;
- психофізичні тренінги з подолання перешкод (ускладнення, смуга перешкод, лабіринти);
- тренінги з використанням елементів несподіванки, дефіциту часу, шумових і вогневих ефектів (морально-психологічна смуга);

- тренінги з освоєння ситуацій, пов'язаних зі сприйняттям страждань, крові, поранень, травм, убитих;
- тренінги самонавіювання, самопереконавання, настрою.

У вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання найбільш сприятливими засобами формування та розвитку стресостійкості є інтерактивні методи навчання, зокрема тренінг. Психологічний тренінг як метод активного соціально-психологічного навчання стає одним з найбільш ефективних способів професійного і особистісного розвитку працівників поліції.

В процесі підготовки кадрів для Національної поліції України використовують два типи тренінгів. Перший – це спеціалізовані тренінги спрямовані на формування і розвиток конкретних умінь та вироблення поведінкових навичок. В них опора робиться на зовнішній, поведінковий ефект, який згодом може викликати і зміни особистості. Наприклад, комунікативні, антистресові, мотиваційні тренінги; формування здорового способу життя; підготовки працівників поліції до дій в умовах підвищеного ризику. Другий – тренінговий. До нього належать тренінги особистісного зростання (у їх основі лежить створення умов для саморозвитку поліцейських, розвитку здібностей рефлексії, підвищення відкритості до нового досвіду). Тут основний ефект спостерігається у внутрішньому плані – спочатку відбуваються внутрішні особистісні зміни (самооцінка, мотивація, ціннісні орієнтації і тощо), а потім, як наслідок, може змінитися і поведінка. В тренінгах особистісного зростання за допомогою відповідних технік учасники намагаються усвідомити та подолати власні психологічні проблеми, які перешкоджають вирішенню їх життєвих і професійних завдань. Кожен учасник тренінгу за допомогою інших учасників і тренера може позбутися внутрішніх бар'єрів, краще дізнатися, як його сприймають оточуючі люди тощо. Це дозволяє виявити та в подальшому більш ефективно використовувати свої соціально важливі якості, сформувати більш реальну оцінку здібностей, побачити власні помилки і недоліки.

Доцільність практичних занять, тренінгів зумовлюється існуванням психологічної закономірності: людина, яка неодноразово потрапляла у важкі умови і впоралася з ними, має більше шансів вийти з честю з чергової екстремальної ситуації, ніж та, яка ніколи в них не потрапляла. Проведений аналіз умов роботи з виконання службових завдань працівниками поліції показав необхідність удосконалення методів формування психологічної стійкості до фруструючого та стресогенного впливу екстремальних ситуацій професійної діяльності [3].

Профілактика стресів за допомогою розвитку у співробітників поліції досить високого рівня стресостійкості є першочерговим завданням психологів, що спеціалізуються на психологічному забезпеченні професійної діяльності співробітників органів внутрішніх справ. Отже, часте перебування в небезпечних, а іноді і загрожуючих життю ситуаціях, вимагає від працівників поліції вміння володіти собою, швидко оцінювати складні ситуації і приймати найбільш

адекватні рішення, що сприятимуть більш ефективному виконанню поставлених завдань, формуванню стресостійкості і зменшенню надзвичайних подій, зривів професійної діяльності серед особового складу органів внутрішніх справ.

Список використаних джерел

1. Василенко Е. В. Формирование профессионально-психологической устойчивости будущих сотрудников ОВД к экстремальным ситуациям : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Е. В. Василенко. – Ставрополь, 2008. – 229 с.

2. Бандурка О.М. Екстремальна юридична психологія в діяльності персоналу органів внутрішніх справ України : наук.-практ. посіб. / О.М. Бандурка, В.С. Венедиктов, О.В. Тімченко, В.Є. Христенко. – Х. : НУВС, 2005. – 319 с.

3. Доценко В.В. Психологічні ресурси стресостійкості майбутніх правоохоронців. Право і безпека. 2017. Вип. 3. С. 14–20.

Бортнійчук Валерія Олександрівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Малоголова О. О.**

ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Якщо фізичне тіло постійно знаходиться під тиском, то воно змінює свою форму, тобто деформується. Свідомість людини знаходиться також під постійним тиском, що сприяє її розвитку, чи навпаки її загибелі [4, с. 56]. Традиційно свідомість розглядається науковцями як найвища форма розвитку психіки, притаманна тільки людині, що виявляється в складних формах відображення світу, опосередкована суспільно-історичною діяльністю людей.

Однією із форм суспільної свідомості є правова свідомість. Центральним компонентом правосвідомості є ціннісне ставлення до права в цілому, до його норм та інститутів, до практики їх застосування й до власної правової поведінки з точки зору ефективності і справедливості основних елементів правового регулювання. Саме цей компонент забезпечує вплив правової свідомості на соціально значиму правомірну поведінку членів суспільства. Інколи в силу різних обставин в правосвідомості з'являються певні деформації, що проявляються у вигляді правового інфантилізму, правового ідеалізму, правовий дилетантизму, «переродження» правосвідомості, правового нігілізму,

правовий тоталітаризму, правового конформізму тощо [2, с. 25–28]. Кожна з таких деформацій містить загальні для всіх причини та умови, що сприяють спотворенню і деградації правосвідомості. До них можна віднести: соціально-політичні (нестабільність політичних інститутів, посилення корупції в державі, зневіра громадян у ефективності законних способів захисту своїх прав та інтересів), економічні (занепад ринкової економіки, зниження рівня життя серед населення, відсутність «стабільності»), культурні (спрощення духовних цінностей, маніпуляції людською свідомістю, духовний песимізм, культ насильства, жорстокості на екранах телебачення, у пресі, творах кіно- та відеопродукції) тощо. Саме такі зміни призводять до негативних наслідків, зокрема: втрати здатності до критичного мислення, зміни стереотипів життєвих принципів і поведінки, порушення правових норм та злочинної поведінки.

Одним з найефективніших способів попередження та подолання деформацій правосвідомості, формування правової культури є безперервне правове виховання громадян.

У вузькому розумінні такий спосіб можна розглядати як цілеспрямований повсякденний, систематичний вплив юридичної теорії та практики на свідомість людей з метою виховання в них відповідного рівня правової свідомості, культури та зразкової правомірної поведінки. У широкому розумінні – як вплив всіх правових чинників суспільного життя, в тому числі й правової системи на формування у індивідів і колективів людей певних правових якостей, які відповідають досягнутому в суспільстві рівню правової свідомості та правової культури.

Здійснення правового виховання в сучасній Україні з боку держави і громадських організацій слід реалізовувати за допомогою пропаганди законослухняної поведінки, агітації, реклами тощо. За їх допомогою можна здолати несприятливу тенденцію нашого суспільства, а саме: відсутність бажання, стимулів, прагнення у громадян володіти правовими знаннями і досягати належного рівня правової культури. Такі люди у повсякденному житті постійно порушують правові норми, виправдовуючи свою поведінку тим, що «так вчиняють усі!». Нажаль, сьогодні зневагу до норм права та моралі можна побачити в усіх сферах життя, притаманну різним верствам населення, при цьому велика частина громадян, вчиняючи правопорушення, навіть не замислюється над цим. Це виявляється в повсякчасних порушеннях правил дорожнього руху (з боку як водіїв, так і пішоходів), використанні нецензурної лайки в громадських місцях, зневажливому ставленні до інших громадян та інше. Таке поведіння слугує негативним прикладом для дітей і молоді, формуючи у них негативні форми поведінки.

Отже, для поліпшення ситуації, що склалась необхідна цілеспрямована діяльність як державних органів, так і всієї громадськості. Дуже важливо, аби притягнення до відповідальності або моральне засудження було невідворотним і не залежало від посади,

соціального стану та інших «ознак» правопорушника. Тільки тоді такі заходи зможуть дати позитивний результат. [3, с. 330]. Значущу роль у цьому відіграють засоби масової інформації, діяльність яких має безпосередній вплив на формування поваги до права, правомірної поведінки особистості, правових стереотипів, поглядів, цінностей. Висвітлення актуальних тем політичного та правового життя сприяють правовій освіті громадян, розвитку правосвідомості особистості і суспільства в цілому.

Слід зазначити, що базисом правомірної поведінки і попередженням деформацій правосвідомості є морально-правові компоненти особистості. До них відносять: повагу до закону та законності, ставлення до них як до норм життя, що затверджують та захищають найвищі моральні цінності; високоморальне, вимогливе ставлення до себе, до власної поведінки у суспільстві, що характеризуються розумінням органічної єдності своїх прав і обов'язків; розвинені почуття гідності, честі та совісті, самоповаги, які не дозволяють здійснювати вчинки, що принижують особистість не тільки в очах інших, а й у своїх власних; повагу до правоохоронних органів, їх представників, безумовне виконання їх вимог та надання допомоги в укріпленні законності та правопорядку тощо [1, с. 199].

Таким чином, попередження виникнення, а також подолання деформацій правосвідомості слід здійснювати через правове виховання, реалізацію заходів на державному та індивідуальному рівнях, шляхом об'єднання загальних зусиль школи, вищих навчальних закладів, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, державних та правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Костицький М.В., Мойсеєва О.Є., Тарарухін С.А., Юхновець Г.О. Юридична психологія: підручник / за ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсеєва. Київ: КНТ, 2007. 359 с.

2. Єрмоленко Д.О. Основні ознаки правової свідомості. Держава та регіони. Сер. Право. 2010. Вип. 3. С. 25–28.

3. Гетьман А. П., Герасіна Л. М., Данильян О. Г. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2010. 368 с.

4. Ткачук А. С. Деформації правосвідомості: їх сутність та наслідки. Актуальні проблеми політики. Одеса: 2011. № 43. С. 56–63.

Голинський Євген Ігорович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук *Галустьян О. А.*

ПРАВОВИЙ ІНФАНТИЛІЗМ ЯК РІЗНОВИД ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОВІДОМОСТІ ІНДИВІДА

Процеси, що відбуваються в сучасному українському соціумі, свідчать про великий поступ на шляху до становлення справжнього громадянського суспільства. Це пов'язано передусім із піднесенням національної гідності, низки демократичних зрушень, які відбулися в Україні в період з 2014 року по сьогодні. Прийнято вважати, що справжнє демократичне суспільство має високий рівень правосвідомості, усвідомлення верховенства права як найвищого ідеалу держави.

Однак, варто відзначити – сьогодні в Україні існує деформація правосвідомості населення, яка має свої характерні риси та тенденції. Зважаючи на це, пропонується провести аналіз такого виду деформації як інфантилізм, адже цей тип деформації не рідко призводить до появи інших, більш складних професійних деформацій та виступає своєрідним їхнім каталізатором. За визначенням А. М. Шульги «правовий інфантилізм – це несформованість, недостатній рівень правових знань при особистій впевненості у власній високій професійній юридичній підготовці» [2]. З подібними явищами в Україні можна стикнутися досить часто: починаючи від кондуктора тролейбуса, який напам'ять знає Кодекс України про адміністративні правопорушення, закінчуючи «кмітливим» способом е-декларування народних депутатів України. Особливо небезпечного вияву даний вид деформації зазнає, головним чином, у сфері правозастосування, оскільки це пов'язано з невідворотними наслідками, які можуть настати в результаті інфантильного правозастосування уповноваженою особою. Прикладами можуть слугувати: обшук без відповідного ордера, чи незаконне тримання під вартою, інші порушення вимог процесуального законодавства представниками правоохоронних органів. В цьому випадку можна говорити про надмірне відчуття влади та самовпевненості, притаманне особі, на яку покладено виконання функцій держави.

Розповсюдженню правового інфантилізму в Україні посприяли прагматизм у підходах до права в радянську добу, його вбачали як інструмент соціального впливу та тиску. Сьогодні інфантилізм укріпився в загальній картині правосвідомості українського народу, внаслідок сумнозвісних 90-х, декількох революцій та за сприяння

політичної еліти. Населення часто спостерігає як можновладці нехтують законом, підмінюють поняття, інфантильно ставляться до питання прийняття, коментування, голосування Законів України та навіть допускають собі «авторське», тобто казуальне тлумачення Основного Закону, в той час як для цього існує окремий орган з винятковим конституційно – правовим статусом Конституційний Суд України, що єдиний має конституційну юрисдикцію у вітчизняній юстиції. Звісно, за таких умов народ вдається до відтворення моделі поведінки людей, що на екрані, тобто відбувається те саме за принципом дублювання, але вже на загальнонаціональному тлі.

Говорячи про правовий інфантилізм, доречно вдатися до системного підходу щодо виявлення умов та причин його виникнення. Загальновідомим фактом є те, що на формування особистості людини, її світогляду досить суттєво впливає коло оточення. Так, якщо особа виховується у законслухняній родині, має порядних друзів, нормально розвивається – ризик утворення реальної правової деформації досить низький. Якщо ж особа перебуває у деструктивних соціумах, де норми права пусті вигадки та формальності, прагне самоствердження за рахунок здійснення правопорушення, тим самим «виростаючи» в очі свого оточення – тут стає очевидним причинно-наслідковий зв'язок утворення деформацій. Можемо припустити, що легковажне ставлення до правових норм чи вимог пов'язане з відсутністю постраху індивіда понести реальну юридичну відповідальність за вчинення того чи іншого правопорушення. Часті фрази на кшталт: «ніхто не помітить», «і так піде», «хто там буде розбиратись» дають усвідомити, що індивід сподівається уникнути відповідальності за правопорушення, вбачаючи норми права необов'язковими для виконання.

Розгляньмо детальніше яким чином правовий інфантилізм може сприяти появі важчих форм деформацій індивіда і чому необхідно займатися його попередженням та профілактикою. Інфантилізм є способом усвідомлення права особою, це є своєрідна парадигма установок, уявлень, через які індивід розуміє право, його природу, сутність. Виходячи з уявлення і ставлення, індивід відповідним чином буде поводитися, вчиняти по відношенню до права, вірогідно, що його правовідносини нерідко будуть закінчуватися негативним відчуттям, який в подальшому сформує неприязнь. Від неприязні правосвідомість даного вже делінквента може ще більше викривитися й з рештою, перейти у правовий нігілізм.

Таким чином, перед українською освітою та юридичною наукою сьогодні постає досить суттєвий виклик – виробити освітньо-виховну систему задля профілактики та роботи із населенням в питанні попередження та запобігання правового інфантилізму. Якскравим прикладом такої роботи можна із впевненістю назвати ініціативу Міністерства юстиції України «Я маю право голосу» під гаслом: «Молодь не лайкає, Молодь голосує». Такого роду ініціатива спрямована, головним чином, на пробудження серед української молоді

відчуття особистої відповідальності щодо чергових виборів Президента України, їх голос дуже важливий, більше того – він визначає майбуття України, адже молодь є основним носієм змін у суспільстві. Такий метод заохочення спрямований на корекцію тенденції свідомого нехтування молодими громадянами виборів у державі.

Розглянувши особливості правового інфантилізму, його природу та закономірності виникнення можна дійти до висновку: високий рівень правосвідомості, законослухняності громадян нерозривно пов'язаний із глибинною роботою над корекцією деформацій та стереотипів щодо усвідомлення права серед українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д. Юридична психологія: підручник/ С. Д. Максименко, В. С. Медведєв. – Київ: Видавничий дім «Слово», 2018. – 448 с.

2. Герасіна Л.М., Погрібіна В.П. Позиція правового інфантилізму як деформація правосвідомості українського соціуму. Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Я. Мудрого» № 2 (29) 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pozitsiya-pravovogo-infantilizmu-yak-deformatsiya-pravosvidomosti-ukrayinskogo-sotsiumu.pdf>.

3. Пінська О.С. Деформація правової свідомості та її класифікація ISSN № 1727 – 1584. Право і безпека. 2011 № 1 (38). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pib_2011_1_12.pdf.

Йогансен Карина Дмитрівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук ***Малоголова О. О.***

ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ПІДЛІТКОВОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Головним показником правової культури особистості є правомірна поведінка громадян, як основа функціонування цивілізованого суспільства. Формування правомірної поведінки залежить від соціальних, правових, психологічних та інших факторів впливу, під дією яких особа обирає найбільш прийнятний для неї спосіб задоволення власних потреб. Разом з включенням до системи соціальних відносин, оволодінням суспільною культурою, людина, в

процесі правової соціалізації, долучається також й до оволодіння правовими відносинами.

Варто погодитися з науковцями В. Головченко, А. Потьомкіним, які розглядають правову соціалізацію як «процес, завдяки якому люди вчаться думати і вести себе відповідно до засвоєння та активного відтворення соціально-правового досвіду, набутого в умовах спілкування з іншими людьми і суспільством в цілому, а також різних видів суспільно-правової дійсності» [1, с. 103]. Слід зазначити, що дефекти соціалізації в тому числі правової, зумовлюють поведінкові відхилення та протиправну поведінку.

На сьогоденній день, на жаль, актуальною проблемою сучасного суспільства залишається такий негативно-соціальний феномен, як підліткова злочинність.

Як відомо, найважливішими інститутами правової соціалізації в цьому віці виступає сім'я, школа, друзі. Інститути соціалізації – це оточення людини, що впливає на процес залучення особистості до соціальних зв'язків, системи норм та цінностей. Байдужість батьків, поганий вплив однолітків, проблеми в школі, повна відсутність контролю дисципліни з боку дорослих у неповнолітніх слугують серйозними факторами у формуванні протиправних установок та дезадаптації.

Слід зазначити, що витоки соціальної дезадаптації особистості знаходяться у ранній юності і у підлітковому періоді життя індивіда, пов'язані з несформованістю у особистості соціально позитивних способів самоствердження. Трагедія людини - з юних років відчувати себе приреченим бути невдахою, здатним вчиняти лише негативні дії. Основними соціальними потребами людини виступають її самоповага та визнання в суспільстві.

Якщо особистість завжди почуває себе «чужою», невідповідною загальним вимогам середовища, вона починає протистояти їм. Референтними для неї виявляються асоціальні групи, в яких особа знаходить можливості для самоствердження. Ця негативна соціальна ідентифікація породжує у особи нові, асоціальні орієнтації і критерії власної поведінки [1, с. 121].

На цьому наголошує відомий письменник Ф.М.Достоевський: «Злочинець, що повстав на суспільство, ненавидить його і майже завжди вважає себе правим, а його винуватим» [2, с. 368].

Таким чином до найбільш значущих криміногенних умов злочинності неповнолітніх можна віднести безпритульність, безконтрольність, сімейне неблагополуччя, безробіття, низький матеріальний достаток, слабкість ранньої профілактики, вплив поганого оточення, тобто майже виключно соціальні чинники.

В силу вікових особливостей неповнолітні більшою мірою, ніж дорослі, схильні до криміногенних впливів з боку різноманітних негативних явищ.

Відтак, для зниження рівня злочинності неповнолітніх слід докладати всіх зусиль щодо усунення причин та умов, які визначають формування протиправних установок, дезадаптації, девіантної поведінки тощо. Для того, щоб людина поводи́ла себе правомірно, вона повинна на ранніх етапах розвитку прийняти базові соціальні цінності, засвоїти основні норми і способи правомірної поведінки, які в свою чергу повинні виходити із сім'ї, близького оточення, школи. Лише на цій основі у молодих хлопців і дівчат можуть бути сформовані позитивні уявлення та оцінки щодо правомірної, соціально прийнятної поведінки.

Список використаних джерел

1. Єнікєєв М.І. Основи загальної та юридичної психології: підручник / за ред. М.І. Єнікєєв. М.: Юрист, 1997. 631 с.
2. Дефекти правової соціалізації. URL: <http://um.co.ua/11/11-4/11-49753.html>.

Лінінська Крістіна Ігорівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук *Галустьян О. А.*

ОСОБЛИВОСТІ СТАНУ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

На сучасному етапі розвитку нашої держави проблема збереження і зміцнення здоров'я студентської молоді належить до найбільш актуальних питань. Останнім часом в Україні спостерігається стійка тенденція до погіршення стану здоров'я молоді, відхилення у стані здоров'я визначаються медиками майже у 90% студентів, серед яких більше половини мають незадовільний фізичний стан [1].

Європейська кредитно-модульна трансферна система (ECTS), прийнята у вищих навчальних закладах України, висуває достатньо високі вимоги до студентів, які розпочали своє навчання у вузі [8, с. 62]. Адаптація студента до умов навчання у виші являє собою складний багаторівневий соціально-психологічний процес і супроводжується значним напруженням компенсаторно-приспосувальних систем організму. Встановлено, що перехід до нових соціальних умов, особливо у перші роки навчання, викликає активну мобілізацію, а потім виснаження психічних і фізичних резервів організму студентів, приводить до погіршення стану здоров'я [6, с. 18; 7, с. 48].

Дослідження свідчать про суттєве збільшення кількості осіб із провісниками депресивних та іпохондричних станів в процесі психологічної адаптації студентів до умов та характеру навчання за стандартами ECTS [8, с. 66]. Виявлено, що схильність до надлишкової тривожності, навіть у здорових людей, супроводжується максимумом порушень вегетативної нервової системи (ВНС) як у спокої, так і при впливі різних стимулів (стресів, розумового напруження), що у кінцевому підсумку може привести до розвитку патологічного «психовегетативного синдрому» [5, с. 101].

Тривожність – підвищена схильність людини переживати занепокоєння в будь-яких ситуаціях життя, у тому числі й тоді, коли причин для цього немає. Тривожна людина відрізняється від малотривожної тим, що в неї занадто часто виникають зв'язані з занепокоєнням емоційні переживання: острах, побоювання, страхи. Їй здається, що багато чого з того, що її оточує, несе в собі погрозу для її власного «Я». Поняття тривожності близько до поняття нейротизму (Г. Айзенк). Невротики схильні до депресивних станів навіть у звичайних ситуаціях життя [2, с. 86].

Тривожність – це індивідуально-психологічна особливість, що складається з підвищеної схильності відчувати занепокоєння у різних життєвих ситуаціях. Змістом її є почуття невизначеності та безпорадності. Основними ознаками тривожності є: специфічне почуття неприємного; усвідомлення цього переживання; відповідні соматичні реакції, що проявляються фізіологічними симптомами. Виділяють такі види тривожності на основі ситуацій, пов'язаних: з процесом навчання – навчальна тривожність; зі спілкуванням – міжособистісна; з уявленням про себе – самооцінююча тривожність. Щодо форм тривожності, то вони є відкриті та закриті. Відкриті форми: гостра нерегульована тривожність; регульована і компенсуюча тривожність; культивуєча тривожність. Закриті форми тривожності названі «масками». Розрізняють ще й два типи тривожності: агресивно-тривожний та залежно-тривожний типи, що проявляються у її різних формах.

Студентський вік, за визначенням Б.Ананьєва, є сенситивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій людини. Вища освіта спричиняє величезний вплив на психіку людини, розвиток її особистості, формує склад мислення, який характеризує професійну спрямованість особистості. Умови теоретичного й практичного навчання є своєрідним полігоном для тренування адекватних реакцій на різноманітні стимули соціального та фізичного середовища. Для успішного навчання у вищому навчальному закладі необхідний досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, ерудованості, широти інтересів, рівня володіння певним колом логічних операцій тощо. При деякому зниженні цього рівня можлива компенсація за рахунок підвищеної мотивації або працездатності, наполегливості, ретельності і акуратності в навчальній діяльності [4, с. 202].

В процесі професійного становлення студентів вузу проявляються та розвиваються їх індивідуальні якості. Одним з актуальних показників емоційної сфери студента являється рівень тривожності. Дослідження показують, що підвищений рівень тривожності може негативно сказатись на ефективності освітньої траєкторії майбутнього спеціаліста [3, с. 42].

Причинами виникнення тривожності можуть бути як біологічні фактори спадковості, здоров'я, зовнішнього світу, так і соціальні – негативний життєвий досвід, педагогічна запущеність, порушення у взаємовідносинах з батьками, вчителями, однолітками. Відповідно до думки спеціалістів в області психології та педагогіки, серед причин, які викликають підліткову та юнацьку тривожність, на першому місці знаходяться – погані відносини з батьками та невірний підхід дорослих до виховання дитини [9, с. 12]. Дуже часто дорослі продовжують ставитись до дітей, які подорослішали, не враховуючи їх вікові зміни, продовжують бачити в підлітку несамостійну, не маючу власної думки, зі слабким розумовим розвитку дитину. В цьому віці діти очікують від дорослих скоріше дружньої участі в їх житті, в той час як дорослі як і раніше пропонують їм роль «всемогучих» батьків, ускладнюючи, а іноді навіть і позбавляючи їх можливості розвитку (дорослішання). Опинившись в соціумі за межами сім'ї, підлітки продовжують користуватися звичними моделями поведінки «маленької дитини», що не співпадає з очікуваннями та правилами поведінки в широкому суспільстві. В результаті чого виникає стан очікування невдач в соціальній взаємодії, тобто тривожність [9, с. 13].

Ч. Спілбергер виділяє ситуативну та індивідуальну тривожність. В будь-якій людині в очікуванні можливих неприємностей та ускладнень може виникнути ситуативна тривожність, які здатна підіграти позитивну роль. Така тривожність виступає таким собі мобілізуючим механізмом, який дозволяє людині серйозно та відповідально підійти до вирішення виникаючих проблем. Іноді людина перед серйозними обставинами демонструє безалаберність та безвідповідальність, що пояснюються зниженим рівнем ситуативної тривожності.

Проявляє індивідуальну тривожність, людина схильна до постійних переживань тривоги в різноманітних життєвих ситуаціях, навіть в тих, який об'єктивно до цього не схиляють. Людина з підвищеним рівнем індивідуальної тривожності відчуває постійний стан страху, невизначене відчуття загрози; будь-яка подія сприймається нею як неблагоннадійна та небезпечна.

Тривожність у студентів частіше за все проявляється на першому і останньому курсах. Розвиток соціальної ролі студента на різних курсах має певні особливості. Студенти першого курсу вирішують задачі адаптації до студентських форм колективного життя. Поведінка відрізняється високим ступенем конформізму. Відмічаються немотивований ризик та неуміння прогнозувати наслідки власних дій.

Зазвичай, у першокурсників висока тривога може бути пов'язана з процесом адаптації до умов навчання у вузі, а також з особливостями проживання в місті та умовах гуртожитку, переживання розлуки з близькими родичами, атестацією на першу сесію.

Підвищена тривожність заважає досягнення поставлених цілей, робить студента неконкурентоздатним в професійній сфері. Люди з високим рівнем тривожності можуть відчувати сильне хвилювання, яке в психології визначається як «екзаменаційна валідність» та «параліч діяльності». Екзаменаційна валідність – надмірне хвилювання в широкому колі ситуацій, які сприймаються на стільки значимо, що перешкоджають успішному проходженню цих ситуацій. Параліч діяльності пов'язаний зі страхом скоєння помилки, який доходить до рівня, коли найкращим виходом з проблеми являється бездіяльність. Студентам з високим рівнем тривожності рекомендується зниження суб'єктивної значимості ситуацій, перенос акценту на осмислення діяльності та формування почуття впевненості в успіху [9, с. 13].

На думку Ч. Спілбергера, причиною підвищення рівня ситуативної тривожності в першокурсника можуть стати нові форми навчання (лекції, семінари, практичні заняття, лабораторні роботи), а також нові форми контролю знань (курсова робота, залкова та екзаменаційна сесія).

Рівень тривожності студента впливає на його емоційний світ, поведінку, індивідуальне вдосконалення, на процес професійного становлення. Розширення інформованості представників професорсько-викладацького складу вузу про рівень тривожності їх студентів продуктивно для рефлексії та вдосконалення здійснюваного освітнього процесу [10, с. 89].

Таким чином, стан тривожності є результатом негативного соціального досвіду та причиною виникнення складностей в поведінці та діяльності людини. Студенти, які мають високий рівень тривожності часто невпевнені в собі, замкнуті, сором'язливі, некомунікабельні. Зазвичай, такі студенти самотні. Підвищений рівень тривожності може свідчити про недостатність емоційного пристосування до ситуації, в якій знаходиться студент.

Список використаних джерел

1. Про рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні «Молодь за здоровий спосіб життя»: постанова Верховної Ради України № 2992-VI від 3 лютого 2011 р. URL: www.rada.gov.ua.

2. Артюхова Т. Ю. Психологические механизмы коррекции состояния тревожности личности: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Т.Ю. Артюхова. – Новосибирск, 2000. – 197 с.

3. Астапов В.М. Феномен тревоги с позиции функционального подхода : автореф. дис. ... д-ра психолог. наук: 19.00.13 / В.М. Астапов. – М., 2002. – 42 с.
4. Безруких М.М. Проблемные дети / М. Безруких // М., 2000. – 308 с.
5. Вегетативные расстройства: Клиника, диагностика, лечение. / Под ред. А.М. Вейна. – М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2003. – 752 с.
6. Глазков Е. О. Особливості психологічної адаптації студентів при навчанні у вищому навчальному закладі / Е. О. Глазков // Укр. журнал екстремальної медицини імені Г.О. Можаяєва. – 2012. – Том 13. – № 1. – С. 18–21.
7. Изучение образа жизни, состояния здоровья и успеваемости студентов при интенсификации образовательного процесса / Агаджанян Н.А., Миннибаев Т.Ш., Северин А.Е. [и др.] // Гигиена и санитария. – 2005. – № 3. – С. 48–52.
8. Коробчанський В. О. Гігієнічна оцінка впливу кредитно-модульної системи навчання на функціональний стан студентів вищих медичних навчальних закладів / В. О. Коробчанський, О. Г. Резніченко // Укр. журнал з проблем медицини праці. – 2010. – Т. 3. – № 23. – С. 62–66.
9. Маслова Т.М. Динамика тревожности студентов вуза в процессе их профессионального становления / Т.М. Маслова // Вектор науки Тольяттинск. гос. ун-та. – 2014. – № 4. – С. 168–171.
10. Оцінка стану соматичного та психічного здоров'я студентів вищих учбових закладів при адаптації до учбового процесу / Гончаренко М. С., Пасинок В.Г., Новікова В.Е. [та ін.] // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 3. – С. 12–15.

Рукоманова Дар'я Олександрівна,

курсант навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
юридичної психології Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор ***Охріменко І. М.***

ПСИХОЛОГІЯ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛОГО

Найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією під час досудового розслідування кримінального правопорушення є допит. Оскільки він здійснюється при безпосередньому спілкуванні з конкретною особою, основне значення тут має пізнавальна та комунікативна діяльність слідчого.

З огляду на існування суттєвої різниці в соціальному та кримінально-процесуальному статусі допитуваних осіб (потерпілий,

свідок, підозрюваний й ін.), цей процес за психологічними критеріями змістовної та динамічної сторін має певні *загальні характеристики*:

- допит будується поетапно (попереднє вивчення та аналіз обставин злочину, психологічна підготовка до допиту тощо);
- ефективність допиту залежить значною мірою від ретельності попереднього вивчення особистості допитуваного;
- необхідність встановлення психологічного контакту, розвитку комунікативної взаємодії;
- необхідність подолання опору зацікавлених у неефективності розслідування злочину осіб й ін. [1, с. 255].

Так, зокрема, створюючи певні умови допиту, слідчий дістає можливість чітко окреслити чинники, що діяли в момент виникнення та перебігу досліджуваного явища; встановити його причину; повторювати дослід і, таким чином, накопичувати кількісні показники, на основі чого можна дійти висновку про випадковість або типовість явища (наприклад, при допиті експериментальною умовою є повідомлення допитуваному невідомих йому слідчих матеріалів, варіювання тактики допиту тощо).

Варто також зазначити, що процесуальний порядок допиту потерпілого регламентується КПК України (ст. 224–225), його дотримання та виконання є обов'язковим. У той час потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди (ст. 55 КПК України) [2].

Формування показань потерпілих під час допиту має свої особливості, пов'язані з їхніми специфічними переживаннями, які викликані здійсненням щодо них злочинними діями та настанням суспільно небезпечних наслідків. Психічні переживання потерпілих, насамперед в тих випадках, коли злочинне діяння тією чи іншою мірою загрожує життю, здоров'ю і гідності особистості, характеризуються емоційною глибиною, підвищеною гостротою. Потерпілі, які є об'єктом злочинного посягання, сприймають картину протиправного діяння, відчуваючи на собі його безпосередній вплив. Тому в них при переробці й збереженні відбитої в момент злочину інформації досить часто набувають значущості емоційні прояви, переживання, пов'язані з фізичними, психічними й соціально-побутовими наслідками вчиненого злочину.

Метою допиту потерпілого є отримання інформації не лише щодо події злочину, а й інших відомостей, наприклад, щодо ситуацій, які передували злочину (передумови злочину), особу злочинця й такі, що можуть бути використані у процесі розслідування для виявлення нових доказів та перевірки й оцінки наявних. Змістом показань потерпілого можуть бути не тільки відомості про фактичні дані, а й його аргументи, судження, умовиводи. Як зазначається в деяких наукових джерелах, судження, висловлювані опитуваним, є потрібним компонентом будь-

яких показань [3]. Допит зазвичай починається з установлення особистості допитуваного, роз'яснення його прав й обов'язків, попередження про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань (ст. 224 КПК України). Після цього слідчий пропонує у формі вільної розповіді викласти обставини, відомі потерпілому в зв'язку з подією злочину.

У процесі вільної розповіді потерпілий має можливість викласти факти в тій послідовності, у якій він їх сприймав. На нашу думку, не слід утручатися у вільну розповідь потерпілого без поважних на те причин, переривати її запитаннями, оскільки це може відвернути його увагу, збити з думки. Переривати потерпілого слід лише в разі, коли він вочевидь виходить за межі теми поставленого запитання, якщо закінчив фрагмент питання та не продовжує його або коли говорить занадто тихо й невразно.

Водночас, допитуючи потерпілого, слідчий повинен виявити всі важливі обставини його взаємодії зі злочинцем до вчинення злочину і після цього. Тільки так можна зрозуміти мотиви злочину і механізм його реалізації. Від потерпілого слідчому потрібна інформація про те, де, коли, яким чином, якими знаряддями і засобами вчинено злочинне діяння, хто його вчинив і хто до нього причетний.

Усе це пояснює те, чому на повторних допитах показання потерпілих виявляються, як правило, повнішими, ніж на початку розслідування кримінального провадження. Іноді процес переробки сприйнятої інформації про злочин може тривати у потерпілих і кілька місяців після проведення за їхньою участю слідчих (розшукових) дій. Тому в складних ситуаціях, щоб відновити всі суттєві обставини злочину, знайти не виявлені на першому допиті факти і деталі, доцільне проведення декількох допитів [4].

Під час допиту потерпілого підлягає вивченню аналіз способу його життя, особистісних якостей, стереотипів поведінки, соціальних зв'язків, комунікативних особливостей тощо. Також необхідно враховувати можливість суперечливих бажань, побоювань й іншого. Одним із факторів, які впливають на показання потерпілого, може виявитися умисне чи неумисне навіювання. Здебільшого це характерне для неповнолітніх потерпілих, але навіюванню можуть бути піддані і дорослі. Для того, щоб уникнути шкідливої дії навіювання, в процесі допиту використовуються певні організаційно-психологічні позиції, зокрема заборонені навідні запитання, які можуть підказати потерпілому бажану відповідь [5, с. 293].

Показання потерпілого залежать від багатьох суб'єктивних і об'єктивних факторів. Знання слідчим психологічних закономірностей процесу формування показань та їх особливостей у потерпілого, вивчення мотивації і психічних властивостей, станів, процесів особистості потерпілого допомагає обрати найдоцільніші тактичні прийоми для отримання необхідних відомостей.

Важливу роль при цьому може відігравати й поведінка самого слідчого. Неуважність, грубість, підозрілість слідчого гостро сприймається потерпілим, що посилює його емоційний стан. Тому перед слідчим стоїть завдання максимально коректно заспокоїти потерпілого, запевнити його в тому, що злочин буде ретельно й об'єктивно розслідуваний; спокійною і тактовною поведінкою допомогти особі зняти метушливість у думках і рухах, уникнути багатослів'я, розставити пріоритети тощо.

Таким чином, допит потерпілого – це доволі складний акт комунікативної взаємодії учасників кримінальної процесуальної діяльності, ефективність якої значною мірою залежить не тільки від рівня професійної підготовки та досвіду роботи слідчого, наявності у нього певних психологічних здібностей до цього виду діяльності, але й від врахування індивідуально-психологічних особливостей особистості допитуваного.

Список використаних джерел

1. Юридична психологія : Підручник / [кол. авт. : Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.] ; за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. К. : КНТ, 2007. 360 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (редакція станом на 07.01.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Журнал “Віче” № 21, наукова бібліотека, листопад 2009 р. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe>.
4. Інтернет-ресурс: <http://mir.zavantag.com/psihologiya/17395.html>.
5. Юридична психологія : Підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і фак. / [В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.] ; за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. 352 с.

Стефанова Галина Григорівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат психологічних
наук ***Захаренко Л. М.***

ПРОЕКТИВНІ МЕТОДИКИ В СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Важливим напрямом судово-психологічної експертизи є експертиза неповнолітніх правопорушників, яку виокремлено в самостійний вид судово-психологічної експертизи. Судово-психологічна

експертиза неповнолітніх підозрюваних (обвинувачуваних) є одним з найбільш складних предметних видів експертизи.

Предметом цього виду експертиз є дослідження особливостей підлітків, що мають ознаки відставання в психічному розвитку, не пов'язаному із психічним розладом, в повній мірі усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку своїх дій та можливість керувати ними.

Процесуальний статус підлітка буває різним: підліток може виступати як підозрюваний, що причетний до вчинення злочину (як у групі, так і індивідуально); може виявитися жертвою вчинення насильницьких дій, тобто мати процесуальний статус потерпілого, а може бути і свідком.

Виходячи з процесуального положення неповнолітньої особи, у кримінальному судочинстві виокремлюють три підвиди судово-психологічної експертизи неповнолітніх: психологічна експертиза неповнолітнього, який порушив закон, тобто експертиза правопорушника; психологічна експертиза неповнолітнього, чії права були порушені, тобто експертиза потерпілого; психологічна експертиза неповнолітнього свідка, очевидця факту порушення закону.

Головним завданням судово-психологічної експертизи є встановлення факту психічного життя суб'єкта в минулому, в юридично значущій ситуації, наприклад, здатності і можливості неповнолітнього підозрюваного усвідомлювати фактичний характер своїх протиправних дій і керувати ними під час вчинення злочину або здатності й можливості неповнолітнього свідка адекватно сприймати обставини кримінального провадження в момент, коли він став очевидцем кримінальної події.

Вершиною професіоналізму експерта-психолога вважають проведення ним об'єктивного, повного і всебічного дослідження з використанням сучасних експертних методик та обладнання й формування на цій основі виваженого, науково обґрунтованого висновку. Індивідуальність конкретної справи завжди вносить щось особливе в методику дослідження, навіть якщо алгоритм експертизи щодо даної категорії справ відпрацьований.

Підбір методів та методик здійснюється з урахуванням завдань, що ставляться перед експертом-психологом та особливостями психічного розвитку дитини відповідно до віку. Проективні методики засновані на аналізі продуктів уяви і фантазії і спрямовані на розкриття внутрішнього світу особистості, світу її суб'єктивних переживань, думок, установок, очікувань. Специфічні особливості проективних методик, наступні: відносно неоднозначний, неструктурований матеріал, що виконує роль своєрідного «екрану», на який випробуваний може проектувати характерні для нього особистісні риси, а це допускає необмежену різноманітність можливих відповідей.

Існує кілька видів проєктивних методик: конститутивні, конструктивні, інтерпретаційні, катартичні, експресивні, імпресивні, адитивні, семантичні.

Конститутивні проєктивні методики. Вони передбачають структурування, оформлення стимулів і надання їм певного значення. («Тест Роршаха» – проєктування особистості через бачення образів у нечітких чорнильних плямах).

Конструктивні проєктивні методики. Ці методики спрямовані на створення з оформлених деталей осмисленого цілого. («Q-класифікація» – дослідження уявлень про власне Я і оточуючих людей – сортування карток із рисами за близькістю до рис оцінюваного обличчя).

Інтерпретаційні проєктивні методики. Досліджуваним пропонують прокоментувати будь-яку подію або ситуацію. До таких методик належать: «Тест тематичної апперцепції» – ТАТ; тест «Склади картину-історію» – MAPS.

Катартичні проєктивні методики. Вони передбачають здійснення ігрової діяльності в організованих умовах. (Тест «Неіснуюча тварина» (М. Друкаревич), у якому пропонується намалювати невідоме людям звірятко, дає змогу оцінити особистість досліджуваного).

Експресивні проєктивні методики. Їх сутність полягає у створенні досліджуваним малюнків на вільну або задану тему: «Малюнок людини»; «Міокінетичний тест Міра-і-Лопеца», «Малюнок сім'ї»; тест «Дім – Дерево – Людина». Імпресивні проєктивні методики. Вони ґрунтуються на виявленні переваги одних стимулів над іншими. («Тест Люшера»). Адитивні проєктивні методики. Вони визначають техніку аналізу процесу завершення речення, розповіді, історії або ситуації (тест «Завершення речення»). Семантичні проєктивні методики. Ці методики виявляють емоційне ставлення людини до досліджуваного об'єкта як вираз особистісного значення. («Техніка репертуарних решіток Келлі», «Метод класифікації» – «сортування»).

Методика чорнильних плям Роршаха є однією з найпопулярніших. Розроблена швейцарським психіатром Германом Роршахом, вона вперше була описана у 1921 році. Він був першим, хто застосував чорнильні плями для діагностичного дослідження особистості в цілому.

У методиці Роршаха використовуються 10 карток, на кожній з яких віддруковано двостороннє симетричне пляма. П'ять плям виконано тільки в сіро-чорних тонах, два містять додаткові штрихи яскраво-червоного кольору, а інші три являють собою поєднання кольорів пастельних тонів. Таблиці пред'являються послідовно з 1-ї по 10-ю в стандартному положенні, зазначеному на звороті. Пред'явлення таблиці 1 супроводжується інструкцією: «Що це таке, на що це може бути схоже?»).

У психологічному висновку за результатами методики Роршаха зазвичай описуються інтелектуальна і афективна сфери особистості, а

також особливості міжособистісних взаємодій. Основним фактором, що утрудняє інтерпретацію показників методики Роршаха, є сумарне число відповідей, відоме як продуктивність відповідей. Продуктивність відповідей безпосередньо пов'язана з віком, інтелектуальним рівнем і освітою індивіда. Вважається, що дана методика може застосовуватись до людей у віці від дошкільника до дорослого.

Виокремлення судово-психологічної експертизи неповнолітніх в самостійний вид психологічної експертизи, з одного боку задовольняє потреби судової практики в спеціальних психологічних знаннях, дозволяє розширити коло завдань, які ставлять перед психологами, а з іншого – потребує спеціалізації експертів.

Таким чином, за допомогою судово-психологічної експертизи можна отримати дані, які дозволяють зрозуміти і правильно оцінити особливості психічної активності та поведінкових проявів неповнолітнього, що мають значення для висновків юридичного змісту. У результаті своєчасного й обґрунтованого застосування психологічних знань виникає можливість з'ясування багатьох фактів, істотно необхідних для встановлення істини за окремими категоріями кримінальних проваджень. Судово-психологічна експертиза припускає використання різноманітних методик діагностики рівня розвитку особистості, серед яких є і проєктивні методи. Вони направлені на виявлення особистісних особливостей, де суб'єкту пропонується інтерпретувати малюнки або невизначені конфігурації, виходячи з власної уяви. Їх застосування в судово-психологічній експертизі неповнолітніх можливе лише за умови, якщо вони будуть використовуватись як додаткові.

Список використаних джерел

1. Кудрявцев И.А. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза : науч.-практ. рук. / И. А. Кудрявцев. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1999. – 497 с.

2. Охріменко І.М. Організаційно-психологічні особливості професійної компетентності слідчого як суб'єкта призначення судово-психологічних експертиз / І. М. Охріменко, Г. О. Лузанова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 28, Т. 3. – С. 86–90.

3. Юридична психологія: підручник / Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін.: заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсєєва. – Вид. 2-е, доопр. та доп. – К.: КНТ, 2008. – 352 с.

4. Ярош О.В. Судово-психологічна експертиза неповнолітніх, обвинувачених за агресивні злочини : автореф. дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.06 / О. В. Ярош. – Харків, 2008. – 23 с.

Тихомирова Каміла Вадимівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник: науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних досліджень
Національної академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук **Малоголова О. О.**

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Найважливішим індикатором морального здоров'я нації є низький рівень злочинності в країні. Особливої уваги потребує аналіз злочинності неповнолітніх, оскільки з одного боку це є інструмент виявлення криміногенних факторів у соціумі, а з іншого – підґрунтя для прогнозування злочинності в цілому. Даний вид злочинності має свої специфічні особливості. Важливо враховувати, що це проблема не тільки юридичного, але й соціального, морального, психологічного, медичного характеру, яка вимагає комплексного підходу [3, с. 431].

З психологічної точки зору, коли говорять про злочинність неповнолітніх, то насамперед мають на увазі злочину поведінку членів суспільства, які перебувають на стадії формування особистості, життєвої позиції, переходу від життя під опікою сім'ї і школи до самостійного життя, усвідомлення загальноприйнятих у суспільстві соціальних цінностей і, крім того, виконання своїх особистих функцій в ньому. Несформованість емоційної сфери і морально-психологічних настанов на різноманітні життєві ситуації обумовлює особливу вразливість неповнолітніх щодо негативного впливу на їх поведінку і неадекватну реакцію на проблемні ситуації [5, с. 280].

Рівень правосвідомості таких неповнолітніх низький, в їх середовищі не схвалюється позиція сприяння правоохоронним органам. Скоюючи злочини підлітки сподіваються на безкарність, так як легковажно ставляться до можливості бути затриманими та притягнутими до відповідальності.

Необхідно зазначити, що в абсолютній більшості випадків неповнолітній злочинець – це особа, що володіє звичками, схильностями, стійкими стереотипами, антигромадською поведінкою. Також більшості неповнолітнім злочинцям властиві:

- постійна демонстрація зневаги до норм поведінки (лихослів'я, вживання алкогольних напоїв, чіпляння до громадян тощо);
- пристрасть до спиртних напоїв, наркотичних речовин, азартних ігор;
- бродяжництво, прояв озлобленості, грубості, асоціальна поведінка;

– створення конфліктних ситуацій, часті сварки в сім'ї, тероризування батьків і родичів;

– культивування ворожнечі до своїх одноліток, які характеризуються успіхами в навчанні, дисциплінованістю.

Як правило, підліток має нестійку психіку і особливо потребує захисту і визнання, в задоволенні психологічних потреб. Найчастіше вони відкидають цінності суспільства, висувають протест проти дорослих, що призводить до формування у підлітка прагнення до об'єднання у різні неформальні угруповання, де, як їм здається, вони знайдуть розуміння. Тому найважливішою психологічною потребою неповнолітнього злочинця виступає необхідність приналежності до групи, в якій він міг би задовольнити потребу в спілкуванні, в самоствердженні, в оцінці навколишньої дійсності. Як правило, такою спільністю для неповнолітнього, схильного до протиправних діянь, виявляється група з антисоціальною спрямованістю, членів якої об'єднує спільна антигромадська діяльність. Як наслідок, такі неформальні об'єднання відіграють велику роль не тільки в соціалізації підлітків, але і в їх криміналізації.

Психологи стверджують, що анонімність дій підлітків у групі тягне розмивання їх особистої провини. Тому неповнолітні відчують себе в групі комфортно, вони мають можливість розрядити накопичену енергію і при цьому не відчувати жодних моральних мук.

Увійшовши в злочинну групу, підліток нерідко просто «мстить» суспільству за своє принизливе становище в ньому, матеріальне неблагополуччя, пияцтво батьків, відсутність особистих здібностей. До того ж психологічні особливості неповнолітнього пов'язані з тим, що він не може довго перебувати в стані ізоляції, він шукає групу, в якій був би рівним. Очевидно, сім'я (навіть найблагополучніша) не може повною мірою компенсувати неповнолітньому таку групу. Найчастіше в цьому єдиноборстві між сім'єю і друзями перемагає неформальна група, оскільки сім'я і школа нерідко виявляються не в змозі виправити недоліки виховання. Тому навіть при розбіжності власних поглядів з позицією групи підлітки віддають перевагу солідарності з нею.

Поряд з цим, згідно з даними статистики, неповнолітні правопорушники частіше вступають у злочинні угруповання, ніж дорослі. При цьому дівчата рідше вступають в такі об'єднання, і найчастіше грають роль сексуального партнера для всіх членів групи. Це можна пояснити тим, що у зв'язку з психологічними особливостями дівчат, і феміністичністю, що пропонується суспільством, дівчата рідше здійснюють протиправні дії, відповідно їх відсоток менше і в злочинних угрупованнях.

Ю. М. Антонян вважає, що така різниця у співвідношенні жіночої і чоловічої злочинності серед неповнолітніх пов'язана не з психічними та психологічними особливостями статі, а відмінністю інтересів,

поведінки, виховання хлопчиків та дівчаток, з більшою активністю, винахідливістю, рішучістю, нестриманістю та іншими загальними характерологічними властивостями осіб чоловічої статі, що проявляються в певних життєвих ситуаціях, в тому числі в антисуспільних вчинках і злочинах» [2, с. 24].

Порівняно з дорослою злочинністю, для злочинності неповнолітніх характерна підвищена латентність, оскільки багато злочинів, які вчиняються неповнолітніми, дорослими сприймаються як пустощі через недостатню соціальну зрілість (наприклад, крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальних закладах, хуліганські бійки, відбирання грошей у молодших) [1, с. 169].

Психологічними факторами криміналізації неповнолітніх є завищена або занижена самооцінка; високий рівень ситуативної та особистісної тривожності; ригідність, агресивність, схильність до ризику; нестійкість емоційної сфери і низький рівень емоційного інтелекту; порушення механізмів, що стримують агресивні реакції; підвищена сугестивність та ін.

Загалом психологічний інтерес до дослідження злочинної поведінки неповнолітніх зумовлений тим, що в підлітковому віці відбувається активна трансформація характеру. На думку А. Є. Личко: «Характер вважається базисом особистості, він формується переважно в підлітковому віці, особистість як ціле – вже при дорослішанні» [4, с. 8]. У підлітковому віці яскраво проявляються акцентуації характеру, які в свою чергу можуть виступати передумовами злочинної поведінки.

Таким чином, можемо констатувати, що діяльність суб'єктів профілактики злочинної поведінки неповнолітніх повинна бути спрямована на причини її виникнення, а не на наслідки.

Список використаних джерел

1. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Криминология: курс лекцій. / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
2. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин. М.: 2009. 320 с.
3. Аванесов Г. А. Криминология : учебник / Г. А. Аванесов и др. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 576 с.
4. Личко А. Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. СПб.: Речь, 2013. 256 с.
5. Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. М, Лизогуб Б. В., Мірошниченко С. С., Подільчак О. М., Толочко О. М., Туркот М. С. Проблеми протидії злочинності: підр. / за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків : Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.

Мураненко Катерина Юрївна,
викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Одним із основних напрямів діяльності практичного психолога в межах системи психологічного забезпечення є психопрофілактика. Стосовно девіантної та делінквентної поведінки дітей і підлітків її завданням слід вважати формування правосвідомості – вагомої складової майбутнього правослухняного члена суспільства. Безумовно, що ефективність превентивних заходів, здійснюваних психологами, залежить від рівня правосвідомості – суспільної, групової та індивідуальної як самих неповнолітніх, так і їх батьків, а також посадових осіб державних органів.

Правосвідомість – сукупність поглядів, переконань, оцінок, уявлень про право, притаманних суспільству, тій або іншій соціальній групі або індивіду. В правосвідомості можна виділити: 1) інтелектуальний момент (достатнє знання і розуміння правових принципів і окремих норм права); 2) емоційний, оцінний момент (відношення до чинної норми права); 3) вольовий або регулятивний момент (вплив правосвідомості на поведінку людини).

З метою профілактики правопорушень неповнолітніх значна увага приділяється правовій освіті, що відображає лише інтелектуальний компонент правосвідомості. Нами було проведено дослідження 308 учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва, Конотопа, Хмільника та Ніжина для виявлення особливостей правосвідомості неповнолітніх. Отримані результати дають можливість констатувати наступне: 31 % респондентів вважають належним ступінь своєї освіченості у сфері правових норм, своїх обов'язків та відповідальності, 44 % – вказали на часткове знання адміністративного законодавства, а 25 % – на повне незнання правових норм. Даний факт можна пояснити особливостями джерела отримання правової інформації. Так, тільки 49 % респондентів отримують подібну інформацію у школі, 18 % – у родині, 17 % – із ЗМІ. У колі друзів, які є основним середовищем проведення часу (70 %), інформацію щодо своїх прав та обов'язків отримують лише 16 % дітей.

Близько двох третин опитаних мають неправильне уявлення про вік, з якого може наступати адміністративна відповідальність. Одна четверта неповнолітніх дотримуються норм права не з моральних і етичних міркувань, а через страх бути покараним.

Цікавим є те, як діти оцінюють ступінь соціальної небезпеки деяких правопорушень. Так, наприклад, вживання наркотичних речовин оцінюється як небезпечне лише 52 % опитаних; вживання алкогольних напоїв посідає друге місце за ступенем соціальної небезпеки – 17,2 %; надання послуг сексуального характеру – 16 %; дрібна крадіжка – 9,4 %;

паління – 4,5 %; нецензурні висловлювання – найменш небезпечне і несе найменшу соціальну шкоду – 1 %.

Іншими словами, 48,1 % підлітків в принципі демонструють латентну готовність до протиправних форм поведінки. Крім того, 31 % опитаних зізнались, що систематично отримують зауваження за погану поведінку, а 39 % – лише іноді. У зв'язку з тим, що вік опитаних є перехідним, вони мають нестабільні ціннісні орієнтації, певні порушення поведінки у школі притаманні багатьом підліткам.

Варто звернути увагу на суб'єктивну оцінку самої дитини необхідності посилення покарання за вчинення адміністративного проступку. Так 62 % опитаних респондентів висловились за посилення санкцій за поведінку, яка порушує встановлені у суспільстві норми. В свою чергу, 38 % підлітків не вважають доцільним посилення заходів адміністративної відповідальності через небажання нести відповідальність.

Разом із тим, 28 % підлітків пишаються тим, що мають у своєму колі друзів, які раніше вчиняли адміністративні правопорушення, а 13 % – ставляться до цього байдуже. Такі відповіді свідчать про толерантне ставлення до делінквентності.

Отже, незважаючи на значну кількість заходів з метою правової освіти для молоді, неповнолітні мають недостатні знання у правовій сфері. Щодо емоційного компоненту правової свідомості, можна зазначити, що даний аспект є недостатньо сформованим. Перебуваючи під впливом авторитету друзів, підлітки не отримують позитивного прикладу правової поведінки. В той же час, внаслідок вікових особливостей, у дитини недостатньо спроможності регулювати свої дії, що є фактором ризику вчинення правопорушень. Отже, заходи профілактики правопорушень серед неповнолітніх мають бути спрямовані на формування інтелектуального, емоційного та регулятивного аспектів правосвідомості, враховуючи вікові особливості дитини, сферу її інтересів та спосіб життя.

Соболта Юлія Олександрівна,
клінічний психолог, очний аспірант
Київського інституту сучасної психології та
психотерапії, голова правління громадської
організації «Консенсіо»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ НА БАЗІ МРЦ У СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Відповідно до ЗУ «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та наказу Міністра Внутрішніх справ України № 516 від 2018 року на базі МРЦ Пуца-Водиця Міністерства внутрішніх справ України проводиться медико-психологічна реабілітація. Відповідно до найкращих сучасних світових практик та можливостей відомства мною було розроблено та

запропоновано програму проходження такої реабілітації тривалістю 14 днів. Групи формуються кількістю до 12 осіб. Це оптимальна кількість учасників, введена нашою практикою та теоретичними засадами групової динаміки. Стандартно програма включає в себе:

- вхідний – вихідний психофізіологічний тест (електрокардіограма та набір психологічних тестів);
- медичний огляд та індивідуальний план процедур;
- індивідуальна та групова робота з психологами;
- сеанси аудіо-візуальної релаксації;
- заняття з арт-терапевтами;
- психологічний кіноклуб.

Основною задачею, що ми ставимо перед собою це відновлення професійної працездатності та стабільного емоційного стану учасників.

Групові заняття в основному мають форму психологічного тренінга та психоедукації. Емоційний відгук найбільше отримують проєктивні методики, робота з метафоричними картами та техніки майндфулнес. Також позитивно на груповій динаміці та глибшому пропрацюванні необхідних психологічних феноменів відображається такий вид групової роботи як кіноклуб. Фільми для груп підбираються відповідно до складу учасників групи і того, що для даної групи є більш актуальним. Так, наприклад, якщо у групі явно виражена пасивна агресія, або є проблеми із неконтрольованою агресією і гнівом, або даній групі притаманна втрата або зниження мотивації, то вибір фільму буде відповідним. Такі форми роботи є найбільш прийнятними, оскільки термін всього перебування учасників у МРЦ не дозволяє говорити про глибинну групову терапію.

Наша статистика діагностики учасників говорить про невисокий рівень ПТСР чи його окремих симптомів, але вважаємо, що при проведенні такого роду заходів необхідно основну увагу приділяти соматизації психологічних проблем. Найближчим часом це питання стане предметом дисертаційного дослідження, що ми проводитимемо на базі МРЦ «Пуца Водиця». Висновки та рекомендації будуть розповсюджені для ознайомлення. Наступним важливим напрямком роботи є ознайомлення учасників із комплексним поняттям резилієнсу та його складовими і відпрацювання отриманих навичок стресостійкості. Для цього ознайомлюємо учасників із основними правилами групової динаміки і використовуємо вправи для роботи у групі, а також техніки когнітивно-поведінкової терапії.

Перша половина дня в учасників програми зайнята обстеженнями та фізіотерапевтичними процедурами. Така робота мультидисциплінарної команди сприяє кращому відновленню учасників. Таким чином учасники отримують достатню уваги медичного персоналу та мають можливість приділити більше уваги своїм соматичним проявам і вияснити їх етіологію.

Як зазначалось вище, вхідний-вихідний психофізіологічні тести супроводжуються електрокардіограмою, а саме діагностикою варіабельності серцевого ритму. За допомогою новітнього програмного

забезпечення маємо можливість дослідити різні показники, в тому числі стрес-рівень. Це дає нам змогу відслідковувати зміни, що відбуваються із учасниками на фізіологічному рівні.

Пришвидшення темпу життя, нових інформаційних викликів та постійного звуження часових меж змушують останні світові практики в царині психології приходять до поєднання кращих, найбільш діючих технік із різних модальностей задля швидшого та більш якісного відновлення людини. З огляду на це, вбачаємо, що психодинамічний підхід до проведення медико-психологічної реабілітації є найбільш ефективним.

Далі необхідно перейти до практичних проблем із якими ми зіштовхнулись.

Найперша і найбільш комплексна проблема це брак обізнаності щодо програми та низька психологічна компетентність учасників. На момент прибуття до МРЦ учасники не розуміють, що становить собою медико-психологічна реабілітація. Досить часто її не відрізняють від санаторно-курортного лікування, тому не вважають за необхідне відвідувати всі заходи із психологами. Це значно сповільнює динаміку відновлення учасників. Поряд з цим, доводиться визнати, що про наявність такої програми знають не всі учасники бойових дій. Отже вбачаємо термінову необхідність роботи із особовим складом. А саме – повідомлення про наявність програм реабілітації, ознайомлення із елементами програм. Адже наразі психологам програми медико-психологічної реабілітації доводиться зіштовхнутись не лише з природніми захисними механізмами кожного учасника, але й також із неймовірно низьким рівнем мотивації до проходження програми.

Вбачаємо також необхідність роботи із керівниками підрозділів та інших адміністративних одиниць для роз'яснення що собою являє медико-психологічна реабілітація і яка її основна мета. Розуміння, що головна мета таких заходів це відновлення працездатності її учасників та стабілізації їх емоційно-вольової сфери повинно впливати на рівень зацікавленості та мотивації керівників до більш коректного планування графіку від'їздів особистого складу на проходження медико-психологічної реабілітації.

Також, важливо зазначити, що дестабілізуючим фактором в процесі проходження реабілітації є необхідність відволікатись на робочий процес, який мав би залишитись на робочому місці. Ми постійно спостерігаємо за тим, як змінюється стан учасників після дзвінків з місця роботи: збуджений психомоторний стан, погіршення сну, дратівливість, посилення больових синдромів. В даному контексті знову говоримо про роботу із керівниками і необхідність налагодження системи графіків від'їздів особового складу на реабілітацію. Адже, таке регулярне висмикування людини з процесу відновлення не лише не сприяє цьому процесу, а й пришвидшує процеси емоційного вигорання та знецінення власної праці.

Останнім елементом у цій доповіді, але не останнім по значимості для процесу відновлення є сім'я учасника і її ставлення до проходження близькою людиною медико-психологічної реабілітації. Для того, щоб сім'я була стимулюючим та підтримуючим фактором, а також щоб усунути можливість стигматизації учасників, знову говоримо про роз'яснювальну роботу щодо змісту і мети такого процесу. Також наголошуємо, що останні світові практики в сфері психології говорять про необхідність роботи із всією сімейною системою, а не лише з особою, що потребує відновлення та стабілізації. Тому вважаємо доцільним збільшувати кількість заїздів на медико-психологічну реабілітацію особового складу із сім'ями.

Отже, пропонуємо розробити більш комплексну систему заходів для більш ефективного та злагодженого проведення медико-психологічної реабілітації в системі Міністерства внутрішніх справ України.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
МВС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Матеріали
міжвідомчого науково-практичного круглого столу
(Київ, 25 квітня 2019 року)

Відповідальний упорядник *В. В. Корольчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції Дк № 4155 від 13.09.2011 р.

Підписано до друку 18.03.2019. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 9,5. Ум. друк. арк. 8,83.

Тираж 50 прим.
